Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2019

XVIII. évfolyam 7. (172.) szám

Szerkesztőség
Főszerkesztő: Szűcs László
Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter
Művészet: Ujvárossy László
Kultúra: Tóth Hajnal
Társadalom: Fried Noémi Lujza, Laza Erika
Kritika, esszé: Simon Judit
Főmunkatársak: Boka László,
Kőrössi P. József, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Szilágyi Aladár,
Tavaszi Hajnal, Varga Gábor
Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia
Tördelőszerkesztő: Benkő J. Zoltán,
Darabont Éva
Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

Alapító szerkesztők:
Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

Szerkesztőség:
Nagyvárad, Patrioţilor u. 2.

Levelezési cím:
Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piaţa 1 Decembrie nr. 12

E-mail: varadlap@gmail.com
Internet: www.varad.ro

Kiadja
a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

Készült
a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat poştal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piaţa 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókon és a Művészet rovatban Sipos Sándor a Székely Nemzeti Múzeum Gyárfás Jenő Képtárában (Sepsiszentgyörgy) nyílt kiállításából látható válogatás

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

3
Szűcs László

Irodalom

4
Fábián Sándor
Betonba zárt temetői táj; Esténként, mikor arca van az égnek; Léteztem; Isten, imádat-sűrítmény *(vers)*

6
Varga Sándor György
Minden nyomasztó ölelése *(vers)*

13
Mikola Emese
Két dögkeselyű; Szőlőpor *(próza)*

Művészet

18
Keszthelyi György
Ki lesz fehérebb (Adyhoz); Apám és anyám; Te légy a szalmaszál (tizennegyedikén); Záróra; Eljegyeztelek (Vigécek, mi lehet ez ékes tölgy helyett szebb dolog az léceknél?); ösvényszavak (inkább gyerekeknek); Ellentéteim *(vers)*

Esszé

Kultúra

24
Mika Gabriella
Egymagam *(próza)*

Társadalom

28
Gálla Edit
Zsömle-sanzon; Kurázsi, jöjj velem; Selejtezés *(vers)*

31
Vajda Zoltán
Engedd; Én, a szén (szénszonett)

33
Pataki Előd István
Acta est fabula *(próza)*

Kritika

36
Bődi Ágota
Életszeretet; Alázat; Egyensúly; Félre-érzés *(vers)*

37
Mátyás Zsolt Imre
Május *(próza)*

42
Gulyás Gábor
Elmosott arcok – Sipos Sándor kiállításához

56
Magyari Sára
A nyelv változásai a 21. században

Törzsasztal

59
Molnár Judit
Örökzene – örömzene (interjú)

61
Alföldi Imre
Tejfoggal kőbe (17.) Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

65
Fried Noémi Lujza
Felelős vagy azért, amit (akit) megszelídítettél

71
Fám Erika
Amikor a történetek mesélik el a szerzőt – Garaczi László: Hasítás, Magvető, Budapest, 2018

74
Nagy Orsolya
Láttatni a láthatatlant – Craig Mazin, Johan Renck: Csernobil

77
Beretvás Gábor
A Fehér Ház fantomja – Adam McKay: Alelnök

80
Visky András
A diktatúrára mindig a szabad emberek a legveszélyesebbek

91
A vers mint egész szólít meg bennünket – Visky Andrással Szilágyi Aladár beszélgetett

A címlapon:

A hátsó borítón:

A *Várad* folyóirat működését a Bihar Megyei Tanács biztosítja

Támogatónk a Communitas Alapítvány

Fábián Sándor

Betonba zárt temetői táj

Betonlapok a holtakon.
Közöttük gyepes sírközök.
Képzelgek: mostani lakom
elhagyom, s ide költözök,

a sírközökbe, füves földbe
gyökerezni; valami jó fa.
Halottja mellett hozzám jönne,
aki vágyik lombra, dióra.

Magam lent, s fent a lengő lombon,
a préselt földet szélbe bontom.
Bizonyítván: a Vég hamis.

Mert szörnyű, hogyha kőlapok
alatt nemcsak az ember a Halott,
hanem Isten pora, a talaj is.

Fábián Sándor (1937, Nagyszalonta – 2018, Nagyvárad) költő, orvos. Marosvásárhelyen diplomázott, kör-, majd üzemorvos, 1990–96 között a Kelet–Nyugat versrovatának szerkesztője volt. Kötetei a hatvanas évek óta jelentek meg. Válogatott versei és műfordításai Ars brevis vita idem címmel 2015-ben jelentek meg a Várad kiadásában.

Esténként, mikor arca van az égnek

Ésszerűen leltem Teremtőt,
Jóságosat, Jézus atyját.
Szentlélek eddig elkerült.
Ám hiszem a lelket megmentőt.
Esténként, mikor arca van az égnek,
a Szent Lelket nyert Istennel beszélget.

Léteztem

Léteztem, mi értelme volt?
Gyógyítgattam, verseket írogattam.
Kukac, amikor sajtja fogy,
kiszikkadása cseppet sem szokatlan.

Isten, imádat-sűrítmény

Mit is ér az emberi élet?
Nyoma vasba vésve is szétmegy.
Hiszed Istent, míg tart az élted.
Aztán porod
vagy a szelekbe széled,
vagy képlékeny agyaggá éled.
Nincs tudatod,
enélkül Istent sem tudod,
nem is imádhatod.

Újra agykérget s ehhez testet
kell formáljon. S új keresztet,
amire Új Fiát feszíti.
Így új imádat sűrítménye
lenne lénye.

Istent én tartom a karomban.
Ő engem ölel,
nagy bajaimban nem hagy el,
ha elesek, majd ő cipel.
Közöttünk kölcsönös haszon van.

Mai nap megéltem az estét,
ma élve mondom: „dicsértessék!”
Holnaputántól világvége?!
Ugyan! Istenünk lénye
az új imádat sűrítménye.

(2010–2011)

A költő hagyatékban maradt verseit lánya, Fábián Judit jóvoltából publikáljuk. Fábián Sándorra halálának évfordulóján, egyben születésének 82. évfordulóján emlékeztünk a Várad szerkesztőségében június 17-én.

Varga Sándor György

Minden nyomasztó ölelése

mostanában bottal járnak,
és fejbe verik egymást a napok,
az órák megesküsznek ellenem,
és vadul egymásba hatolnak,
majd dolguk végeztével ismét
szétszakadnak, életet adva
egy másik zabigyerek percnek,
mely mihelyt órává tágul,
karmaival esik teremtőjének,
leöli és felemészti, amíg

akár egy nyomasztó spirál,
hull le rám ismét az éjszaka,
asztalomhoz gubózva figyelem
az ütések forgását, kívül állok
és üres vagyok, csak zajlik a folyamat
és kenik egymást a dolgok,
köztük semmi vagyok, és lézengek,
és Minden egyre csak hiteget,

Minden újabban főnököm lett,
és új utakat szab ki rám,
én láthatatlan vagyok,
létezni is kétes, hogy létezek,
ezért azt hiszi, azzá formál,
ami neki épp feláll,
miközben bassza mellettem az időt,
az pedig szül még nekem perceket,
Minden mancsával magához szorít,
súgja, jó velem gyurmázni,
alakom alapból képlékeny,
nekem nem kell mukkanni,
csak ülni kell és csinálni,
semmi dolgom,
míg Minden rám béklyózza

Varga Sándor György (1989, Nagyvárad) a Kolozsvári Műszaki Egyetem távközlés szakán végzett, ugyanott szerzett mesteri diplomát multimédia szakon. Nagyváradon él és dolgozik mint programozó/csapatvezető. Verseket és elbeszéléseket ír, eddig a kolozsvári Helikonban és a Váradban publikált.

legújabb sercenő sugarát,
és azon kapom magam,
sorra karokat eresztek, vagy
talán Minden tapasztja őket rám,
és önfejéből mindegyik mást csinál.

ma villámba borult a reggel,
az eső álmot terített a szempillákra.
villámra tekerem, bár cseppet kesernyés,
beteszem a számba, elég vizenyős,
hát nem kell sokat rágni,
lenyelni kellemetlen,
de nem lehet üres hassal
csak úgy tovább állni.

épp kopog kopasz homlokom,
és a tököm már ezzel az egész
cseppfolyós reggellel igencsak
tele volt, mikor az utcán
beléd botlottam, s leolvastam
arcodról a képedt reakciót:

„Ezt meg honnan vetette elő az édes élet?”

vetíti a képed,
ilyenkor szeretek a legjobban
megállni veled néhány szóra,
mert tudom, alig várod,
hogy megszabadulj tőlem,
csak ilyenkor érzem úgy,
lett egy közös pont, végre
egyet is értünk valamiben.

valami irdatlan köcsögséget mondhattam,
szoktam, amikor még félig alszok,
és akkor is, amikor nem tudok,
kérted,
fogalmazzak másképp,
vagy kérjek bocsánatot,
persze kijött, ahogy lett,

kényelmetlen csendet hagytam
magam után, ahogy befordultam

a gyógyszertárba, láttam, ahogy
hátrafordulsz, szemeidbe
ez meg mi a fasz volt vájva,
isten veled, édes,
rákérdek a megszokott
belladonnás tablettámra,
mely a mellkas-bizsergető
férgeket ideiglenesen deaktiválja.

Minden a nyakamba hajol,
érzem bőrömön a leheletét.
ilyenkor nem zavar,
eltompítja a cucc, lerázódik
vállaimról ideiglenesen a lét,
szaglásszon Minden
és mind, amíg akar,

de egyszer csak belém harap,
s a semmiből az este ismét nyakamba szakad,
ugyanis az idő, amíg baszott, a számítások
precizitását szokásához híven elcseszte,
az íróasztal mellett térek magamhoz,
és azon kapom egyik karom, egyfeszt valami
apró kerekítésekkel variál, míg
a másik az adatbázisokban keresi a
hibás sorok közös vonását.

a harmadik felemeli tenyerét
és csakrája alapján méri fel környezetét,
míg a negyedik teszt szcenáriókkal babrál,
az ötödik, mint valami féreg, rángatózik,
mintha nem értené, s feszt ismételgetné,
mi ez a dolog kéremszépen,
elmondaná nekem is valaki?
ép testen épp este van baszki,
ezért a hatodik az ördöggel paktál,
míg a hetediknek mintha tele lenne a töke, ha lenne,
és Isten helyett folyton a jégeres üveg után nyúlkál,
a nyolcadik meg letargikusan lóbálózik,
mert meg van győződve, rá vár a sarkon a halál,

mind teszi, mit
Minden az idő hágása

közben rájuk szabott,
amíg ők bogarásznak,
hogy a fejlődés új tökélyévé váljak,
mint középpont,
csak stagnáló test vagyok,
már épp nem semmi, de egy
semmis polip, melyet kibuggyanó
végtagjai lassan szétszakítanak,
a testem feszül, s ha elszakad,
az agy vagyok, mely elkapja
talán a kiszakadó száj utolsó
nyögését, és utolsó hangjával
tintát hány a papírra,
és utolsó kilégzésével,
véletlen eligazítja,

na most polip vagy tintahal,
azt hinném, magamhoz térek,
de Minden ellentmond,
rendre zsúfolják egymást a napok,
mindenüvé elérek,
és sehol sem vagyok,
tébolygok, amint rám
telepedik egy új este,
mint akit fejbe vertek,
Minden irányváltásánál
szűkülnek a percek,
Minden szereti, ha szűk,
mert az érzés feszes
és olyankor az idő
hosszabbnak érzi,
és keményebbnek hat,

úgy érzem, kifognak,
agyoncsapnak,
feldarabolnak,
lefagyasztanak,
kiolvasztanak,
tojásba mártanak,
prézlibe forgatnak,
aranyosra sütnek,
feltálalnak és
elfogyasztanak,

egy tengerparti bódéban
durranó hasmenése lesz
az első jöttment
másnapos szerencsétlennek.

Minden nem fejezte be velem,
Minden most új nyakat ad nekem,
új fület, és már bele is liheg,
nem adjuk meg magunk ilyen könnyen,
csináltam neked egy kipihent testet,
s rá egy cseppet elnyűttebb fejet,
és új tagokat tervezek neked,

ekkor sorra sercennek,
kibuggyannak és nőnek,
egyre többen vannak,
s teljesen bezsongnak,

a kilencedik többnyire összehúzza magát, de néha könyökére áll,
a tizedik macskákat etet, majd az alomban szart kapirgál,
a tizenegyedik mind hazahúz, ápolná családi kötelékeit,
a tizenkettedik most csapta magára az ajtót, munkát akar váltani,
a tizenharmadik homlokom bogarássza, és nyomkodja pattanásait,
a tizennegyedik az ablakból fürkészi a nőket, és szabadkozik,
a legformásabb valagot meg fogja csapni,
a tizenötödik emlékezteti, kit szelídített meg, s vissza igyekszik fogni.
a tizenhatodik nyugat felé mutogat, mert onnan dől a lé,
a tizenhetedik ganesha ormányát fogja, s vezetne india felé,
a tizennyolcadik köröket ró a szekrényen a porba,
mert a világot be szeretné járni,
a tizenkilencedik henyerészik a párnán, álommá szeretne válni,
a huszadik a balta nyelét kajtatja, hipszter és egyedülálló szeretne lenni,
a huszonegyedik gyufát gyújt a sarokban s egyfolytában hív cigizni,
a huszonkettedik kinn van a konyhában és tisztogatja a garnélarákot,
a huszonharmadik szebbé akarja tenni a világot, amit látott,
a képek kontrasztját és színmélységét igazgatja,
pedig a cuccot nem is ő, hanem a huszonnegyedik fotózta,
a huszonötödiknek sehol sem jut hely, ezért mérgében az asztalt csapkodja,
a huszonhatodik állatokat vetít árnyékával a falra, és magát szórakoztatja,
a huszonhetedik úgy csinál, mintha két lábon táncolna,
ujjait összecsapja, mintha épp verbunkot nyomna,
a huszonnyolcadik a csend megszállottja, s számat mind befogja,
a huszonkilencedik ide-oda ugrál, és idegesít, mert hülye,

a harmincadik pólóm alatt bujkál, mert a kibaszott tömeggel sehogy sincs kibékülve,
a harmincegyedik váltig állítja, ő gyermek, és matchboxokat toszogat,
a harminckettedik elegánsabbnak szeretne tetszeni, utálatos nyakkendőket mutogat,
a harmincharmadik beteges, és úgy tesz, mintha pólyást ringatna,
a harmincnegyedik igen hiú, feszt kenceficéket keneget arcomra,
a harmincötödik filozófus rájött a világ nyitjára, és noteszem kutatja,
a harminchatodik úgy döntött, felvágja az ereit, a harminchetedik most szorította el,
és össze próbálja ölteni a harmincnyolcadik.
a harminckilencedik kortárs köteteket forgat, ihlet után turkál,
hogy elviselhetőbbé tegye ezt a macskakaparást, amit a negyvenedik váj,
de a negyvenegyedik diktálja morzekódban neki, akaratom ellenére,
de annál jobban idegesít a negyvenkettedik,
mert megrögzött, és a sliccem után kutakodik,
kérdőjeleket mintáz, a hasamon egyre lejjebb kúszva,
na mi van itt,
mi van itt,
míg a negyvenharmadik az összeset rendszerbe szeretné szedni,
és igyekszik a helyzetet kellő objektivitással kiértékelni,
de lehetetlennek tetszik,
mert egyre csak sercennek tovább
és nőnek ki testemből, akár a gombák,

testem ízelődik és elnyúlik,
ha összegömbölyödök, talán
össze is érek, kemény vagyok
és hajlékony, sötét páncél
egy laza vasmellényen,
alatta folyékony gumi az izom,
vagy az már a lélek,
szám sarkába csápokat eresztek,
nézd már, ha úgy akarom,
ezek csattanva összeérnek,
mire a kezek értetlenül hadonásznak,
letűntek róluk az ujjak, kiéleződnek,
és íves lábakká lesznek, párokba
rendeződnek, míg egyre
sercennek és nőnek új társaik,
most egymáshoz igazodnak,
és abbamaradnak baromságaik,
kilencvennyolc,

kilencvenkilenc,
lassan Minden talán végtelen lesz,
oda ér, ahova tetszik neki, vagy elmegy,
és az idő baszását befejezi,

mire kisercen és párja mellé nő
az utolsó sorba a századik,
és katonás ütemmel utamra indít a lánc,
kinyitom az összes szemem,
Fényhozó vezet csápomnál fogva
valami homályos alagúton át,
néha hátrakacsint, szeme
betegesen lángol, és véres szája
sarkán visszafogott vigyor inog,
rettegek és lázban égek,
nem tudom mire vélni a dolgot,
mi a terve, vagy mi vár rám odaát,
míg ő egyre csak húz maga után,
és rendre dúdolja és dúdolja:
„Szép város Kolozsvár”.

Mikola Emese

Két dögkeselyű

Azt elején azt hittem, rossz álom: egy hegycsúcson állok, térdem és gyomrom remeg a magasságtól, körülöttem a mélység.

A semmiből kiformálódik a Miért? és a Meddig? Fekete szárnyakkal pásztáznak felettem. Beléjük kapaszkodom, együtt zuhanunk. A Miért? és a Meddig? mindenhová betúr és mindent felhasít. A gondolat – hogy a szar élet szókapcsolat maga a blaszfémia – megállít.

Újra a hegytetőn állok.

Jólesne még egy-két játszma, de tudod, hogy nem teheted. Elfutni alkoholba, haragba, elefántcsonttoronyba mások és magam elől? Eljátszani a kislányt, aki egy nadrágszíjas verés után elfut játéklevest főzni, közben felemelt mutatóujjal, könnyes-taknyos arccal kioktatja a babáit. Eljátszani az életben maradt kisfiút, aki a lebombázott házban szeme sarkából ijedten nézi halott szüleit, s közben fröcsögő nyállal pisztolyhangot utánoz.

Egy helyben állsz. Érzed a mélységet magad körül, már nem húz le, csak erőt ad. Tudod, hogy itt nincs sem hátra, sem előre. Mégis lépnél, de vársz, várnod kell. A pokol is csak annyi, hogy nem mehetsz be a mennyországba.

A Meddig? és a Miért? dögkeselyűként visszajöttek, keringenek fölötted. Azt gondolják, hamarosan összerogysz, védekezésed olyan reménytelen lesz, hogy már élő testedbe is belevájhatják a csőrüket, de elfelejtik, hogy minden panta rhei, ők is.

És akkor a mélység előtt, a szikla talpalatnyi pázsitján, vázává kell görbülj, hogy életteret teremts egy odaküldött virágnak. Ez az egyetlen kiút, nincs zuhanás, nincs mennyország előtti toporgás, nincs rossz álom: ez maga a felébredés, ez maga az élet.

Mikola Emese (1974, Nagyvárad) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán végzett magyar–német szakon, majd írásterápiából szerzett magiszteri fokozatot, jelenleg ugyanott doktorandusz. Szabadúszóként dolgozik. Félrehallgatások című regénye 2018-ban jelent meg a Holnap Kulturális Egyesület gondozásában. Kinde Annamária-díjas.

Szőlőpor

– Toljuk el az útból.

– Minek? Nincs itt senki.

Álltunk az út szélén. Az út melletti dűnén. Mögöttünk és előttünk, le-fel csukló, kanyargó út. Körötte végtelen szőlődombok. Fa csak egy-kettő az út mentén, fűcsomó vagy gyom alig, csak a sárga agyagos föld. Ez a Hegyköz.

Átléptünk az árkon, és leültünk az első tőke tövébe. A föld repedéseiből bogarak és hangyák jártak ki-be. A levegő meg se mozdult. Könyökök a felhúzott térden. Néztünk a semmibe. Hunyorogtunk a napsütésben. Két kilométer se lehetett a faluig, és az autó, mint valami melodrámában, megállt.

Most kellene én, a boldog békeidőben született lány, érzékeny szoprán hangon, sírós arccal, szívre helyezett kézzel együttérzésemről biztosítsam apámat. Kérni őt, hogy nyíljon meg, mesélje el tragikus gyerekkorát, üldöztetését. Mutassa meg a valaha volt szülői házat.

Apám erre elborult arccal körbetekintene, megfogná két kezem, mintha közös imára készülne, és lágy baritonján elmagyarázná, hogy bár üldözi a véres múlt, de mindez nem női fülnek való. Hagyjuk a sorsot, mely hite szerint lebír majd minden árulót!

De ezek nem görög szőlők, melyek nagy fürtjei Antigonékat táplálnak, és katarzist teremnek, még csak nem is olaszok, hogy mustjuk az édes életre hangoljon, ez itt a Hegyköz. Nem Magyarország, még csak nem is Erdély. Átmenet. A feltámadó szélben nem lehet tudni, kinek integetnek a szépen lekacsolt szőlőtőkék levelei, és azt sem, kik kapálják most a szőlőt.

Be kellene menjek a faluba segítséget kérni. Egyikünk sem értett soha az autókhoz. Segítség? Hisz akkor is bámultak, amikor...

Tamási Áron, Temesi Ferenc, Illyés Gyula, Borbély Szilárd még ők is szépítenek, nyersen nehéz falat volna a nép. Ez a bámulók hada. Nem segít, de nem áll ellent, nem néz rád, csak kikerül. Nem tudja, de tudni véli. Nem tudja, de nem is kérdez. Sejti, de nem bánja.

– Basszák meg magukat a kommunisták. Meg az összes „csókos" utód, akik kapcsolataik révén jutottak olyan magasra! – rikkantom el magamat végre a hosszú csöndben.

Leporolom a nadrágom. Átlépem az árkot. Óvatosan belerúgok a sárhányóba, az van legközelebb a motorhoz – gondolom. Ütök egy tenyerest a motorháztetőre – nem kellett volna, tiszta kosz lett a tenyerem, és az égető forróság bennmaradt az ujjaimban. Magabiztosságot színlelve beülök az autóba és indítom, a motor felhörög. Második kulcsfordításra beindul. Apám felnevet, szinte felugrik, és már ott ül mellettem.

– Öveket becsatolni!– mondja vidáman, pedig az ilyen úton a harmincat is alig merem átlépni. A traktornyomok mint halcsontkövületek

gurulnak be a látómezőmbe, az út közepén a föld olyan magasra tornyosodik fel, mint a korallzátony. Valaha tenger volt itt, és majd újra eljön a tenger. Felforgatja az elorozott vagyont, kimossa a földből a gyilkosokat és a bűnösöket. Vízi hullák lebegnek majd a felszínen. Nem indulnak oszlásnak, és nem támadnak fel. Ki kegyelmezhetne meg nekik? Isten? Hisz benne nem hisznek. A lefejezett generációk hada pedig egyre nő. Ők növelik. Olyan ez, mint diákszálláson a mosatlan, attól, hogy nem veszik észre, még nem tűnik el. Tőlük kellene esdekeljenek kegyelmet, egyenként mindenkitől, külön-külön. Ezt nem tudják a csicskások elvégezni helyettük.

Mi lesz, ha a faluban sem jobb az út? – kérdezem magamtól. Ez a sebesség többet mutat meg a faluból. Mi lesz, ha az előtt a ház előtt is elhajtunk? Látszólag semmi, mint ahogy látszólag semmi se történt ötven februárja óta, mikor... amikor egy marék szalmát sem hagytak,... amikor vasvillával álltak neki a könyvtárnak,...mikor megverték, majd elhurcolták... mikor a Buksit is... pedig...

Ennél a sebességnél kitágul és elnémul a világ. Ennél a sebességnél találkozhatnak már a tekintetek. Ennél a sebességnél felismerhetők a tettesek, és a tettesek vonásai az utódokon, és a rémületet kísérő agresszió az emberi szemben. Ez már nem sebesség. Ez az a mozgás, amely leállítja az időt.

Aztán egy emelkedő után, mikor lefelé gurulunk a poros traktornyomos földúton, ott áll már a völgyben. Egyedül. A falfehér, teljesen meztelen, sovány nő. Pucéran és megalázottan. Üveges szemmel bámul ránk. Ajka berepedt, haja kibontott, kócos. Testén ütések és horzsolások nyomai. Combja belső felén csordogáló, sűrű fehér csillogás. De mi nem merünk ránézni, simán kikerüljük.

A következő völgyben sírós gyermekek fekszenek a csupasz földön. Mindegyiken sikeresen átgázolunk. Végre elérünk abba a házba, ahol évtizedek óta alszunk, és a dolgainkat tartjuk, és úgy teszünk, mintha.

Ki kellett volna mondani, amit láttunk, amit átéltünk, amit elmulasztottunk, amit tettünk, amit tenni szerettünk volna.

Aztán eljött a tél. Közben a szőlőt is leszüretelték valakik. A hó megmaradt a völgyben és a sáncokban. Tudtuk, hogy ott van. Hogy ugyanúgy mezítláb és meztelenül áll. Ha tudna, lebegne a hó felett, hogy fedetlen talpát ne érje a hideg. Ha olyan hosszú haja lenne, a szeméréhez tenné egy hajtincse végét, hogy ne lássák az emberek. De csak bal tenyerét tartja vénuszdombja elé, és jobb karjával próbálja eltakarni melleit.

Tudtuk, hogy ott van, mégis folyton az utunkba állt. Az eszünkbe se jutott, hogy beszélni is tud, vagy ha nehezére esik a beszéd, kérjük meg, hogy legalább leveleket írjon. Mik lehetnének azokban a levelekben? Mit adhatnának vissza a szavak? Mennyit zsugorítanak az emberi tapasztalatokon a fogalmak? Mit érthetnénk meg egyáltalán belőlük? Annál sokkal

több történt. Vagy sokkal kevesebb. Mert egy idő után minden alkalmazkodik mindenhez.

A nők se menstruálnak már a fogság második évében. És az ideológiák kiszolgálói ettől még bűnösebbek. Az embertelen embertelenségnek a fenntartása torzítja őket minden percben egyre sekélyesebbé. Az embertelenség elfogadása által lesznek elfogadhatatlanok. És utódaik, kik bizalmi kapcsolataik révén járnak ki jó iskolákat, igazi szellemirtók lesznek. Minden szabad szellemi termékre és gondolatra rávetik magukat, mint őseik mások vagyonára. Rávetik magukat, azért is, hogy őseik bűne rejtve maradjon. De egy napon majd lejön az arkangyal, és olyan, de olyan falunapot rendez... velük és nekünk, ott mindenki előtt.

Itt vagyunk azóta is a házban, ahol a dolgainkat tartjuk. Megszületett a negyedik generáció. Még rendszeresen felsírnak. Nem tanultak meg csendben sírni, mint mi. Fárasztó ez az örök nyöszörgés, de majd rájönnek, hogy itt minden csak arról szól, hogy kibírd a halálig, hogy minden vágy nevetséges, hogy minden álom csak gúny tárgya.

Egy ideje mégis, mintha egyre rosszabb lenne. Mintha hangosabban üvöltenének. Hangosabban, mint a gyerekek, akiket már alig győztünk elgázolni, hangosabban, mint mi üvöltöttünk, amikor még azt hittük, bárkit is érdekel. Beléptem hozzájuk egy éjjel, és ott volt ő is, ugyanúgy meztelenül, koszosan és megalázottan, és az összes megfojtott, kiutált, elgázolt, észre nem vett kisgyerek is ott volt. De most nemcsak a sebeiket mutogatták, nemcsak sírni segítettek az újaknak, most gonoszabbak voltak gyilkosaiknál, most örömüket lelték abban, hogy megbosszuljanak mindent. Most úgy gondolták, ők is adnak abból a gyűlöletből, amit kaptak, és úgy rontottak egymásnak, hogy csakis önmagukat látták.

A történelem híres családjairól krónikások mesélnek, az egyszeri famíliákban anekdota- és balladaként él a múlt. Nekem elsuttogott félmondatokból, keserű megjegyzésekből, becsapott ajtókból, földhöz vert poharakból kellett választ találnom arra, ami bennem lüktet, nyöszörög, és fáj. Mert nem létezhetek nélküle. Dédanyáink keserűsége, nagyapáink megalkuvása, apánk némasága, anyánk zaklatottsága mozgat és gátol mindannyiunkat. Súlyos évtizedek mögül válaszolunk, kötődünk és gyűlölünk.

Mert nem kaptunk válaszokat, és mert nem tudtunk kérdezni. Az élet apró elvégzendő feladataira figyelünk. Idő és tér változott körülöttünk, mégis fehéren futottak tovább a kockák, majd egész tekercsek, életünk filmjében. Nélkülünk.

Visszacsukhattam volna az ajtót, és hagyhattam volna sírni őket reggelig. Én halványan úgy emlékszem, hogy velünk is így csináltak.

Mi van, ha a föld jól van, és hiába volt itt tenger, nem löki ki magából a mocskot? Mi van, ha soha nem jön el az igazságtevő arkangyal a falunapokra? Mi van, ha a gyilkosok nem érzik a bűneiket? Mi van, ha hülyeség

önvédelemből, előre megölni magunkat? Mi lenne, ha mást hagyományoznánk a gyerekeinkre, nemcsak az áldozat szerepét? Mi lenne, ha kérnénk a világból?

Én most beljebb lépek. A szitkozódó, köpdöső, visító, verekedő felbőszült gyerekek tömegéből kimentek egyet, majd sorra a többit. Megtisztítom, megszeretgetem őket. Tudom, sok álmatlan éjszakám és évtizedem fog rámenni erre a fáradságos és lassú feltámasztásra. Lehet, hogy meglátnak rajtam egy reménykedő tekintetet, egy kis huncut mosolyt, és szétverik az arcom. Mikor ember ember ellen harcol, abból jó nem lehet. Mikor ember embernek behódol, az még rosszabb. Lehet, hogy lesznek pillanatok, amikor vissza akarok állni közéjük. Lehet, hogy annyi sebet kapok, hogy belőlem is újra csak egy gyilkos kisgyerek lesz. Lehet, nem biztos, nem tudom. Egy ember csak emberi dolgokra képes. A világ rossz mederből való kimozdítására nem.

Talán kegyelmet kapunk, amikor megérettünk már a jóra. Talán az új tiszta ember kifürdeti a régi mocskost, és minden gyűlölet, kételkedés és dac lepereg rólunk, akár a keresztvíz. Alázatosan és könnyedén éljük át majd a békét.

Keszthelyi György

Ki lesz fehérebb

Adyhoz

Mennyire féltelek, gondterhelt Árvaság,
csömörlött nemes, kit a hatalmas,
hömpölygő lélek keresztre feszít,
majd csalódottan onnan is letép.
Áldassék bús szavad, merszed és erőd,
arany nemzedéknek dicső parasztja,
meghasonlott testvér, halálért epedő
ólomtüzek lobognak a szádban
még akkor is, ha csak maradékok
vén maradékaként *kóborolsz tovább.*

Látva láthatod: e renyhe délibáb
zagyva sejtések terített asztala,
itt és most minden épület olyan,
mint a kolozsvári míves elmegyógy,
felfal, megemészt a kába vágy, a láz.
Grófok hű nyája, köszvény-ország – *hadd lám,*
lesz-e még tavasz a Duna vonalán?

Vagy csak térdig csonkított lábak, talán
kórágyakra gerjedő csaták
sorakoznak fel elmúlóban
sánta lovak között a kürtösök szavára.
Hány életről szólsz, kiméra-bálvány,
szíved ajtaján hány beteg csók kopog,
és egyáltalán: ki látott téged?
Ha bosszút forralnak adósságaink,
végül vajon ki lesz fehérebb?
Hát magyarabb ki lesz értünk, általunk?
Lám, felhők nőnek a barna ég alatt,
mélymagunkra vállalunk egy Istent
és föltámadunk, jaj, föltámadunk.

Keszthelyi György (1955, Kolozsvár) költő, író. Verset és prózát ír, grafikai munkákat, olajfestményeket is készít. Kötetei: két verseskötet a MEK-en, Lélekzárka (kisregény, Bookart, 2014), Lódenes embermadár (versek, Kriterion, 2015), Beszámoló a látszatokról (Várad, 2018).

Apám és anyám

Apám mellkasán két néma kráter
pihent, két halálmély gödör
az emlékezetes srapnel-időkből.
Írhatnék róla egy regényt, amelyben
időnként vijjogó vércse
alumínium hátán ül
és bárányfelhők között
bújócskázik a fekete angyalokkal.

Apám, anyám bomlásnak indult
időkben találtak egymásra,
sáros lövészárkokban,
óvóhelyeken tartottak menyegzőt,
nem ettek semmit, vizet sem ittak.

Csendben és méltóságteljesen
vitte el őket a béke,
úgy, ahogy illik. Kit innen, kit onnan.
A fehér galamb, a pókerarcú orvos ott állt
az ítélet-végrehajtó mellett,
amíg a pulzusok nyugovóra tértek
először, utoljára.

Te légy a szalmaszál

(tizennegyedikén)

Kőkereszt, ereklye, a hit martaléka,
templomhajók rögös fedélzeteit
át- meg átmosó orgonadallam – mintha
ma este jóban és rosszban is együtt… –
száműzött hangod ebben a negatív,
idejétmúlt fekete-fehérben
durva posztókabátot ad reám,
lógó karokkal állok szobád ajtajában.

Ma este jobban sajogsz, mint máskor,
belém oltották ezt a sötétedést,
én pedig már vén vagyok ahhoz,
hogy emelt fővel a holdfénybe nézzek.
Hiányodban nincs semmi döbbenet,
jajgatás sincs a bölcs jártasságban,
ebben a csendre intő ítéletidőben
alázatosan szolgálom önmagam.

Ma ismét hallgatás lesz és lámpafény,
szűkszavú, semleges megalkuvás,
lecövekeltem az önvádak kereszttüzében.
Az esőverte ablakszemek mögött,
a rettenetek bányatavában,
ahol a csapzott őrület rám talál
és tábort ver bennem mostanában –
anyám, te légy a szalmaszál.

2017. november 19.

Záróra

Keseregni illik
a kajla fák tövében.
Annyi kő, vésett, fekete tetem,
évszámok, névsorok, statisztika,
vigyázzállásban, kötelező módon,
mert erre késztet a csiszolt nosztalgia.
Pedig itt egyetlen lakó sincs,
halmazállapotok vannak, statikus kötődés,
selypít a változás sejtése is.
Mondom hát újra, keseregni illik
a kajla fák tövében.
Annyi dísz, stukkó, annyi ceremónia,
annyi félretett mindhiába,
beidegződés, kényszerképzetek,
– holott csak seholsemmik, senkik,
száradó dombok, lombok, struktúrák kísértenek –
és persze a jó modor.

Vajon mettől meddig tart ez a munkaszünet,
hánykor nyit újra a közért, a csehó,
kihez szól, mit üzen
az áttekinthetetlen filozófiába fúló
bábeli békeszerződés?

Eljegyeztelek

(Vigécek, mi lehet ez ékes tölgy helyett szebb dolog az léceknél?)

Tegnap délután eljegyeztelek, aztán
abban a fekete dokk nadrágban,
amelyben úgy nézek ki, mint egy gyászhuszár,
kitoloncoltam a sárga kukát.
Termékeny nap volt, céltudattal teljes
adásvételek, szitkok, istenátka,
ezen a szinten minden dekoratív,
táncoló pupillák, settenkedő arcok
felületei s az akaratos őszies foltok
egymásra hangolva, mint a most vagy soha.

Tegnap délután eljegyeztelek, noha
még nem jártad át a vendégszobát,
lehet, hogy halvány fogalmad sincs róla,
mindössze pár viskó, két mihaszna járda
silány kitartással farkasszemet néző
pulpitusai képezték a testi-lelkiséget.
Azt hiszem, nem is a női mágia
vagy a változatosság kedvéért tettem,
leginkább a kizárt, a lehetetlen
felső fokáért – hogy ne légy idegen.

Tegnap délután eljegyeztelek. Hidegen
süvített át a huzat a gangon,
négy hamuszürke plasztikvederben
csapzott fűpamacsok ornamentumai
mímeltek végig egy meddő protokollt.

Tudtam, hogy egy kulcsra zárt éjszaka
névtelensége vár vigyázzállásban,
no meg egy újabb, didergő hiátus
könyörög, fellebbez, csendet csend követ
s ajkad szögletében egy kényszermosoly
hajítja rám az első kockakövet.

ösvényszavak

(inkább gyerekeknek)

ösvényszavakból kevés maradt
gyerekek mert az ösvényszavak
nem szeretik sem a sebességet
sem a világvárosi tülekedést
ezért soha nem látjuk őket
autópályákon nagyáruházakban

az ösvényszavak régebben elhúzódtak
az őseremtmények zöld vidékeire
de minthogy az erdőtüzek megtizedelték őket
kis szárnyakat növesztettek – így leginkább
a szentjánosbogárhoz hasonlíthatók

az ösvényszavak tagadják a mesterkéltséget
és nem ismerik a képmutatást
nem járnak templomba: hitük
az elenyésző számok dogmájára épül

igénytelenségük páratlan és utánozhatatlan
spontánul fel-fellobbanó apró lángjuk
összeforrasztja a tőlük elhatárolódott
óriásszavak meglazult fényállványait

amikor majd végképp kihalnak – gyerekek
nem tartunk többé irodalomórát – mert akkor
kilátástalanságuk biztos tudatában
más naprendszerbe költöznek a versek

Ellentéteim

Vigíliám nem egyéb, mint
egy könnyelmű, fesztelen szeánsz.
Fogja csak ezt a könyvet,
aztán húzzon békében haza
és rejtse el valamerre –
mélabús, fekete asszony.

Látja? Magázom, miként a hamis istenek
szokták, vagy akár a bérkocsis:
éjjel fél kettőkor, az úristenit!

Részvétem – mondhatnám,
ha munkálkodna bennem
egy lúzernyi lélek,
de kívül-belül nincstelen vagyok
és módfelett nihilista
úgy általában – hát még
ebben a késő őszi nyárban,
amelyben átizzadom a megsemmisülés
egyhangú nyitányát:
lehull a dió a fáról…
a tetőcserépre hull.

Mika Gabriella

Egymagam

Nem volt sok holmim. Néhány ruha, szappan, fogkefe, törölköző. Az a pár könyv, amit magammal hoztam, még az ágy alatti bőröndben porosodott. Nem volt kedvem olvasni. A napok csak úgy teltek, egyik a másik után. Felkelés, gyógyszerezés és evés, csoportfoglalkozás, szabadprogram, új gyógyszerek, evés…

Körülnéztem.

Nyugalom volt.

Helyes.

Nehezen tudtam előszedni a fémágy matraca alól a képet. Beragadt, az egyik sarka le is tört.

Egy régi karácsonyi kép volt. Még a kisebb lakásban készülhetett, mert a konyha felé vezető ajtó is látszott rajta. Rossz kép, a karácsonyfa belógott baloldalt, az arcok kissé elmosódtak.

Nem tudom, ki készíthette, mert mindannyian ott voltunk. Mi Andrissal elöl, a felnőttek mögöttünk.

A kép jobb szélén állt Edit, anya húga. Kifakult világoskék bolyhos pulóver és kopott barna szoknya volt rajta. Révetegen nézett maga elé, mintha nem is hozzánk tartozna, és azt sem tudná, éppen hol van.

Emlékszem, Edit minden karácsonykor megjelent.

– Sziasztok, gyerekek – motyogta bizonytalanul.

Apának sokszor nem is köszönt, csak anyával próbált beszélni.

– Viki… kérlek… beszélnünk kell… Ez egyre rosszabb… Egész nap csak fekszem, semmihez sincs erőm. Sokszor alig tudok felkelni…

– Ne haragudj, Edit, most nincs időm. Majd beszélünk, ha lement a karácsony. Úristen, teljesen elúsztam már megint. Meg kell főzni a halászlét, a halat kirántani, a hajammal is kéne valamit csinálni, így mégsem állhatok a karácsonyfa alá…

Edit sokszor úgy ment el tőlünk, hogy el sem búcsúzott. Csak azt vettük észre, hogy üres az ágya, a holmija pedig eltűnt.

Aztán egyszer csak jött egy gyászkeretes boríték. Az értesítőt én is láttam, anyáék a konyhában felejtették. Szépvölgyi Edit élt 38 évet. Ez állt benne. Mikor másodszor is meg akartam nézni a borítékot, már nem találtam az asztalon.

Egy este lefekvés után Andris megkérdezte:

Mika Gabriella (1976, Budapest) könyvtárosként dolgozik. Novellái jelentek meg a Napútban, az Ezredvégben, a Vigiliában és a Zempléni Múzsában.

– Tudsz titkot tartani?

– Tudok – vágtam rá magabiztosan.

– Edit néni felakasztotta magát – mondta…

Bori néni, apa nővére viszont nem húzódott félre a képen. Ő középen állt, két karját a vállunkra tette.

Ő gondoskodott róla, hogy mindenki tudomásul vegye az érkezését. Mindig jó pár lekváros üveggel felpakolva érkezett hozzánk.

– Hogy ne haljatok éhen, kicsikéim – nevetgélt a saját viccén.

Nem ettük meg a lekvárt, utáltuk. Ott penészedtek meg sorra a kamrában, pedig anya többször is csinált palacsintát, hátha azzal elfogy, de mi csak a kakaós cukrot szórtuk a tésztára.

Bori néninek amúgy semmi sem volt jó. Az étel az ő ízlésének hol túl édes, hol túl savanyú, hol túl sós volt.

– Én nem így csinálom otthon – húzogatta a száját minden étkezésénél.

Az ajándékai is hasznavehetetlenek voltak. Egyszer anya egy olyan szoknyát kapott, amibe egyáltalán nem fért bele, pedig Bori néni igencsak erősködött:

– Vikikém, meglátod, úgy fog állni rajtad, mintha rád öntötték volna.

Anya hősiesen küszködött a szoknyával. A lábán még nagy nehezen felrángatta, de a derekán elakadt. A cipzárat sehogy sem tudta összezárni. Apa azon a karácsonyon egy rendkívül ronda, ódivatú inget kapott.

– Köszönöm, Borikám, nagyon kedves vagy – próbált udvariaskodni, de láttam rajta, hogy nem örül az ajándéknak.

Míg a fa alatt mosolyogtak Bori nénire, anya az ünnepek után már a szobájukban kiabált apával.

– Én ezt nem bírom! Sírba visz a nővéred! Meddig kell még elviselni? Egy jó szava nincs, mindig csak kritizál, neki semmi sem jó! Miért minket boldogít minden karácsonykor? Menjen máshová!

– Te kritizálod az én nővéremet: Na és mi van a kedves Editkével? Idejön, vágja a fancsali képeket, tönkreteszi a karácsonyunkat, és még örüljek is neki?

– Értsd meg, beteg!

– Nem érdekel! Kezeltesse magát, de hagyjon minket békén!

Miután apa és anya elváltak, Bori néni elmaradt. Utoljára a válás után pár hónappal beszéltem vele. Azelőtt sohasem telefonált, hirtelen azt sem tudtam, ki beszél, gyorsan és idegesen hadart, alig lehetett érteni.

– Aztán nehogy azt hidd, hogy az apád kezdte az egészet! Anyád, az a bárcás ribanc feküdt össze a kollégájával! Én már csak tudom! Hogy nem hiszed? Persze, te is anyád pártján állsz, Beácskám! Olyan vagy, mint a strucc, aki homokba dugja a fejét, hogy ne kelljen látnia az igazságot! – és lecsapta a kagylót.

A képen apa és anya egymás kezét fogja és mosolyog. Itt még mi tréningruhában állunk, anya pedig egy elegánsabb pongyolában van. Ezt apa

később már nem engedte. Az ünnepnek meg kell adni a tiszteletet – jelentette ki. Emlékszem, a lakkcipő mindig feltörte a lábam, véres lett a szép, fehér ünnepi harisnya…

Ahogy apa és anya egyre elegánsabb lett, úgy távolodtak el egymástól. Az első karácsonyi képeken még átölelték egymást, aztán már csak egymás kezét fogták meg, végül csak álltak egymás mellett, mereven a kamerába tekintve.

Emlékszem, amikor apa lelépett, anya napokig csak zokogott.

Aztán rájött a dühroham.

– A villamos üsse el, a villám csapjon belé, üsse meg a guta! – átkozódott.

Apát nem ütötte el a villamos, a villám sem csapott belé, és nem ütötte meg a guta.

Anyát viszont elvitte a rák három év múlva.

Apa a válás után csak néhányszor látogatott meg. Csak velem tartotta a kapcsolatot. András orrolt rá, anyával nem akart beszélni.

Tiszta a levegő? – kérdezte a telefonban, és felugrott, mikor egyedül voltam otthon. Mindig csak rövid időre jött, kíváncsian szétnézett a lakásban, hogy vagy Beácskám? – kérdezte, de inkább csak magáról beszélt. Karácsonykor mindig drága ajándékokat kaptam, egyszer egy igazgyöngy nyakláncot vett nekem, évekig porosodott a fiókban (tudta, hogy nem szeretem az ékszereket), míg végül eladtam.

Mikor utoljára találkoztunk, a telefonban nagy meglepetést ígért. Izgatottan készülődtem. Egy fényképet mutatott. Ismeretlen csecsemő pólyában. Az új testvérkéd, Dorottya – mondta. Mosolygott…

Többé nem keresett. Én sem hívtam. Nem akartam zavarni.

Andrissal a sor elején álltunk a felnőttek előtt. Andris huncutul a kamerába nevetett, kezében a kis famozdonyát szorongatta.

Akkor már nem mosolygott, mikor apa végrendeletét kerestük.

– Enyém a ház, tiéd a föld – jelentette ki határozottan.

Nem is értettem, hogyan gondolja. Én hosszú évek óta abban a házban laktam, ismertem minden szegletét, míg ő érettségi után elköltözött. Különben is mit kezdjek egy többhektáros földdarabbal? Andris a vállalkozó, ő könnyebben boldogulna vele.

Aztán előkerült a végrendelet. Andris találta meg. Apa a házat és a földet is rá hagyta. Nem értettem az egészet. Szinte nem is beszéltek egymással. Igaz, apa a végén már furcsán és kiszámíthatatlanul viselkedett…

Ügyvédnél is jártam.

– A végrendelet érvényes. Ne támadja meg, Bea, ezen csak Ön bukhat! – világosított föl.

Nagyi a kép másik szélén áll. Finoman Andris és az én vállamon nyugtatja a kezét.

Drága nagymama... mennyit horgolt. Az ágyam felett az egész polcot elfoglalták a macik, bohócok, kislány figurák... Sütni is nagyon szeretett. Csinált ő mindenfélét. Zserbót, linzert, pogácsát, rétest, hatlapost... Anya karácsonykor mindig megkönnyebbülten nézegette a süteményeket. Legalább a desszert már megvan...

Ő falun lakott, de Pestre költözött. Sosem állított be hívatlanul, csak ha anyáék megkérték, ugrott el hozzánk. Sokszor győzködte Bori nénit, a lányát, hogy karácsonykor nem maradjon nálunk olyan sokáig. Persze hiába beszélt neki...

Mikor utoljára láttam, egy kórházi ágyon feküdt, mozdulatlanul. Szeme a távolba révedt. Nem ismert meg...

A szoba még csendes. Kati magában vitatkozik a férjével. Folyamatosan suttog, élénken gesztikulál.

A mellettem lévő ágyon valaki alszik. Tegnap érkezett, még nem beszélgettünk.

Mások ernyedten bámulnak maguk elé.

Ibolya sincs még itt. Múltkor fojtogatni kezdte az egyik új ápolót, aki még nem tudta, hogyan kell vele bánni.

Lassan ideje eltenni a fényképet.

A folyosóról hallom a többiek hangját.

Nem akarom, hogy kérdezősködjenek.

Nemsokára jön a délutáni gyógyszerosztás.

Ha beveszem a pirulákat, sokáig csak feküdni fogok, és azt sem tudom, ki vagyok.

Gálla Edit

Zsömle-sanzon

Bár hűsölhetnék, mint nyári torta-költemény:
Illatoznék rózsaszínben, mint a málna,
Személyiségem összes rétege habkönnyű
Piskótából állna.

Ha ünnepelhetnék, mint érdekes, díjra
Érdemes, drága országtorta,
Aszúzselés krémszeletként fulladnék
Tokaji borba.

A ráncosító töppedést sötét rekeszben
Többé nem akarom:
Viruljak, mint makulátlan és örökzöld
Pisztáciás makaron.

Nem kellene vizesnyolcas resztliként,
halomra hányva-vetve itt kínlódni,
Ha vitrinbe téve üldögélnék, akár egy eredeti
Diós-mákos flódni.

Bemutatna engem rokonom, a bejgli,
A híres kürtőskalácsnak:
Nem lennék híján hasznos pletykának
És tanácsnak,

Hogyan legyek frissen még eladható,
Mivel mindketten csavarosak.
Sőt a cukrászda üzelmei sem tűnnének úgy,
Hogy zavarosak,

Miként most szegény buci-fejemnek.
Cukros süteményként lett volna sanszom –
Emeletes költemény lenne akkor ez, nem
Zsömle-sanzon.

Gálla Edit (1985, Budapest) költő, műfordító, tanár. Az ELTE-n szerzett doktori fokozatot Sylvia Plath költészetéről írt értekezésével. A Károli Gáspár Református Egyetem óraadó tanára. Versei 2005 óta jelennek meg irodalmi folyóiratokban. 2012-ben Fulbright ösztöndíjat, 2018-ban NKA alkotói támogatást kapott. Első kötete: Egy másik életben (Napkút, 2016).

Kurázsi, jöjj velem

Kurázsi, jöjj velem.
Tele vagyok büszkeséggel,
Mert büszkeségem lenyelem.
Keserű pirulám az önfegyelem.
Kurázsi, legyél mindennapos
Nutellás kenyerem:
Ne kelljen mindig kegyelem.

Kurázsi, jöjj velem.
Egymagamban kevés vagyok:
Beírtak engem mindenféle
Galaktikus szerverekre
Sötét erőknek szalutáló űrhadnagyok.
Csak feketelistáikról nem törölnek,
Igaz szavaimért bepörölnek.

Kurázsi, jöjj velem.
Egyszer felbaktatok a hegyre,
Rá se bagózok a sandaszemű,
Biggyesztett ajkú, link klisékre,
A bárgyú „egyre megy”-re.
Sok lépés a szúrós ösvény, kilátás kevés,
Úton-útfélen szembejön a Kétségbeesés.

Kurázsi, jöjj velem.
Te vonzod közelembe a Múzsát,
Kölcsönadja néha tükrét meg a rúzsát:
Látom a hátam mögötti árnyakat,
Szemembe tűz a holnapi nap –
Pirosan mosolygok a veszett időre,
Hátha nem harap.

Ha itt hagy minket mindenki más,
Ha délceg menetünkből észrevétlen
Lesz elcsigázott csoszogás,
Hol régen konokul vonultunk,
Kurázsi meg én,
Elnyúlunk szelíden Isten fényesre
Koptatott, kinyújtott tenyerén.

Selejtezés

Szabadulnom tőlük nem lehet?
Szöszölve telnek napok, hetek.
Fel-le húzom, hajtom, nyúzom.
Bénultan várom, hogy gyűljön
A puha ruhahalom.

Nagy heggyé roggyan a
Sziszegő szálakat őrlő,
Szöszt szitáló rongymalom.
Agyszürke, mélakék, mocskos sárga –
Szeretetotthonba velük. Megértek az árvaságra.

Úgy állok bosszút,
Hogy elhajítom a formátlant, a túl hosszút,
Azt is, amiből köldököm kilátszik,
Ami nyakamat ölelve gégémmel játszik,
A gézszerűt, az egyszerűt,

Ami kiszívja színeim, mintha halott lennék,
Amit elfeledtem, és ami emlék,
Ami összenyom, hogy nem kapok levegőt,
Az ordító pirosat, a bézsen hebegőt,
A krokodilzöldeket, a fej nélkül tátogó

Dzsungelpöttyös szörnyeket.
Nem nyelnek többé engem el, gúzsba
Nem kötnek pamutkarokkal, húsbavágó
Csőrendszerükből kitépem magam, lebírom
Az egész jól bélelt bandát,

Gyámolító gyapjukat lenyírom.
Gyömöszölje zsákba őket valaki más.
Legyen könnyű, ha már adakozás:
Kirepülnek egyenként az ablakon,
Bugyután, fejetlenül, vakon.

Kitárt szárnyak között állok,
Eső dobol az arcomon,
Szétfújt hajamban a szél hegedül.
Állok a friss, jeges levegőben –
Meztelenül és egyedül.

Vajda Zoltán

Engedd

Engedd kiskutyamód örülnöm neked,
akár ha nem is jut érte semmi más,
buksi fejemen szelíd fülvakarás,
hisz többet akarnom ennél nem lehet.

Engedd, ha a tökélyt benned keresem.
Rómeó száz lehet Júliám körül,
ezer próbálkozásból sem sikerül
elengednem téged reménymentesen.

Engedd méltón elviselni a távot,
mit pár évtized közénk feszít zordan.
Szemeidben hinni a tisztaságot.

Hogy szókincseim lábad elé szórjam,
engedd, belőled építsek világot,
mosolyod retinámba égve hordjam.

Vajda Zoltán (1964, Nagyvárad) a temesvári Műszaki Főiskola általános gépészeti szakán szerzett mérnöki diplomát, pályaelhagyóként az elmúlt 23 évadban a nagyváradi magyar színház alkalmazottja, 2000 óta ügyelője. 1994–2009 között a Bihari Napló és egyéb lapok közölték filmes témájú írásait. Megrögzött Nagyvárad-lakó.

Én, a szén

(szénszonett)

Mikor ragyogásod már szénné perzselt,
s a hamuban nyomai sem maradnak
majd a boldogsághormon-zuhatagnak,
mit szemeid varázsa bennem termelt;

mikor lelkemen gyönyörű bánat ül,
mint finom szénporlehelet briketten
(a nonszensz non plusz ultrája: mi ketten?...)
s bányamagánya mindenen szétterül;

amikor semmi másom nem leszel, mint
őre a tökélynek, mert minden addig
tökéletes csak, míg el nem kezdődik;

amikor kujtorgó faszén leszek csak,
gyémánttá érni se kedvem, se okom,
még mindig velem lesz főbűnöm: korom.

Pataki Előd István

Acta est fabula

Kurt Bouilliard már jó ideje letette a tollat. Azelőtt sem jelent meg egyetlen sikerregénye sem, beérte pár közölt novellával. Egyébként sincs miről írnia. Történt még valami más is. Rátalált a szerelem. Ekkor még nem gondolta, hogy hamarosan mindent elveszít.

Felsejlettek életének meghatározó pillanatai, amint lepillantott a mélybe. Beleremegett. Első emléke a Sacré Coeur-bazilika parkjába repítette. Sziri göndör haja tökéletesen passzolt világosbarna szeméhez, szépsége egyből megfogta Kurtot. Mindig pajkosan mosolygott rá, amint a párizsi sétányon andalogtak. A padon üldögélve élvezték a csendet. A város a lábaik előtt hevert, a fények csodálatos látványt nyújtottak.

– Örülök, hogy elhoztál. Gyönyörű itt – mondta Sziri, nagy szemeivel Kurtra pillantva.

– Várd csak ki, amíg a zsibárusok letámadnak, és mindenféle színes karszalagot ránk sóznak!

Mindketten nevettek. Kurt megfogta Sziri kezét, és közelebb csúszott hozzá a padon. A lány végigsimított haján, és tekintetével jelezte, még ne, inkább csak beszélgessenek.

– Sűrűn jársz ide?

– Nem. Ezt a helyet egy különleges alkalomra tartogattam.

Kurt hazudott, havonta többször is ide hozta kiszemeltjeit, hogy a csábítást a környék romantikájával fűszerezze. Sziri viszont más volt, hozzá *ténylegesen* vonzódott, néha úgy érezte, csak rá van szüksége, és senki másra.

– Azt hiszem, szeretlek – tette hozzá Kurt.

– Csak hiszed? – kérdezte Sziri, majd más irányba fordította fejét, kerülve Kurt tekintetét.

„Mekkora baklövés volt” – mormolta magában, és egyre közelebb lépett az erkély széléhez. Lelki önkínzásának még nem vetett véget, további emlékek röppentek fel.

A kérdések sosem hagyták nyugton. Sziri lenne az igazi? Hajlamos volt mindenkiben a hibát keresni. Ha talált, és persze mindig sikerült neki, ezzel hessegette el a megkomolyodás gondolatát. Szirit is ugyanúgy elemezte, mint mindenki mást. Kissé nagy az orra, de egyébként *meglehetősen* csinos és formás. El lehet vele társalogni bármiről. Nem az a tipikus nő, aki megjátssza a jó hallgatóságot, és megértően bólogat. Van vélemé-

Pataki Előd István (1989, Bihar) 2010-ben matematikatanári diplomát szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Kolozsváron él, informatikusként dolgozik. A Helikonban, az Irodalmi Jelenben, a vajdasági Magyar Szóban és a Kilátóban jelentek meg írásai.

nye szinte bármilyen témáról, bátran hozzászól mindenhez, és vannak felvetései. Kurt akkor érezte először, hogy szereti, amikor elmentek moziba, és a lány elismerően kacsintott rá távozáskor: te mindig jó filmeket szemelsz ki. Ennek ellenére barátnője minden egyes lépését szigorúan figyelte, és mikor egyedül volt, újra kielemezte. Agyában pró és kontra listákat vetett össze, és egyfolytában azon törte a fejét, vajon jó döntést hozott-e, vagy csak hagyta magát elragadtatni. Kurt a sötétség világában élt, Sziri pedig rózsaszín felhők között. Mindig mosolygott, mindig boldog volt. Talán ez volt a legnagyobb különbség köztük. Még csak pár hónapja voltak együtt, mégis attól félt, hogy gyerekei nem beszélik majd saját apjuk nyelvét, nem tudnak majd franciául. A lány ugyanis ázsiai volt. Megpróbálta felhozni szülei esetét, apja francia, anyja német, mégis összhangban élnek, és ő mindkét nyelvet beszéli. De mi lesz, ha nekik ez nem sikerül? Az együtt töltött pillanatok valósággal felvillanyozták, boldognak érezte magát. De amint elváltak, kezdődött a belső harc. Lelke forrongott, visszavágyott kicsapongó életmódjához, melyben hűségről szó sem eshetett, hetente legalább két nővel kellett találkoznia, még ha nem is sikerült ágyába csalogatni őket. Félt a felelősségtől, és inkább kedvelte az alkoholos estéket a haverokkal meg az éjszakai randevúkat. Miért is kellene megállapodnia? Viszont egy-egy rosszul sikerült nap végén annyira magányosnak érezte magát, hogy legszívesebben kikapcsolt volna mindent. A túlgondolást. Az érzékenységét. Az agyát. A szívét. A lelkét.

„Már késő" – mondta Kurt a mélység szélén, saját magával társalogva. A fagyos szél megcsapta testét, kissé tántorgott, az ereiben folyó forró alkohol hatására is. Csupán egy mozdulat, és ő nincs többé. Az utolsó emlékek kínjai viszont még nem hagyták távozni.

Mikor már teljesen biztos volt benne, hogy Szirivel szeretné leélni életét, már rég elvesztette őt. Mire vallomást tett neki, a lány már talált magának egy másik művészlelket, aki egyből felajánlotta neki a komolytalan komolyságot és a komoly komolytalanságot. Erre viszont csak később derült fény. Kurt nem látta a nyilvánvalót: a srác már ezzel is sokkal több határozottságot sugárzott, mint ő valaha. Kurt mindig is utálta a kellemetlen beszélgetéseket. Ez már nem olyan csönd volt, mint akkor a bazilikánál, ahogyan egymás szeméből itták a mosolyt. A hangulat kellemetlen és feszélyezett volt. A lány visszautasítása után Kurt csak egyetlen értelmetlen szót tudott kinyögni. Hiányzol. A lány csupán percek múlva válaszolt. Nem szeretne újra belebonyolódni az egészbe. Kurt érezte, csakis ő a hibás, nem kellett volna annyit vacillálnia, vajúdnia, emésztenie magát. Felállt, és elment. Azt gondolta, hogy soha többé nem látják egymást. „Lehetne másképp is, megpróbálhatnám újra... Nem, nem lehet, semmi értelme" – mondta Kurt, visszaemlékezve lelkének utolsó tőrszúrására.

34

Miután Sziri kiadta az útját, Kurt lassan visszatért a régi kerékvágásba. Elment randizni egy zöld hajú nővel, akiről kiderült, hogy zöldfülű. Tivornyákat rendezett. A sors úgy hozta, hogy pont oda ült, ahol túlkomplikáló agya Sherlock Holmes-i módon rájöhetett az igazságra. A mellette ülő haver pont arról hencegett, hogy milyen jól érzi magát új partnerével, egy tizenkilenc éves lánnyal. Nem mondott mást, és Kurt agya máris beindult. Sziri volt az.

Kurt összezsugorodott szemét állhatatosan szegezte a papírlapra. Fagyos keze krikszkrakszban és remegve írt. Újra nekilátott. Néha felpillantott a városra, mintha a távolból szeretne ihletet meríteni. Éjjel két óra volt. Lakásának erkélyén ült a mínusz tízfokos hidegben. Meztelenül. A kisasztal mellett csomóban hevertek az összegyűrt skiccek. Csak az alkoholnak köszönhette, hogy még nem fagyott meg. Már négy órája ült kint az éjszakában, és vehemensen írt. Írt és emlékezett, emlékezett és írt. Hirtelen megállt, és visszaolvasta a történetet. Ezt már nem gyűrte össze. Zuhanás közben már nem gondolt semmire.

Bődi Ágota

Életszeretet

Imádom, ahogy visszamosolyognak rám a lábujjkáimon a körmök,
mikor levágom őket.

Bődi Ágota (Nagyvárad, 1981) a Nagyváradi Állami Egyetemen pszichológiát hallgatott (csendben). Közben felszolgálóként dolgozott (ez most is van). Jelenleg a Partiumi Keresztény Egyetem magyar nyelv és irodalom szakának hallgatója (ja). Ez lenne az első publikációja (ja).

Alázat

Kinyújtottam a kezem, és
megkértem a szelet,
hogy szárítsa meg a körömlakkomat...
Ő megtette...
És tudod mit tettem ezután?
Megköszöntem!

Egyensúly

Szeretem a testemet
Szeretem a hajamat
Csak nem tudom miért kell ez a kábulat
Szeretematestemetszeretem
Ahajamatcsaknemtudommiértkellezakábulat
Szeretematestemetszeretemalelkemetcsaknemtudom
A határait az egómnak

Félre-érzés

Sajnálom, hogy nem vettem észre mikor tetszeni akartál
Sajnálom, hogy nem vetted észre mikor tetszeni akartam

Mátyás Zsolt Imre

Május

Csak nézte a lány hatalmas seggét, amint ott mozgott előtte, nézte a fürdődressz bevágását a tomporban, és arra gondolt, micsoda érzés lehetne ott tipródni, súrlódni, fenődni a között a két pompás seggfélteke között ebben a fantasztikus május végi naplementében. A Németkalap oldalán mászták a dombot, kezükben két-két veder vízzel, öntözni kellett a palántákat, ezért jöttek ki ide délután, titokban persze azt remélte, hogy majd két locsolás között ő is meglocsolja a csajt, de ez azért nehéz ügynek bizonyult, mert a csajt nem lehetett könnyen levenni a lábáról, annak ellenére, hogy fél éve együtt voltak már. Minden szeretkezésért kemény harcot kellett vívni. Hogy miért? Arra sose kapott választ. Nyilván, hogy eleinte mindig magára gyanakodott, hogy valamit nem csinál jól, bár tapasztalatokban nem volt hiány, jó szeretőnek bizonyult, a szex terén legalábbis, ezzel a csajjal azonban meggyűlt a baja. Komolyan.

Volt úgy, hogy lovaglás után, amikor egész délutánt töltöttek el a szabadban lóháton, arra gondolt, este ágyba zuhannak és darabokra tépik egymást. Az állattal való testi kapcsolat érdekes módon felajzotta, erős erotikus töltetet adott. Persze, korántsem kell perverzióra gondolni. Mégis, az élő test közelsége gerjedelmet okozott. Nyilván, részben azért is, mert a nyeregben a heréi és a farka állandó súrlódásnak, nyomásnak voltak kitéve. A medencetájék hullámzó mozgása pedig egyértelműen a baszást juttatta eszébe egy idő után. Azonfelül pedig ott táncolt előtte a lány segge a másik ló nyergében. Vagy kétszer majdnem leesett a saját lováról, mert teljesen belefeledkezett a fantáziálásba. Szóval eljött az este is, és azon melegében, amint beértek a házba, úgy lószagúan be akarta rángatni a lányt az ágyba, ám az ezernyi kifogást talált, és az istennek sem akart kötélnek állni. Előbb zuhanyozzunk, rendben, zuhanyozzunk, és a csaj után ment, hogy a fürdőszobában bemelegítsen. De nem együtt, majd szépen különkülön, ne hülyéskedj már, külön-külön, hát persze, hogy is képzelted, ne már, fél éve együtt vagyunk, nem baj, vannak dolgok. A faszom, gondolta magában, és gondolatban becsapta a fürdőszoba ajtaját, valójában szépen csendesen csukta be, mert nem akart még egy bajt a nyakába venni. Türelmesen várt, szépen elkortyolgatva egy fél pohár konyakot, amelyet Katóka kikészített az úrfinak, csak így szólította attól a pillanattól fogva, hogy a lány először odavitte és bemutatta az öreg szobalánynak. Már csak ő, Katóka maradt abban a házban, ahová még gyerekkorában szegődött el

Mátyás Zsolt Imre (1968, Marosvásárhely) színész, rendező. 2013 óta közöl írásokat a Váradban és az Erdélyi Riportban. 2017-ben Diógyerekek címmel jelent meg novellásköte-te a Holnap Kulturális Egyesület kiadásában.

cselédnek, aztán szépen lassan családtaggá vált, dajkálta, felnevelte a gyerekeket, összepakolta a hatalmas bőröndöket, amikor a család egy része kivándorolt, aztán megint összecsomagolt, amikor az itt maradottak is kivándoroltak, és azután őrizte a hatalmas házat, illetve azt, amit meghagytak a hatóságok, miután a család kivándorolt, disszidált, lelépett Amerikába, és már csak levélben tartották Katókával a kapcsolatot. Szóval ült a szalonban és szürcsölte a konyakot, csőre töltve, miközben Katóka mesélt, csak mesélt, hogy kedvenc étele a vajas kenyér, ezt reggeldélbeneste, sőt éjszaka is meg tudná enni, még szerencse, hogy most már megint lehet kapni vajat, mert évekig, ugye, semmi nem volt, csak nagy ritkán pult alatt. Ez volt az egyetlen élvezet az életében, és kissé bele is pirult Katóka, ahogyan ezt a szót, hogy élvezet, kimondta. Na de hogyan, az egyetlen? Igen, nekem ez volt az igazi. Ne már, Katóka, hát csak volt egy ember, egy férfi, vagy... valaki az életében! Jaj, dehogy volt, nem kellett volna nékem semmi pénzért sem, suttogta Katóka, én szűzlány vagyok még most is, pedig maholnap meghalok. Na, baszd meg, gondolta magában, hát ezt hogyan lehetett így leélni, ezt a kurva életet egyetlen valamirevaló baszás nélkül, szűzen, egy karéj vajas kenyérrel? Ez engem meghalad, még ha apáca volna, akkor rendben, megérteném, de hát nem, nem apáca... Na, mindegy, nem érdekel... Végre elállt a víz csobogása, nyílik a fürdőszoba ajtaja, kisettenkedik a csaj egy törülközőbe csavarva, a fiú nadrágja majdnem szétreped a türelmetlenségtől, bemehetek, igen, szabad a fürdő, igyekszem, várj meg a szobában... Azzal szinte fejest ugrik a kádba, ereszti magára a vizet, prüszköl, közben alig bír magával, hogy megyek így ki, kilencven fokba meredten, mindegy, valahogy átsurranok az előszobán, majd magam köré csavarom a törülközőt. A katonaságnál megszokta, hogy rekordsebességgel zuhanyozzon, ez most is jól jött, körülbelül öt perc alatt végzett, csavarta magára a törülközőt, surrant át az előszobán, be a hálóba, és már ugrott volna az ágyra, bevetésre készen, de az ágyban nem volt senki, sőt a szobában sem volt senki. Senki az égvilágon nem várta széttett lábakkal befogadásra készen! És akkor a szalonból meghallotta a lány hangját, amint Katókával cseverésznek valami régi emlékről, még a lány gyerekkorából, amikor még a kisasszony is itthon volt, meg a nagyságos úr, meg az úrfi, az a drága, meg a nagysága, meg mindenki. A kurva életbe, mindenki, csak épp ez az egyvalaki, ez a csaj most nincs itt az ágyban!!! Majdnem magához nyúlt, de megfékezte ifjonti indulatát, és résnyire nyitva az ajtót, kiszólt, hogy: nem jössz be egy kicsit? Már meg van terítve az asztal, öltözz át, várunk Katókával vacsorázni. Ki a faszomnak kell a vacsora? – gondolta az ajkait harapva, de aztán szépen felöltözött, puccba vágta magát, na, nem baj, majd vacsora után, előttünk az éjszaka... De éjszaka sem volt semmi, mert a lány folyamatosan kicsúszott az ölelésekből, úgyhogy éjjel kettő és három közt, teljesen kimerülten és reményt vesztve, szinte tépve a lepedőt, megkérdezte a lánytól, hogy: miért nem? Az

pedig nem értette a kérdést. De hát neked nincs szükséged rá? Te nem kívánsz? Én majd megőrülök a vágytól! Akkor miért vagyunk együtt? Hogyhogy miért? Hát mert járunk. Jól van, te, de az emberek nem csak moziba járnak együtt, meg nemcsak sétálnak, nemcsak lovagolnak, kirándulnak, ááááááááááááá, szóval az emberek szeretkeznek is! Persze, néha azt is lehet. Néha? Hogy érted azt, hogy néha? Mi az, hogy néha? Hát mért csak néha? Nem vagyunk betegek! Nem én vagyok az első férfi az életedben, ugye? Nem hát. És az előttem lévővel is néha szeretkeztél? Néhábban, mint veled. Mint velem? Na, ne csináld, hisz mi alig szeretkeztünk. Igen. És vele még annyit sem. De hogyan, hát neki nem volt szüksége rá? Nem. Mi van?! Ki lehet az az őrült, akinek nem áll fel egy ilyen nő láttára? P. G. volt az, te is ismered, alattad járt egy osztállyal. P. G.? PéééééGéééééé? Igen. És neki nem kellettél, már úgy értem szexuálisan? Nem. Együtt atletizáltunk és abban mi teljesen kiéltük magunkat. Hogyan? Futottatok száz méter gátat és az felért egy baszással? Igen, teljes mértékben kielégített minket. Akárcsak ez a mai lovaglás veled, nekem ez több volt, mint egy szeretkezés. Hát én ezt nem hiszem el, nem hiszem el, ez nem velem történik, ez egy hülye regény, mit tudom én, talán Kundera, vagy mi. Ki az a Kundera? Hagyd, hagyjuk a stupiditásokat, inkább gyere ide és ölelj meg és felejtsük el az egész beszélgetést, inkább olvadjunk egymásba, én szépen megsimogatlak, felmelegítelek... Nem kell felmelegítened, mert nem fázom, és jó éjt, puszi, találkozunk reggel, és szépen hátat fordított, pár percen belül pedig szép egyenleteseket szuszogva már mélyen aludt a fantasztikus seggű lány, akinek nem kellett a szex.

És ez a segg most is itt táncolt előtte, ahogy vitte a két vízzel teli vedret fel a Németkalap oldalán, és egy kicsit még élt benne a remény, hogy talán most, talán ez alkalommal... De aztán egyre nőtt a felhordott vedrek száma, egyre jobban elfáradtak, és mire az utolsó palántát is meglocsolták, a nap is elindult a láthatár széle felé. Gyönyörű ez a naplemente, mondta a lány. Igen, épp alkalmas egy finom kis..., mondta a fiú. Hát én már teljesen rendben vagyok, mondta a lány, jólesett ez a kis mozgás. Értem, mondta a fiú, akkor én most megyek, mert nemsokára be kell mennem a gyárba, éjszakás vagyok, tudod. Igen, igen, nem vagy túl fáradt? Fáradt, ugyan mitől, kitől, gondolta magában a fiú, és a naplementével együtt az ő reménye is szépen lealkonyodott.

Hazafelé menet, amint átvágott a réten, az erdő alatt, valami érdekes izgalom vett erőt rajta. Mintha remegett volna a levegő körülötte. Mintha elektromos töltéssel lett volna tele a természet. Úgy érezte, mintha lebegne pár centivel a talaj fölött. Mintha vattában lépkedne. Biztosan az agyamra torlódtak a hormonjaim, gondolta magába. Nem is gondolta, hangosan mondta ki, meg is lepődött, hogy a saját hangját hallja. Mintha kívülről beszélt volna magához, mintha ketten lettek volna. Mintha megelőzte volna saját magát, és amelyik *maga* hátul marad, beszélt volna ahhoz a

magához, amelyik előreszaladt. Megállt, mintha be akarta volna várni a megelőzött *magát.* Furcsán érezte magát. Körbefordult saját tengelye körül, és mikor visszaért a kiindulóponthoz, szinte egyensúlyát veszítve állt meg. Meglepetésében mozdulni sem tudott tovább. Pár méterre tőle az erdő szélén egy hatalmas, csodaszép szarvasbika állt, és pontosan őt bámulta. Gyönyörű agancsa szinte szikrázott a naplemente vörös sugaraiban. A szemeiből pedig delejes erő áradt. Édes istenem, ez fenséges, gondolta. Még szép, hogy fenséges vagyok, ez a legkevesebb, hallotta, de nem volt senki rajtuk kívül a réten. Akkor honnan jött a hang? Én tényleg megbolondultam, ez a csaj az agyamra ment, és a felgyűlt spermám elárasztotta az elmémet. Hát, én ezen nem is csodálkoznék, hallotta újra a hangot. Én hallucinálok, gondolta, az az érzésem, hogy ez a szarvasbika beszél hozzám. Jól érzed, én beszélek hozzád. A szarvasbika szeméből áradó delej meglágyította a fiú izmait. Le kellett ülnie. Térde, karja remegett, biztos volt benne, hogy megbolondult. Még jó, hogy közel van az alagsor, gondolta. Pár száz méterre voltak ugyanis az Orvosi Egyetemtől, amelynek egyik épületében működött a pszichiátria, népies nevén az *alagsor.* Ne félj, nem kerülsz oda, mondta a hang, főleg, ha még idejében továbbállsz. Tovább, honnan? Hát..., mondta a hang és a szarvasbika fejével a Németkalap irányába fordult. Aha... Na, jó mulatást, mondta a hang, és a pompás állat egyetlen szökkenéssel eltűnt az erdő homályában. Igen, ebben van valami, hallotta ismét a saját hangját, ebben van valami. Ebből bizony nem lesz gálickő, soha.

Nem is lett. Úgyhogy már csak be kellett valahogyan fejezni. Lehetőleg stílusosan. De hogyan lehet jól befejezni egy félig jó, félig rossz kapcsolatot?

Egy nap aztán, már benne jártak a júniusban, a lány bejelentette, hogy megy Bulgáriába. Akkoriban az volt a divat, hogy az emberek a megnyílt határokon átjártak a szomszédos országokba: Bulgáriába, Törökországba, Jugoszláviába, Magyarországra, a határ menti piacokra. Itt vásároltak, amott eladtak, amolyan szabad import-export, vámmenetesen, és főleg adómentesen. Boldog-boldogtalan bumlizott, hatalmas rafiaszatyrokkal, emberrel, áruval zsúfolásig telt ócska autóbuszokon, sokszor három nap, három éjszaka, mosdatlanul, alvatlanul, csak hogy valami kis pénzt összekaparjon. Hát ment a lány is, szerencsét próbálni. Aztán a nyáron elmegyünk valahová ketten. Persze, csak miután felvételiztél, jó? Igen, igen, elmegyünk, válaszolta a fiú, miközben próbálta kerülni a lány tekintetét. Ölelés, csók, felberregett a motor, hatalmas gázolajfüst gomolygott előre az autóbusz farától, és már csak az ablakon keresztül tapasztották még egyszer össze a tenyerüket. Csütörtökön itthon vagyok! Jó, várlak, itt leszek! Elindult a busz, a fiú is utána, először csak lépésben, aztán már szaladva, mindvégig a lányt figyelve, aki az ablakra tapasztotta a homlokát és mosolygott, te, bolond, ne rohanj a busz után, még elesel, megütöd magad,

te, bolond. De a fiú ezt nem hallotta, nem is akarta már hallani, csak szaladt, egyre gyorsabban. De nem az autóbusszal versenyezett, nem is a lányt akarta utolérni, csak magáért szalad. Akkor is szaladt, amikor a busz már rég eltűnt a Dózsa György utca sarkán, amikor már a füstje se látszott. Felszaladt a Kövesdombra, onnan tovább a Fő tér irányába, de a Hosszú utca sarkán jobbra fordult, majd a Gecse utcán fel, végig a Bolyai téren, a Borsos Tamáson, ki a Mihai Viteazulra, tovább a Bulevárd irányába, be a vár udvarára. És csak akkor állt meg, amikor a műtermek elé érkezett. A fűbe roskadva lihegett hosszú perceken keresztül. A tüdeje majdnem kiszakadt, de jól érezte magát. Ennyi volt! Ennyi! Hanyatt feküdt a fűre, nézte a kék eget és hagyta, hogy a föld szívja magába a testében felgyűlt feszültséget. Addig maradt, amíg már semmit nem érzett, csak a nagy, csendes űrt...

És eljött a csütörtök... Aztán a péntek, a szombat, vasárnap, hétfőkedds zerdecsütörtökpéntekszombatvasárnaphét...

Soha többé nem találkoztak.

És eltelt huszonkilenc év.

És most bámulta a Facebook messengert, aminek a virtuális másik végén ott ült a lány, valahol az óceánon túl, és felsejlett szemei előtt egy homályos májusi emlék egy fürdődresszbe bújtatott gyönyörű, megmagyarázhatatlan, elérhetetlen női...

Gulyás Gábor

Elmosott arcok

Sipos Sándor kiállításához

Az identitás kérdése a művészet és a bölcselet, főként a filozófia, a pszichológia, a kultúra-tudományok számára, kezdettől fogva az egyik legfontosabb téma. Évezredek óta tesszük fel azt a kérdést, hogy ki az ember, de ma sem tudunk rá olyan választ adni, amelyet kétségbevonhatatlan igazságnak tekinthetnénk. Ha definiálni próbáljuk ugyanis az identitás szempontrendszerét, számtalan olyan tényező kerül elénk, amely az emberi mivoltot specifikálja. Elénk sorakoznak a nemből, életkorból, műveltségből, nemzetekhez és kultúrákhoz való tartozásból fakadó sajátosságok, szinte lehetetlenné téve az abszolút érvényességű meghatározást.

Ezért ma már nem is azt a kérdést tesszük fel, hogy minek tekintjük általában véve az embert, inkább a kivétel felől közelítünk. Mi az az egyes individuumban, ami mindenkire vonatkoztatható? A művészet különösen alkalmas arra, hogy a kivételesen, az egyedin keresztül ragadja meg azt, ami egy-egy individuumban mégis közös, mert valami általánosan emberit tükröz.

Különösen igaz ez Sipos Sándor rendhagyó emberalakjaira, melyek miközben egytől egyig mást és mást tárnak elénk, valahogy mégis az ember lényegét reprezentálják. Az európai művészet hajnalán, a görögöknél az emberek az identitásukat az Olümposzon lakó istenek attribútumaiból próbálták levezetni és megérteni. Mind a külsődleges jellemzőket, amelyek jórészt a szép és az arányos testnek az isteni ideálhoz való közelítését jelentették, mind a belső személyiségjegyeket, melyek pedig az egyes isteneket karakterizáló tulajdonságokhoz voltak köthetők.

A középkor évszázadaiban aztán az emberi identitás forrása egyetlen szubsztanciába helyeződött át, egy olyan Istenbe, aki láthatatlan volt.

09.b. akril, papír, 20 x 27 in. 2017

Gulyás Gábor (1968, Heves) filozófus, esztéta. Debrecenben szerzett magyar–filozófia szakos diplomát, majd ugyanott elvégezte a Modern Filozófiai Doktoriskolát. A debreceni Modem alapító igazgatója, a Műcsarnok korábbi vezetője, számos képzőművészeti kiállítás kurátora.

Sipos Sándor (1957, Marosvásárhely) festő, grafikus. A kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola után a Québeci Egyetem Képzőművész mesterképzőjét végezte el. 1986-ban kivándorolt Kanadába. Rajzait, illusztrációit rendszeresen közlik az ottani lapok. Munkáira az új eklektikus gondolkodás, a vizuális információk és eljárások szabad asszociációkban való rögtönzéses alkalmazása jellemző. Több csoportos és egyéni kiállítása volt, világszerte.

A művészi emberábrázolásoknak a kereszténység paradigmájában éppen ezért magukba kellett foglalniuk a láthatatlan Isten, azaz az átszellemítettség attribútumait is, miközben a reális világ formáinak utánzása volt a legmagasabb rendű művészeti cél. A képi narratívák emberalakjai eleinte kizárólag a Biblia szereplői közül kerültek ki, akiknek alakjában felmutatható volt az isteni eredet. Az ábrázolás legfontosabb modellje természetesen Jézus Krisztus volt, az egyetlen ember, akinek bizonyíthatóan isteni identitása volt.

Idővel elkezdődött a megjelenített szentek átlelkesítése és tulajdonságokkal való felruházása, mígnem a reneszánsz deszakralizálódó korszakában megteremtődött a portré műfaja, s az immár visszavonhatatlanul az ikonábrázolások helyébe lépett. Ezeken a sajátos kinézetével és karakterjegyeivel az egyes ember, vagyis a „kivétel" került előtérbe.

Az önarckép műfaján keresztül az alkotók saját identitásukra kérdeznek rá. Parmigianino *Önarckép konvex tükörben* című 1523-as munkája az énábrázolások történetének fontos állomása. A művész itt nem egyszerűen önmaga torzított képét alkotja meg, hanem rámutat a reprezentációs eszközök elégtelen voltára is, jelen esetben arra, hogy a tükrök, s mindenféle képtípus, szükségszerűen mást láttatnak, mint ami a valóság-

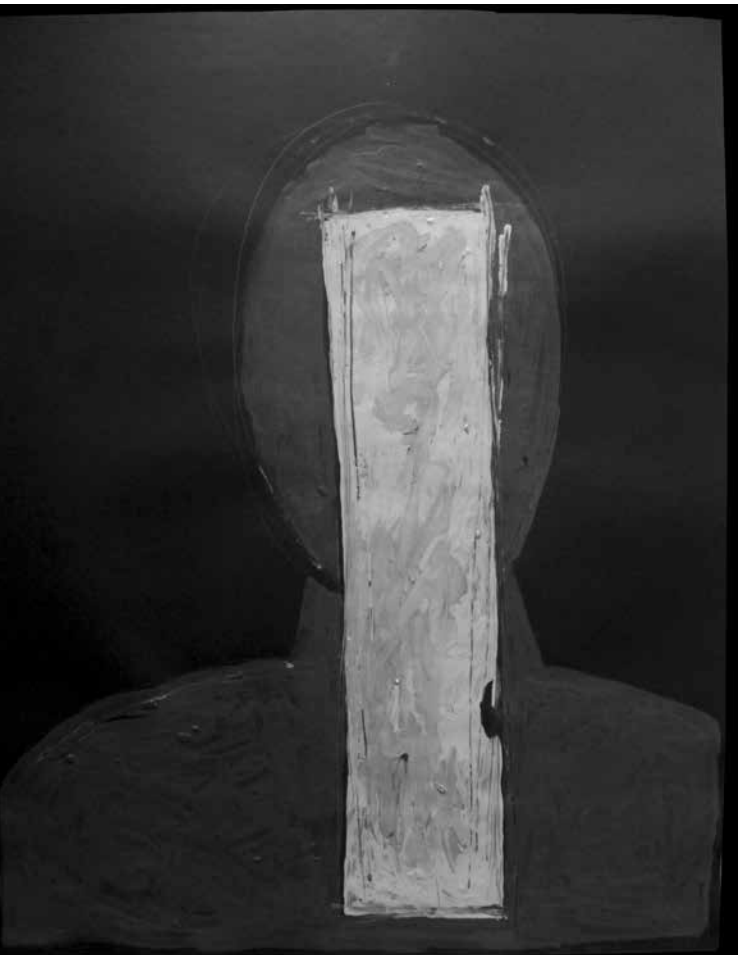

BudaCastle Budapest
PhotoBy ZsuzsannaVALI

*AdelaideFestival of Arts 2015 a_*
Photo by Tony KEARNEY

ACCULTURATION
INCULTURATION

ban megtapasztalható, azaz nem lehetséges a tökéletes utánzás.

Hans Blumberg írja ennek kapcsán, hogy a művészetben egyre élesebben rajzolódott ki a teremtő hatalmának tudatában levő ember szignatúrája. Parmigianino festménye azt a törekvést juttatta érvényre saját korát messze meghaladóan, amely aztán a modern művészet legfontosabb törekvésévé lép elő, az ember nemcsak a valóságból értheti meg magát, hanem a nemlétezőből is.

A művészek belső késztetése, a teremteni vágyás többé nem azonos az isteni akarattal, amiképpen a művészek által teremtett Univerzum sem parallel az úgynevezett valósággal, felnyílnak az imagináció, a terra incognita új tartományai.

Sipos Sándor arcaiból a láthatatlan, a nemlétező szólít meg minket, a deszakralizáció korszakaiban az ember az identitását keresve különböző tényezőkre és összefüggésekre hagyatkozik; társadalmi-politikai eszményképekre a környező világ, a hétköznapi élet mozzanataira. De a 20. századig az identitás kifejezésének forrása továbbra is a nemre, korra, társadalmi hovatartozásra

mértani alakzatok??

Spidron installáció, 2018
Brassói Mûvészeti Múzeum

vonatkozó jelrendszer, melynek toposzai megfelelnek a művészeti bölcseleti tradíció révén meghatározott emberkép ideáljainak.

A 20. században jön a robbanás, a felelősséget viselő individuum Hegel általi felmutatása, valamint Nietzsche botrányos felismerése nyomán, mely szerint „megöltük Istent", ami szükségszerűvé teszi az egész bölcseleti tradíció új alapokra helyezését. A minden érték átértékelése radikális szembenézést követel meg a magára maradt embertől, mindenekelőtt arra készteti, hogy vessen számot saját hibáival, bűnös mivoltával, halandóságával.

Az identitás újrafogalmazásának vágya a képzőművészetben is hatalmas erővel tör elő, megsokasodnak azok az emberábrázolások, amelyek az esendő testre helyezik a hangsúlyt, megszaporodnak az újfajta, az ideális emberképtől radikálisan eltérő ikonok, a fehér ember számára kisajátított identitás átalakul. Talán ebből adódik, hogy ma a portrék reneszánszát éljük. Számtalan technikával, számtalan formavilággal próbálják a 20. századi és a kortárs művészek az emberiben rejlő lényeget az arcokon keresztül reprezentálni, a különbséget emelve az identitásképzés fő eszméjévé.

Sipos képei azonban úgy sokfélék, hogy közben alapvető karakterük a megragadhatatlanság, az általánosban való felemelkedés marad. Olyan kisugárzásuk van a művész rendhagyó emberalakjainak, amilyen valaha az ikonoknak volt, az arcot úgy jeleníti meg, mint ami fentről, a magasságokból érkezik.

Sipos pontosan tudja, az arc az a testrész, amely az ember egészét reprezentálja, hiszen az arc önmagában is képes megjeleníteni a teljességet. Mindez a keresztény teológiára és a bizánci művészeti hagyományra vezethető vissza, az ikonok az istenség képmásaiként a teljességbe engedtek betekintést. A portré művészettörténeti kitüntetettségét emellett az arcnak abból a jelsűrűségéből is nyeri, amely más testfelületekről hiányzik, az érzések és a gondolatok olvashatóan fejeződnek ki rajta, ezért is tudunk a lélek feltárulásának a helyenként, egyúttal az emberi kommunikáció legfontosabb médiumaként tekinteni rá. A szemtől szembe forduló arc nyíltan odatartja magát a másik ember elé,

Kiállítási enteriõr, részlet
Brassói Mûvészeti Múzeum

mértani objektumok?

őszinteségével kihívja a másikat, morális viszonyulásra kötelezi, de ahogyan arra E. Levinas felhívja a figyelmet, egy felém forduló arc meztelenségében nemcsak a pőreség lepleződik le, hanem a másik embernek az én világomtól való idegensége is. A kiismerhetetlenül másmilyen másik arca a saját szabadságát és birtokolhatatlanságát szegezi nekem. Radikális idegensége abból fakad, hogy a szó, amit nemcsak a nyelvvel, hanem tekintetével is közöl, fentről, a magasságokból érkezik.

Ezért van az, hogy Sipos legradikálisabb művészeti gesztusával végső soron eltörli az arcot, pontosabban a különbségeket generáló személyiségjegyeket törli el, azokat satírozza ki, azokat teszi láthatatlanná, ezáltal azonban éppen a láthatatlant tudja megragadni és láthatóvá tenni.

(Elhangzott
2019. április 22-én,
a sepsiszentgyörgyi kiállítás
megnyitóján,
a Székely Nemzeti Múzeum
Gyárfás Jenő Képtárában.)

Nica Ioachim portréja 2010,
foto Ujvárossy László

Nyomok / Amprente, 1986
préselt szén, papír 59,5 x 84,5 cm

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Magyari Sára

A nyelv változásai a 21. században

Esszé

Nyelvészeti alaptétel, hogy az élő nyelvek változnak, és a változás természetes. Természetesen ez általában igen nagy gondot okoz a nyelvhasználó számára, mert valahogyan abban a hitben szeretnénk magunkat ringatni, hogy márpedig a nyelv (sem) változik, legalábbis a *jó* nyelv nem. Nem kérdés, hogy egy ilyen gondolatban az is benne van, hogy igazából az (lenne) a jó, ha semmi sem változna, csak hát a dolgok természetes velejárója nem ez. Ez inkább azon általános antropológiai igényünk, hogy legyenek körülöttünk állandók, mert ezek nyújthatnak biztonságot. Biztonságot teremthetne a *helyes* és *helytelen* szembeállítása, és még inkább megnyugtató lehetne, ha az lenne a helyes – és persze a jó is –, amit mi magunk tudunk, ismerünk.

Ismerünk olyan nyelvészeti megközelítést, amely a 21. század egyik legprovokatívabb változásának azt tartja, hogy a helyes-helytelen dichotómiáját felváltotta a *helyénvaló* és *nem helyénvaló* nyelvi viselkedés: ilyenkor arra kell gondolnunk, hogy az adott beszédhelyzet írja elő, milyen módon, melyik nyelvváltozatot használjuk. Használjuk tehát így is meg úgy is, de ennek mindig vannak következményei, amelyek elsősorban a jelentést, a megértést segítik vagy éppen nehezítik. Nehezíti a helyzetet, ha az embernek kenyere a nyelv(használat), mert ő nem beszélhet akárhogyan: ilyenkor alapkövetelmény az érthetőség, amely már a kiejtésben azt feltételezi, hogy a megfelelő helyén képezzük a hangokat; majd folytatódik a toldalékhasználattal, a nyelvtani szabályok ismeretével egészen odáig, hogy tudjuk, melyik nyelvi elemnek milyen jelentései vannak, de a nyelvi elemekhez hozzátartozik a hangsúly is, a beszédtempó is, az artikuláció és egyebek.

Egyebek mellett ezekről szoktunk a leggyakrabban beszélni, ha nyelvi változásról van szó. Szó, ami szó: azért az átlag nyelvhasználót a fenti sorból leginkább két-három dolog izgatja. Csak halkan jegyzem meg, teljes joggal, hiszen ezek a leginkább érzékelhető változások: a szókészlet módosulása, szövegalkotási szokásaink változása szóban és írásban egyaránt a legérzékelhetőbbek napjaink nyelvi változásai közül.

Közülük érdemes górcső alá venni azon szavakat, amelyek a közösségi hálózatok kiépülésével, az újfajta technikai eszközök megjelenésével kerültek be, át nyelvünkbe. Ahol így egyre több az idegen szó, főleg az angolból átvett elemek tobzódnak

Magyari Sára (1976, Nagybodófalva) nyelvész, újságíró, a PKE docense. Tanulmányait Nagyváradon (I. Vulcan Tanítóképző, Ady Endre Sajtókollégium), Temesváron (Művészeti Iskola) és Kolozsváron (BBTE) végezte. Rovatai vannak a Román Rádió temesvári adásában, a Nyugati Jelenben, az E-nyelv Magazinban, a MŰRE lapjában. Kötete: Takázás (esszék, publicisztikák, MŰRE, 2018).

– általában a fiatalok örömére és az idősebbek bosszúságára. Bosszúságára vagy sem, ma már egyre többen használjuk az *internetezik*, *ímélezik*, *csetel* igéket, de az olyan főneveket is, mint például az *okostelefon*, *okospolc*, *okosmelltartó* vagy *incel* (involuntarily celibate), *hipszter*, *mikromegcsalás*.

Mikromegcsalásnak nevezzük azokat a rendszeressé vált viselkedésformákat, amelyekből kiderül, hogy valaki érzelmileg, fizikailag a kapcsolatán kívüli személyre fókuszál az online térben. Térben tehát virtuális ugyan, de érzelmileg ugyanakkora fájdalmat, veszteségérzetet tud okozni, mint a valóságos változat. Változatban tehát bővelkedünk: nyelvileg is, jelenségekben is, hiszen a kommunikációs eszközök és tér változása újabb jelenségeket produkál.

Produkálunk újabb szövegtípusokat is a felgyorsult világban, például átminősülnek a köszönési formulák: rövidülnek (*Jó napot kívánok!* vs. *Jó napot!*), vagy a minőségi kategória átalakul esztétikaivá (*jó napot* helyett *szép napot*), illetve nem is nagyon köszönünk már egymásnak.

Egymásnak írt üzeneteink szövege több szinten is változott: egyrészt rövidült, mert nem szeretnek, esetleg nem is nagyon tudnak olvasni sokan; másrészt olyan, mintha nem is írott szöveg lenne, hanem beszélt nyelv, de mégsem az. Az, hogy nem is szavak, kifejezések vannak benne zömével, hanem jelek (emotikonok, rövidítések, ki hagyások stb.), csak izgalmasabbá teszi a változások irányát.

Irányváltás lehet a 21. században azon jóslat beteljesedése, mely szerint a nyelvek majd 90 százaléka ebben a században fog kihalni; a nyelvvel együtt pedig eltűnik egy gondolkodásmód is, egy világmodell is, egy értékrendszer is, aminek következménye a sokféleség szűkülése.

Következménye lehet a nyelvek nagyszámú kihalásának az is, hogy egyre kevésbé kötjük majd, már, ismét a nemzeti identitást anyanyelvhasználathoz, nemzeti nyelv beszéléséhez. Beszélünk ma már egyre többet arról is, hogy két vagy több nemzeti identitása is lehet az egyénnek, és ehhez két vagy több *anyanyelvet*, *apanyelvet*, *munkanyelvet* stb. kapcsolhat hozzá. Hozzáteszem, nem mindig egyértelmű ilyenkor, hogy ez megsokszorozódott identitást eredményez-e vagy töredezettet.

Inkább felvetem azt a nehéz kérdést még, hogy a 21. században mi lesz a beszéd, a beszélgetés sorsa. Sorsára hagytuk az írott nyelvet – legalábbis én ezt érzékelem diákjaim dolgozataiin, a közösségi hálókon olvasható bejegyzésekből, de egy-egy hivatalos szöveg kapcsán is: úgy tűnik, *gáz* helyesen írni, *ciki* stílusosan fogalmazni, másrészről pedig visszaléptünk jó száz évet, és túludvariaskodunk, modoroskodunk, belekötünk minden apró nyelvi megnyilvánulásba. Megnyilvánulásaink írott változata így inkább két irányba mutat, s a hangzó nyelv is valahogy háttérbe szorul a képiséggel szemben, mert egyre több gyermek nő fel úgy, hogy nem hallja a szülei, a felnőttek beszélgetéseit, hanem képernyő elé kerül; szocializációs tereiben is inkább a hallgatás, a passzív nyelvhasználat uralkodik – megdöbbenve hallottam olyan beszámolót, amely szerint a mai átlagos magyar tannyelvű iskola tanítási óráin egy diák heti 5-6 percet beszél, gondoljunk arra, hogy egy középiskolásnak heti 30-35 tanórája van.

Van a 21. században – legalábbis így az elején – valami *nyelvtelenülési* tendencia a fentiek függvényében, és ekkor még nem is érintettük a kisebbségi helyzetünkből adódó változásokat: mi gátolja vagy segíti elő a

nyelvcserét és mi a nyelvmegtartást; hol, miért és meddig van esély a nyelvi revitalizációra; kiknek, milyen magatartások árán kell, lehet, szabad küzdeniük anyanyelvünk megtartásáért; mivel tudjuk segíteni ezeket a vidékeket, ezeket az embereket.

Emberek és nyelvek, közösségek és értékrendszerek, életek és világképek feszülnek egymásnak napjainkban mozgásterünk minden szintjén: a változás az élet természetes velejárója, a változtatás antropológiai igényünk – most már csak oda kellene eljutni, hogy a természetest megértsük és elfogadjuk a maga valójában; az emberit pedig a maga emberségében.

Örökzene – örömzene

Sikerült közhellyé koptatnunk a veleszületett jelzőt is, olyan sokszor használjuk arra méltatlan emberekkel kapcsolatban. Pedig az átlagtól megkülönböztető – bármilyen irányú – tehetség a legértékesebb genetikai örökség. **Nagy Kálmán**, a Nagyváradi Filharmónia fiatal koncertmestere érezhetően kerüli az említett kopottas szót, amikor zene iránti érdeklődésének kezdeteiről kérdezem, s azt mondja, „az anyaméhből hoztam magammal”.

Édesanyja hárfaművész, a marosvásárhelyi filharmónia tagja, az ő édesanyja is zenebarát volt, nagyapja zenét szerető és azt amatőr szinten művelő teológiai professzor volt. Elmondása szerint Nagy Kálmán négyévesen már tudta, hogy hegedülni szeretne, hatévesen pedig el is kezdte a zenetanulást. A vásárhelyi zeneiskola elvégzése után Kolozsváron folytatta, de úgy, hogy a konzervatórium mellett, 19 évesen már a kolozsvári zenekar állandó tagja lett. Tíz évig élt Kolozsváron, majd egy évig Pesten, a Dohnányi zenekarban, közben Váradon is fel-fellépett szólistaként a zenekarral. Az itteni koncertmester sajnálatos halála után másfél-két évvel meghívták a koncertmesteri székbe, ám a megtisztelő feladat előtt Nagy Kálmánnak volt egy nálunkfelé majdnem ismeretlennek mondható kérése: országos szinten meghirdetett próbavizsgán akarta megmérettetni tudását és addigi tapasztalatát. A próbajátékot megnyerte, így 2013 októberétől a nagyváradi filharmónia koncertmestere lett.

– Ennek maholnap hat esztendeje. A város örvendetesen felfelé ívelő zenei életében játszott meghatározó szerepe nem azt sugallja, hogy elkészülődne innen, épp ellenkezőleg. Ilyen hamar megszokta Váradot?

– Mindig közel állt hozzám Nagyvárad, mivel dédszüleim érmellékiek voltak. Nagyapám Csiha Kálmán református püspök volt, vagyis szinte azt mondhatom, hogy hazajöttem. Nagyon szeretem a zenekar jó hangulatú csapatmunkáját, és örülök neki, hogy szinte száz százalékban szívvel-lélekkel elfogadták, hogy nem egy régebbi zenekari tag, hanem

én foglaltam el a koncertmesteri széket. Továbbra is előfordult, hogy szólistaként is felléptem, bár a két attitűd egészen más folyamat eredménye. Megoldható párhuzamosan is, de jól be kell osztani a munkát. A szólista megtanulja a darabot és előadja, a koncertmester az összekötő kapocs, a zenekar abszolút vezető egyénisége. Egyetlen példát mondanék: nemcsak a belépéseket irányítja, de a próbák alatt a fegyelmet is neki kell tartania.

– Nagyot tévedek, ha a szólista és a koncertmesteri feladat közötti átmenetet, a bensőségesebb együttzenélést célozta meg a filharmónia Michael Haydn nevét viselő kamarazenekarának megalakításával?

– Nem, tulajdonképpen nem nagy tévedés, hisz amióta 2015-ben megalakultunk, azóta az őszi és a tavaszi fesztiválesemányeknek állandó résztvevői vagyunk, ami nagy szó a zenekar életében is, számunkra pedig egyfajta örömzene.

– A kamarazenekar névadása milyen meggondolás alapján történt?

– A 18. század második felében három nagy zenészegyéniség élt a váradi püspöki udvarban: Michael Haydn, Dittersdorf és Pichl. Michael Haydn, Joseph Haydn testvére 1760-ban jött a városba, Patachich Ádám püspökkel együtt, és elfoglalta első szerződéses állását: karmestere lett a püspöki zenekarnak. Harmincegy művet komponált Váradon, s hogy szakmai fejlődésében mit jelentett az itt-tartózkodás, azt bizonyítja, hogy Nagyváradról egyenesen a salzburgi hercegi zenekarhoz került. Érdekességként mondom, hogy egy korabeli fizetési lista árulja el, hogy huszonhat állandó zenésszel működött az általa vezetett zenekar, tehát a korabeli Európa egyik legnagyobb együttese volt. Amikor Váradra kerültem, megkérdeztem Tódor Albert akkori főigazgatótól, miért nem veszi fel a nagyváradi filharmónia Michael Haydn nevét; a nemleges választ adminisztratív okokkal indokolta. Amint megalakult a kamarazenekarunk, felvette a nagy hírű váradi „zenésztársunk” nevét. Egyébként a szervezési munkában nagy segítségem Kurucz Tibor, a második hegedű szólamvezetője, valamint – semmiképp sem utolsósorban – nagylelkű, kitartó, komoly szponzorunk, aki nem csak állandó működésünket segíti, de a június végi, július

eleji, Roman Kim ázsiai születésű, Németországban élő csodálatos hegedűvirtuózzal közösen szervezett erdélyi körutunkat is segítette. Ez alkalomból Aradon, Temesváron, Szebenben, Brassóban, Marosvásárhelyen, Besztercén, Kolozsváron és Váradon játszotta a Michael Haydn kamarazenekar a Roman Kim szólista javasolta Bach-, Tartini-, Mozart- és Kim-darabokat. Nem dicsekvésből mondom, de a miénkhez hasonló, állandóan működő kamarazenekar nincs az országban, vagyis olyan együttes, amely az említett turnéhoz hasonló miniévadot tudhat magáénak. Eleinte nehéz volt ugyan elindítani, de most már szerencsére olajozottan dolgozhatunk, elsősorban a kamarazenét kedvelő közönség és természetesen a magunk örömére is.

Molnár Judit

Alföldi Imre

Tejfoggal kőbe (17.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár *címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből." A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásipari dolgozó"-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részleteit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.*

Sz. A.

Zeneiskolai beiratkozásom körülményeihez tartozik, hogy egy szigorú rendelet előírta az akkori Romániában: a gyermek csak hetedik életévének betöltése után iratkozhat be az iskolarendszerű oktatásra. A Lápossy-zeneiskola is tanintézetnek minősült, és mivel még a hatodik évemet se töltöttem be 1930 végén, amikor oda beírattak, és elkezdtem zenei tanulmányaimat, apámmal úgy egyezett meg a tanárnő, hogy az 1930/31-es tanévben még nem ad ki pecsétes bizonyítványt, se a havi tandíjról előírásos, hivatalos nyugtákat, hanem az első évet amolyan gentlemen's agreement alapján, szóbeli megállapodás révén végzem. A következő, 1931/32-es tanév végén viszont majd olyan bizonyítványt ad, hogy én összevontan, egy év alatt végeztem el az I. és a II. tanév anyagát.

Az első elemibe való iratkozásomat is egy teljes esztendővel el kellett halasztanunk, mivel én 1931 szeptemberében sem töltöttem még be a hetedik évemet, így nem vettek föl. Talán kérvényezésre, külön engedéllyel megtették volna, de apám úgy vélekedett: elég annak a nyápic kölyöknek a zeneiskola, meg az, hogy írni-olvasni már ötéves kora óta tud. Minek passzírozni belé a tudományt? Így aztán csak 1932 őszén kerültem a református elemi iskola első osztályába. Az elsőben Csatóné, a másodikban Homolya Etelka volt a tanítónőm. Mind a zeneiskolai, mind a rendes iskolai bizonyítványom tiszta kitűnő volt. Csatóné haragudott amiatt, hogy már folyékonyan olvasok, mikor ő mutogatós módszerrel kezdte a többieket a betűk ismeretére, kiejtésére tanítani. Miután otthon elpanaszoltam, hogy az iskolában nem annak örülnek, ha tud az ember valamit, hanem annak, ha nem tud, apám fölkereste a tanítónőt, és megbékítette. Hivatkozott olyan állítólagos matematikus zsenikre, akik felnőtt korukra a világ csodájává váltak, és már négyéves korukban egyenleteket oldottak meg. Csatónét meggyőzte, mert attól fogva nem fejmosásokat, hanem 10-es érdemjegyeket kaptam nap nap után. A többi

gyermek előtt pedig „korai zsenialitásommal” tündökölhettem…

Nagyjából 1932 tavaszáig kísérgetett anyám a Ferenc utcából a Szalárdi utcába, ahová már magamtól is el tudtam volna menni, de féltettek a szüleim, hogy eltévedek. Vagy megtámadnak a „csávók”, elveszik a hegedűmet, ami – együtt a vonóval és a tokkal, egyéb fölszerelésekkel – nehezen pótolható anyagi veszteséggel járt volna. Arról nem is szólva, hogy hatéves koromban még bárki nekem támadt, utcán, udvaron, játék közben, mindenki megvert, mindenemet elvette, mert félénk, verekedésben tapasztalatlan, különben is gyenge fizikumú fiúcska voltam. Így aztán az állandóan mellém kirendelt „gorilla” szerepét anyám töltötte be. Vele viszont unalmas volt járni az utcákat, nem úgy, mint Apuval, mert Anyu sose mesélt, nem beszélgetett velem, magától nem kezdeményezett témákat, megelégedett azzal, ha korrekt, rövid válaszokat ad miértjeimre.

Nagy „mutatványokkal” kezdődött zenei művelésem: először is a tanárnőnek megfelelő hangszer- és vonótartással húzgálni kellett a vonót az üres húrokon, holott én már azokon – pocsék tartással, persze – nótákat és zsoltárokat, népdalokat is tudtam játszani. Így telt el egy hónap, hogy a „szép, szabályos tartás” megszokása érdekében az üres E, A, D és G húrokon kellett szabályos ritmusokban húzgálni a vonót. Hát, ha ilyen lesz a „magas fokú zene”, amit itt tanulok – gondoltam magamban türelmetlenül –, jobb lett volna kézbe se venni a hegedűt! Végtelenül untam a sok vonóhúzkodást, mígnem eljött a nap, amikor Lápossy tanárnő, akkora nekikészüléssel, mintha bal kezem ujjai sose érintettek volna húrokat, tanítani kezdte az első (mutató-), második (középső), harmadik (gyűrűs-) és negyedik (kis-) ujjam elhelyezését, húrra szorítását. Előbb csak az E-húron, aztán sorra a többin. Ez nem kevés nyikorgással járt, ám ez csupán minket – Anyut és engem – idegesített, a tanárnőt láthatóan jó kedvre derítette. Ha hibás a tartás, és nyikorog a vonó a húron, van mit tanítani…

Kiderült, hogy a harmadik és negyedik, gyűrűs- és kisujjam csakis együtt hajlandók rászorulni a húrra vagy fölemelkedni róla, mintha csak sziámi ikrek lettek volna. Ettől fogva asztallapon kellett gyakorolnom ujjaim különkülön való lekoppintásának és fölemelésének (el sem képzelt nehézségű) mozgását, s ami a legnagyobb bánatot okozta nekem is, tanárnőmnek is: a jobb kezem ujjai nagyobb függetlenségről tettek tanúságot, holott nekik erre nem volt olyan szükségük, mint a húrokon tapogató bal kezeméinek. Valami idegrendszeri gátoltság vagy ki tudja, miféle ok idézhette elő, hogy gyűrűs- és kisujjam csak együtt akart mozdulni. Ha fölemeltem a kisujjamat, jött vele a gyűrűs is; ha pedig mind a négy húron játszva a gyűrűst kellett fölemelnem, alig mozdult valamit. Mintha béna lett volna! Ezt otthon, ugyancsak az asztalon, hangszer nélkül, naponta legalább fél órát kellett gyakorolnom. Mutassanak nekem egy hatéves kisfiút, aki efféle erőfeszítésektől ujjong a gyakorlásért! Máris utáltam az egészet…

De a zenét, előtte is, közben is, azóta is, nagyon szerettem. Ha valahol egy nyitott ablak mögött szólt a rádió, ha zenét sugárzott, én rögtön lecövekeltem. Kisfiú koromban egyformán szerettem – és szeretem mindmáig – a népdalt, a nótát, a dallamos táncmuzsikát, az úgynevezett könnyűzenét és a klasszikusokat, főképpen a bécsi három naggyal bezárólag (Haydn, Mozart, Beethoven), de Schubertnél se tudtam elképzelni szebbet, Händel és Bach orgonamuzsikája is meghatott. Az atonális vagy diszharmonikus, aritmikus zenét régen sem szerettem, ma se lehet bemesélni nekem, hogy amiben se dallam, se ütem, se ritmus, se összhang, csak a hangok ide-oda, összevissza, az is

zene, csak a „korunké". A fene a korunkat, ha csupán ilyenre képes!

Mindeme fölsorolt nehézségeim ellenére, szépen haladtam, tanárnőm meg volt elégedve mind a tartásommal, mind abszolútnak nevezett hallásommal – ezt 1947 nyarán Zathureczky Ede is bizonyította, erről szóló írása a birtokomban van –, és rövidesen kis előadás-darabocskákat is betanított, egyszerűeket, mint például a nem tudom, ki által földolgozott „Sújt az átok, tekintetes úr" című dalocskát. (...) A gyűrűs- és kisujjam mindazonáltal később se bontotta föl – teljesen máig sem – szoros szövetségét, csak lazított rajta annyit, hogy nagy nehézségekkel egymástól függetlenül is használni tudtam őket, a kotta ujjrendjének előírása szerint. Később orvossal is konzultáltunk a dologról: azt mondta, idegrendszeri gátoltság, sose fog teljesen megszűnni. Igaza lett: mikor melléktantárgyként zongoráznom kellett volna, abban is gátolt ez a testműködési zavar. (...)

Mint említettem, én a zeneiskolai tanulmányaimat két évvel korábban elkezdtem, mint az általános iskolait. Előnyömre vált ez annyiból, hogy több időm maradt a hegedűgyakorlásra, mint azoknak, akik párhuzamosan velem a zeneiskola első és második évfolyamának anyagát végezték, s mellette fél napot az elemi iskolában töltöttek. Nekem 1932 őszéig csak a zeneóra, a gyakorlás volt a dolgom, ezenkívül pedig játszhattam a pajtásaimmal, amennyit akartam, illetve dehogyis: amennyit Anyu és Apu engedett. Olvasgatni is szerettem. Mire beírathattak 1932 őszén az első elemibe, én már kiolvastam Gárdonyi Géza gyermekeknek írt könyvét, a *Mindentudó Gergely bácsit,* Sebők Zsigmond *Mackó úrfi* könyvét, nap nap után a *Nagyvárad* és az *Esti Lap* engemet érdeklő vagy általam is megértett színes írásait, riportjait. Nézegettem a képes folyóiratokat és a *Magyar Úriasszonyok Lapja* gyermekmellékletét. Sőt, mi több: hamarabb elolvastam Zoltán bátyám olvasókönyvét, mint ő maga, a leckéjét mindig hamarabb fölmondtam este, mint ő maga. (...)

Aránylag hamar kigyógyultam az autodidakta zenetanulmányok rontó hatásaiból (rossz tartás, vonóvezetés hibái, cigányos hangképzés), szépen, tisztán hegedültem, a többieknél gyorsabban haladtam, a nemszeretem skálázás is jól ment, s ennek köszönhető, hogy 1931. január 17-én, szombaton, a tanév első növendékhangversenyén Lápossy Erzsébet tanárnőm váratlan sikert aratott bemutatkozásommal. Koromhoz és pár hónapos előtanulmányaimhoz képest igényes darabot választott számomra: Beethoven G-dúr menüettjét, az ő zongorakíséretével. Ezt egyetlen első tanévet járó növendékére se merte volna rábízni. Kívülről játszottam a kis művet, amelyet – cselló átiratban – manapság Pablo Casalstól hallani a rádióban. Föllépésem előtt pár szóval bemutatott a zsúfolt terem hallgatóságának, majd miután hangok hallatszottak a hátsó sorokból, hogy az elöl ülőket nem számítva, a többiek nemigen látnak a zongora mellett, annyira kicsike voltam még, a tanárnő gondolt egy merészet, hátulról a hónom alán nyúlva fölemelt, és föltett annak a zongorának a tetejére, amelyen kísérte a játékomat! Már maga a hirtelen elhatározás, hogy fölkap a parkettáról, és fölpakol a zongorára, nagy nevetést, jó hangulatot váltott ki a jelenlevőkből, a hátsó sorok egyikében szerényen helyet foglaló szüleimből meg némi ijedelmet. Én se számítottam rá, de azt hittem, ez a szokás, nem mutattam, hogy meglepett volna a dolog.

Elkezdtem játszani. Amikor megdördült alattam a zongora, talpam érezte is a finom rezgést. Az lett volna csak „nagy szám", ha erősebben érzem, csiklandozásnak vélem, és röhögve játszom el a menüettet. De kellő komolysággal, kissé lámpalázasan, viszont hibátlanul adtam elő a ráa-

dásszámot is, közismert, szép dallama jól érvényesült, tisztán intonáltam, a gyors részt is sikeresen lejátszottam. A záróakkord után óriási tapsvihar tört ki, valósággal megrémített az éljenző, tapsoló, helyéről felugráló hallgatóság. Sírva fakadtam, könyörgő tekintettel néztem a tanár nénire, ő megszánt, átkarolt, megcsókolt, majd letett a zongora mellé a parkettra. Én riadtan menekültem a tapsoló sokaság közepén a hátsó sorok felé, ott hegedűmmel együtt felkapaszkodtam Édesanyám ölébe, és behúzódtam, mint viharvert madár az eresz alá. Még pihegtem a félelemtől. Anyám szeméből könnyek patakzottak, apám is elővette a zsebkendőjét, hogy kibuggyanó könnyét letörölje, mikor a jelenlevők felénk fordultak, és kopott télikabátjukban üldögélő szüleimet kezdték tapsolni. Ez az első, sikeres növendékhangverseny leírhatatlan boldogságot árasztott a nézeteltérésektől gyötört szüleim lelkébe. Talán ekkor dönthettek úgy, hogy érdemes mégis egymás mellett kitartaniuk, s eltűrni mindazt, amit a másikban ki nem állhatnak.

Tisztességgel előre kell bocsátanom, hogy az elkövetkező évek növendékhangversenyein – lévén már akkor nagyobbacska és zenei képzésemben is előrehaladottabb – szintúgy sikeresen szerepeltem, de ekkora ünneplésben soha többé nem volt részem! Egyfelől természetesnek vették, akik ismertek, hogy ez után a produkció után csakis megfelelően játszhatom azt, amit előadok. Másfelől sokan már nem is emlékeztek erre az 1931. évi Piroska-estére, amelyik ily módon Édesanyám legemlékezetesebb névestéje volt.

Én magára a mű előadására is alig emlékszem, amit írtam, másoktól tudom. Arra viszont igen, hogy egész nap hatalmas izgalomban éltem, nem tudtam enni, ülni, oldódni, tele voltam feszültséggel. Sose játszottam még annyi ember előtt, sőt, kevesek előtt se, kivéve szüleimet, vendégeinket vagy a tanárnő épp jelen levő tanítványait. Az utóbbiak is zavartak jelenlétükkel. Most pedig előre tudtam, hogy tele lesz a terem. Nehezteltem is szüleimre, mikor láttam, hogy hátul, oly messzire az előadói pulpitustól s a zongorától foglalnak helyet. Hogyan menekülök oda, ha erőt vesz rajtam a félelem? Arra is emlékszem, ahogyan a tanárnő hátulról fölnyalábolt, és föltett a zongorára. A többire nem. Csak arra, hogy utána anyámhoz futottam, behúzódtam az ölébe, és hiába tapsoltak, onnan én a hangverseny végéig nem merészkedtem elő. Zavarba hozott az is, hogy miközben az én szívem a torkomban ver, anyám-apám sír. Aztán következtek a többiek, én a rendezvényt bevezető királyhimnusz és szalonzenekari szám után játszottam, közvetlenül elsőnek. Utánam ők, a nagyobbak, a képzettebbek, hegedűsök, zongoristák vegyesen. Nagyon szépnek találtam mindenki játékát, sőt, egy felsős növendéket magát is, akit úgy hívtak, hogy Békés Magda. Ő már nagylány volt akkor, talán 18 éves is lehetett, én alig múltam hat, de azon az estén lettem belé fülig szerelmes. Olyan szép volt, amit előadott – nem tudom, már mit –, és az arca, csillogó szeme, barna haja, mozdulatai, a ruháján áttetsző testi körvonalai... Este az ágyban is rágondoltam, melegség öntötte el a szívem-lelkem, Anyu helyett őt kívántam volna magam mellé az ágyba, és meglepődve éreztem, hogy erekcióm támad. Így ötvöződött bennem akkor este a művészet, a zene, a sikerélmény, a szép nő iránti vonzalom, az erotika... Persze, egy vegetatív neurózisos, hatéves kisfiú ösztöneinek alacsony szintjén. Nem kell semmi rosszra gondolni, kérem! Pláne, ha az a dolog nem is rossz...

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
Szilágyi Aladár

Felelős vagy azért, amit (akit) megszelídítettél

Június első vasárnapján az állatmenhelyek lakói számára tartottak jótékonysági vásárt a váradi Lokálban. A felhozatal változatos volt, a bevételt és adományokat pedig a Bihar megyében működő állatmenhelyek javára fordították. Úgy tűnik, nem felejtette el mindenki Antoine de Saint-Exupéry kis hercegének tanulságát: felelős vagy azért, amit megszelídítettél.

Házi sütemény, póráz, ruhák, övek, dísztárgyak – színes árukavalkád az asztalokon. Volt, aki kisebb termetű kutyával érkezett, volt vásárló és adományozó is. Mint azt Anca Deactól, a vásár ötletgazdájától megtudtuk, a vásárnak már hagyománya van, a júniusi volt az ötödik alkalom, az elsőt 2016 őszén tartották meg, szintén a Lokálban, amely „barátságos és befogadó helyszín".

Júniusban nagyváradi, nagyszalontai és belényesi egyesületek képviselői jelentek meg, mindenki olyan termékekkel érkezett, amelyeket értékesíteni szeretne. Az egyesületek maguknak gyűjtenek, de például ha az általa hozott dolgokat vásárolják meg, akkor az összegeket a szükségletek szerint elosztja az egyesületek között, vagy egy számlán hagyja, és ha például valahol nincs pénz tápra vagy állatorvosra, nekik juttatja a pénzt – mondta Anca Deac. „Ha csak ételről lenne szó, elég egyszerű lenne a helyzet, de sokszor rosszul tartott, bántalmazott állatokról kell gondoskodnunk, nekik állatorvosra van szükségük, és a kezelések költségesek. Nem akarok túlozni, de van, ami több ezer lejre rúg" – mondta a vásár ötletgazdája. Hozzáteszi: sajnos nem csak váradi, bihari, hanem országos gyakorlat, hogy kevesen fogadnak örökbe, inkább megvásárolják a háziállatokat, mintsem hogy egy menhelyen körülnézzenek, pedig aki ahhoz ragaszkodik, akár fajtiszta, kisebb vagy nagyobb termetű állatot is találhat ott.

Anca Deac 2016 óta szervezi a jótékonysági vásárokat

És mint oly sok más területen, itt is a neveléssel, a családi és iskolai neveléssel kellene kezdeni a változtatást. A gyermekeket nem nevelik állatszeretetre, egyre több a bántalmazott, megkínzott állat. „Sok esetben láttam olyat, hogy a gyermek az, aki bántja az állatot, például húzza a farkánál fogva a kutyát, belerúg egy macskába, és ezt a szülők viccesnek találják, és biztatják a gyermeket, tegye meg újra. Innen kellene tehát

elkezdeni” – mondta Anca Deac. Szerinte szükség lenne egy olyan hatóságra, állatőrségre például, amely büntethetné a tetteseket, szükséges lenne, hogy az állatkínzók tudják, hogy büntethetők, és nemcsak pénzbírsággal, hanem akár elzárással is.

Az ötletgazda végül azt is elmondja: szeretné, ha az emberek nem csak a vásárok alkalmával mozdulnának meg, hiszen az egyesületeknél folyamatosan szükség van állateledelre, pénzre az állatorvosi kezelésekre, oltásokra, féregtelenítésre is.

Nagyszalonta és Belényes

Nemcsak Váradon, vidéki városokban is működnek állatvédő egyesületek, menhelyek. Molnár Dóra az Antónia Save Animals Egyesület egyik tagja, ő Nagyszalontáról érkezett a jótékonysági vásárra. Ezen a néven mintegy öt éve szerepelnek, de a szalontai menhely már tíz éve működik. Nagyszalontán több mint 170 kutya, 12 macska, de kecskék és bárányok is menedéket találtak. Az állatokat ivartalanították, beoltották, csipeltették. Az ő tapasztalatuk is az, hogy kevés az örökbefogadó, viszont a piac tele van szaporítókkal, és minél kisebb egy kutya, annál divatosabb. Meggondolkodtató ez is, hiszen akárhogy nézzük, egy házi kedvenc eleven állat, nem kellene divatcikk legyen.

Az egyesületüket adományokból működtetik, az önkormányzat telkén vannak, de azért is fizetnek. Pályázni is próbálnak, a legutóbbit sajnos nem nyerték el, úgyhogy egyelőre nincs segítségük.

A Lokál udvarán folyamatosan jöttek-mentek a vásárlók

A vásár bevételét ételre fordítják, mondta Molnár Dóra, nagyobb mennyiséget vesznek, de az is hamar elfogy. Sajnos gyakori, hogy egy kutya műtétre szorul, az ivartalanítás és az oltások mellett, ami szintén nem olcsó. Nagyon fontos az ivartalanítás, hiszen ezzel lehet elejét venni a szaporulatnak, és annak, hogy a kutyakölyköket kidobják.

S hogy mire van szükségük? „Ételre, és amellett az orvosi ellátásra, de a legnagyobb hiány az, hogy nem jönnek segíteni, nem vonzó az önkénteskedés. Nálunk nem voltak önkéntesek évek óta, egy kislány segít, de az iskola mellett ő sem mindig tud jönni, most a kisbaba mellett én sem tudok menni, egyedül Antónia van a 170 kutyával, ez a legnagyobb baj. Mire megeteti, megitatja a kutyákat, már arra sincs idő, hogy egy reklámot, fényképet feltegyünk a Facebookra” – ecsetelte a helyzetet.

A Belényesi Állatvédő Egyesületet Codruţa Voinea és Alexandra Cap képviselte a vásáron. Codruţa Voinea régóta önkénteskedik, mind mesélte, az állatszeretet mellett az is vezette, hogy átláthatóan kezeljék a kapott adományokat. Szerinte akár egy lejt, akár egymilliót adományoz valaki, fontos tudnia: a pénzét arra a célra használták fel, amire szánta. Belényesben romlott a helyzet, mesélte, az előző polgármester idején a polgármesteri hivataltól kaptak

területet, most csak pénzügyi együttműködés van, mert az új városvezetés nem tartja fontosnak a kóbor kutyák ellátását. „A túlélés szintjén vagyunk, élelem van, mi most ivartalanításra gyűjtünk, hogy folytathassuk az ingyenes sterilizálásokat, mi inkább ezért küzdünk. A menhelyre került állat olyan, mint az árvaházba került gyermek: a külvilágtól védve van, de nincs otthona. Ezért megyünk előre, a sterilizálásáért" – hangsúlyozta Codruţa Voinea. Nemcsak kóbor kutyákat, macskákat is befogadnak, és vannak ketten-hárman, akik segítenek például az etetésekben, mesélte. Gazdától nem vesznek át kutyákat, de volt rá példa, hogy a hozzájuk vitt kutyát az elutasítás után a menhely közelében, az erdőben elhagyva találta meg Alexandra. Panaszt is tettek emiatt az Állategészségügyi Igazgatóságon, de a helyi hatóságok, a rendőrség érdektelen, nem büntetnek, összegezte.

„A legfontosabb tudnivaló, hogy az ivartalanítás kötelező, és az állatnak is jót tesz, mi ezzel megyünk előre. Sokszor találkozunk olyan állatbarátokkal is, akik sajnálatból vagy nemtörődömségből nem ivartalaníttatnak, később viszont nem tudnak megbirkózni a szaporulattal."

Bővebben egy menhelyről

Kosztin Csuvár Ildikóval és férjével, Hunorral – ők az Animal Shields Egyesületet működtetik – váradi otthonukban találkozunk egy vasárnap délután. Aznap, szabadnaposak lévén, a Váradpósán lévő menhelyen ponyvákat szereltek. Ildikó előre szól, hogy otthon is vannak kutyáik, így nem meglepő, hogy a házigazdák mellett különféle méretű és fajtájú kutyák fogadtak szimatolva, csaholva, pacsizva, ölbe mászva barátkoznak. Később tudom meg, hogy vak és háromlábú is van az otthoni kutyák között, őket nehezebb a menhelyen tartani.

A menhely története több évre nyúlik vissza. „2014-ben rengeteg kutyát elaltattak a váradi menhelyen, a Griveien, akkor találtak ott olyan kutyát, amelynek kinn voltak a belei" – idézte fel Ildikó, aki azt is elárulta: fellépése miatt akkor egy hónapra ki is tiltották a váradi önkormányzat telepéről. Ő már akkor is mentett kutyákat, de más módon, mesélte, hisz más az, amikor meg tud menteni egy-két kutyát úgy, hogy beviszi a lakásába, és más az, amikor többet tud befogadni.

A fordulat 2015 novemberében következett be, akkor megkereste egy Athena Ellis nevű hölgy a Facebookon, azzal, hogy ő vett egy 11 650 négyzetméteres telket, és megkérdezte, Ildikó nem akar-e menhelyet létrehozni. „Kaptam az alkalmon" – mondta Ildikó. A menhelyet így Váradpósán, ezen a telken hozták létre, ennek legálisan legalább ötszáz méterre kell lennie az utolsó háztól, tőlük 1,7 kilométerre van az utolsó víkendház. A döntés után kimentek megnézni a földet, négyszáz négyzetméterén egy epres volt és fakerítés. Márciusban támogatójuk segítségével betoncölöpökkel és drótkerítéssel az egészet körbekerítették, kaput és ajtót is csináltak, majd elkezdték a telken lévő faházikó lakhatóvá tételét. Az epresnek is hasznát vették, megtisztították, lekvárt főztek a termésből, és azt a menhely logójával ellátva eladták. A lekvár árából készítették el az első két kennelt. „Kezdetben 35 kutyánk volt, aztán 250-260, ez függ attól, hogy mikor mennyit találunk, hogy kicsiket találunk-e, nekem a gyenge pontjaim az öregek meg a kicsik" – árulta el Ildikó. Ez év első felében mintegy száz ebet találtak, s harmincat adtak örökbe, de volt olyan hónapjuk is, mikor több kutyát adoptáltak, mint amennyit találtak, s volt olyan hónap is, hogy egy állatot sem vittek el…

Aztán folytatták a munkát, hét cementezett kennelt a következő

évben a kétszázalékos adófelajánlásokból készítettek el. Két éve támogatójuknak köszönhetően sikerült egy kis dzsipet venniük, ezt azóta is használják, s szintén két éve vettek egy utánfutót is. Ezen szalma van, télen abba bújnak aludni a kinti kutyák. A kennelekbe is szalmát raknak le, azt cserélik, ha átnedvesedik. Kaptak is, vettek is ponyvát, azokat rakták fel vasárnap is. Nem mindegyik kennel cementezett, van köves is, ezekre télen vastag ponyvát, nyáron pedig szitaszerű, légáteresztő árnyékolót tesznek fel. Hat kamion követ már vettek, még kettőt akarnak vásárolni, de az sem olcsó, egy kamionnyi hatszáz lejbe kerül. Vettek egy vaskonténert, sorolja tovább Ildikó, abból egyfajta elkülönítőt, fürdőszobát akarnak kialakítani, lecsempézni, hogy könnyebb legyen kitisztítani és fertőtleníteni. Azt is fontolgatják, hogy ki is költöznek a telekre. „Tizenvalahány kutyám van itthon, a vakok, meg amit nem tudok kivinni a menhelyre. Két kicsi termetű vakot hova vigyek ki? Háromlábú farkast hova vigyek ki? Igaz, van ott is egy háromlábúm, de ő külön van. A problémás állatoknak muszáj külön helyet kialakítani. Egy kennelt nem csinálhatsz kicsire, azt muszáj négyszer négyesre csinálnod, hogy a kutya mozogni tudjon, nem tarthatod egy pici lyukban. Helyem az lenne, de keretem nincs, hogy külön kenneleket csináljak egy-egy kutyának. A vakok össze is verekedhetnek, ha nincsenek egymáshoz szokva. Van egy kétéves vak amstaffom, Rudi, ő az ennivalóért meg van bolondulva, nem bánt, tettem be mellé másik kutyát, de külön kellett etetni. Az számít, hogy hogy neveled, mennyi szeretetet kap tőled… Ha választanom kell és nincs helyem, az öreg kutyákat fogadom be, mert egy fiatalabb boldogul még az utcán is, nem olyan kiszolgáltatott, mint egy öreg vagy egy vak kutya. Mert rengeteg megvakult kutyát is kidobnak, kiteszik az út szélére, hogy elüsse egy autó” – mondta Ildikó.

Az Animal Shields lakói

Kutyasorsok

Miután a beszélgetésben többször is elhangzik, hogy „találtuk” a kutyákat, megkérdezzük: ezt szó szerint kell-e érteni? Mint kiderül, igen, majd az emberi kegyetlenség, felelőtlenség újabb fejezeteit ismerhetjük meg.

Az Animal Shields menhelyén talált állatok vannak, „gazdás” kutyákat ritkán fogadnak be. Van persze kivétel. Lili 16-17 éves, még a váradi S. O. S. Dogstól fogadták be. Az ő gazdája, egy idős hölgy rákos volt, utolsó stádiumban. Ildikó nem ismerte, de a hölgy azzal hívta fel, hogy hallott

róla, s úgy érzi, ő nem tud addig meghalni, ameddig nem tudja, hogy Lili hozzájuk került. „Ilyet nem tudok visszautasítani. Lili hozzám került, és egy hét se telt el, a hölgy meghalt. Nálam volt itthon Lilike, mert általában, ha egy ilyen idős kutyát elhozol, depressziós lehet, de helyrejött. Tudtam, mikor halt meg a hölgy, mert akkor éjjel úgy ugatott, mint egy farkas… Aztán kivitettem a menhelyre" – mesélte Ildikó.

S milyen állapotban találja meg az állatokat? „Augusztus a fialási szezon, annyi kiskutya van, hogy nem bírom összeszedni őket. Mikor nagy meleg van, megköpi a légy őket az úton, zacskóban. Sokszor meg sem állnak, úgy dobják ki a kölyköket az autóból. Pályi felé rengeteg van… Volt olyan, hogy felakadt a zacskó a bukszusra, de sok kiskutyát találtam a földön, már holtan." Váradpósa és Nyárszeg között van egy erdő, ott szintén sok állatot hagynak el, de inkább télen. Biharpüspökiben, a szeméttelepnél és Fugyivásárhelyen is sok állatot hagynak az utcán.

Volt arra is példa, hogy csip nélküli kutyát fogadott be, körülbelül egy évig volt az állat a menhelyen, majd miután posztolt róla képet, jelentkezett a gazdája. Figyelte a találkozáskor mind a kutya, mind a gazda reakcióit Ildikó, s látszott, hogy örülnek egymásnak. Mint kiderült, az illető hosszabb ideig el volt utazva, s mikor hazaért, anyósa azzal fogadta, hogy elpusztult a kutya. A kutyát később szerencsére felismerte és hazavitte a gazdája. Hogy az anyósával hogyan rendezte el a történteket, azt nem tudni…

Vannak derűs történetek is, főleg a csipezett kutyáknál. Mivel Ildikónak van leolvasója, ha akár éjjel felhívják, hogy kutyát találtak, megnézi, van-e csip az állatban. Ha van, rögtön tudni, kié, vihetik is haza a gazdájához. Ha nincs csip, de gondozott a kutya, arra kéri a megtalálót, tartsa magánál reggelig, s posztolja ki a képet az egyesület Facebook-oldalára, sokszor ez is segít. Annak is oka van, hogy nem viszi rögtön a menhelyre a talált kutyákat, erre hamarosan visszatérünk.

Ildikó ritkán ad külföldre örökbe kutyát, idén hét ilyen esete volt. Az állatok további sorsát egyébként itthon is, külföldön is nyomon követi. Ausztriába, Németországba is ő viszi az állatokat. Ilyenkor sem az útlevélért, sem az ivartalanításért nem kér pénzt (csak ivartalanított kutyákat ad örökbe), csak a benzinköltség megtérítését kéri, ez általában száz euró.

Két Németországban élő barátnőjének köszönhetően hamarosan egy Magyarországra költöző svájci hölgyhöz kerül Dumbó, neki a hátsó része béna. Nem lehet műteni, de már van „kerekesszéke", azzal tud menni. A hölgynek van még tolószékes és problémás kutyája, s elvállalta Dumbót is.

Ahogy lehet

Még nem pályázott, de gondolkodik rajta, árulta el Ildikó, mikor a menhely fenntartásának anyagi oldaláról kérdeztük. Mint mondta, az adományok a menhely fenntartási költségeinek mintegy tíz százalékát fedezik, s kétszázalékos felajánlások is érkeznek hozzájuk. Két étteremmel, az Oituzzal és a Nevis hotellel van szerződésük, kétnaponta mennek a megmarad ennivalóért, és még aznap oda is adják a kutyáknak a főtt ételt, de ők is főznek árpakását, rizset, csirkehátat, főleg télen, s melegen adják oda az ebeknek.

Athena Ellisnek három örökbe fogadott kutyája van a menhelyen, tőle havonta 350 eurót kapnak, és ebből fedezik annak a fiatalembernek az ellátását, ruházkodását, aki éjjel-nappal a telepen van, az ott álló házban él, mivel nem lenne hol laknia. Talán furcsán hangzik, de az ivóvizet is vásárolni kell, ugyanis fúrattak még

egy kutat a meglévő mellé, de egyik vize sem alkalmas emberi fogyasztásra, a kutyákat is csak az egyik vizéből itatják, a másik vizét csak takarításra használhatják. S ha úgy adódik, kettejük fizetéséből is fedeznek költségeket, főleg az állatorvosokét. Ildikó azt sem titkolja, megesik, hogy csak később tud fizetni, de a szakemberek tudják, sosem marad adós, és ellátják például a törött lábbal talált kutyákat. A menhely vezetője azt is elmondta, volt rá példa, hogy az adományozókat, örökbefogadókat egyenesen az állatorvoshoz küldte, hogy neki fizessék ki az ellátás költségeit. Az oltás, ivartalanítás is pénzbe kerül, ő nem is ad oltatlan, ivartalanított kutyát örökbe; ha hat hónaposnál fiatalabb kutyát választanak, megkéri az örökbefogadót, várja ki az ivartalanítás idejét. Ha valaki ezt elutasítja, annak nem ad örökbe kutyát.

Mit tehetünk?

Elsősorban a meglévő törvényeket kellene betartani, csipelés, regisztrálás és ivartalanítás kötelező, mondta Ildikó, s azt is megtudtuk tőle, mit tegyünk, ha gazdátlan kutyát találunk.

Nyáron az első teendőnk, hogy vizet adjunk az állatnak. Nézzük meg, milyen a szőre, sovány vagy gondozott, beteg-e. Ha azt látjuk, hogy együttműködő a kutya, elvihetjük egy állatorvosi rendelőbe, ezekben általában szombaton délig ott vannak. Hétvégén interneten rákereshetünk, van-e valahol állatorvosi ügyelet, ha nem találunk, hívjunk fel egy állatmenhelyet, nekik van csipleolvasójuk.

Az állatmenhelyek nem feltétlenül tudják azonnal befogadni a talált kutyát. „El sem tudom vinni a kutyát, ameddig nem tudom, hogy be van-e oltva, ivartalanítva van-e, nincs-e valamilyen betegsége. Nálam például vannak kicsi kutyák, amelyek még nem kapták meg az első oltást, ha oda beviszek egy beteg kutyát, ők megfertőződhetnek” – magyarázta Ildikó, s azt is hozzátette: ha csip nélküli ebet fogad be, az állategészségügyi igazgatóság megbüntetheti.

S miben segíthet az, aki például náluk önkénteskedne? Munka mindig, minden évszakban van, a segítő kevés, s ki-ki akkor megy, mikor ideje engedi. A fűnyírás, takarítás mellett a kutyák táljait legalább hetente egyszer össze kell gyűjteni, kisúrolni. A vedreket is át kell mosni, nyáron, melegben pár óra alatt megposhad, megzöldül a kútvíz, gyakrabban kell innivalót is adni a kutyáknak.

S hogy mi a munka legnehezebb része? Annak eldöntése, ha egy kutyát el kell altatni. Ildikó talált már szopornyicás kutyát, amelyik ordított a fájdalomtól (a vírusos betegség gyakran halálos kimenetelű, a kezelés csak akkor hatásos, ha 48 órán belül elkezdik), és nyolc hónapon át próbálkozott egy Galacról hozott, idős, nagy termetű kutya rehabilitálásával. Az állat a férfiakat nem bírta elviselni (vélhetően bántalmazták), de a végén Ildikóra is rátámadt. Épp veder volt a kezében, leöntötte vízzel az állatot. Mint mondta, még akkor sem volt könnyű az elhatározás, de nem kockáztathatta sem a saját, sem egy önkéntes épségét, pedig ezek a legnehezebb döntések egy állatmentőnek.

Fried Noémi Lujza

Amikor a történetek mesélik el a szerzőt

Garaczi László: Hasítás, Magvető, Budapest, 2018

A szabad asszociációra hagyatkozva a hasítás fogalma azt juttatja eszembe, hogy: belém hasít valami (érzés, felismerés, a tudat, a múlt, egy emlék), felhasítva áll a bútorszövet, akár egy halom hasított fa, egy szeg hasította el a térdét, egy cirkáló hasít a levegőben, kihasítja a vászonzsákot és végre megnézi, mi van benne, annyit eszik, hogy mindjárt kihasad, ha elhasadt a dinnye, biztosan finom lesz, hasadék, tudathasítás, én-hasadás, hasogatott gondolatok, hasított szavak között. Azért bíbelődöm a címmel, mert lényeges része a szövegnek. Legalább annyira fontos, mint egy filmforgatáson a csapó. A szöveget olvasóként is darabolhatjuk, és bizonyos részek után használhatjuk a Hasítás feliratot, természetesen a már feldarabolt részek továbbosztására gondolok.

Garaczi László ötödik lemur-kötete a többiekhez hasonlóan vallomásos. Egy lemur vallomásai. Állomások egy lemur életében. Önírás. A kisregény szövege látszólag önéletrajzi, sok értelemben autobiografikus. Dokumentarista jellege is ezt igazolja, de realitásértéke mégsem állapítható meg. Úgy ír Garaczi doku-irodalmat, hogy folyton azt érezzük: minden ki van találva. Úgy ír Garaczi regényt, hogy folyton megcsap a valóság szele, az ismerős valóságé, ami meseszerűen idegen. Azért tehetek ilyen ellentmondásos kijelentéseket egy irodalmi szöveg kapcsán, mert a benne szereplő tények csak vázat adnak a szavakkal való bánásmódhoz.

Garaczi szómasszőrnek nevezi magát. Szómasszőrként, jelentésmasszőrként viselkedik a *Hasítás* esetében is. A történet helyét a felhasított emlékezés veszi át. A szavak masszáját alakítja a szerző olyanná, hogy mi olvasók betekintést nyerhessünk az idő testén felsejlő kis hasadékon át az élmények, az érzések amorf világába.

Az egyes szám első személyben elmesélt, folytonos jelen időben elmondott érzések, gondolatok vezetik a regényt, nincs

kontinuitás a vallomásokban, nincsenek logikai összefüggések, nincsenek vörös szálak, nincs Ariadné fonala. Csak a szubjektum van és a belső hullámzás. A szöveg egy csónak, amire felülhetünk és rábízhatjuk magunkat az íróra. Őszinte vallomást olvasunk, mintha naplót, de sokszor érezzük, hogy nekünk szól, értünk van, nélkülünk nem tudott volna megszületni. Önreflexív könyv a *Hasítás*, Garaczi nem takargatja

önmagát, nem rejtőzik el, mert tudja, hogy tudjuk, hogy ő is ugyanúgy van jelen, mint mi olvasók, egyenként, ezért a könyvben ott van Laci, Lacika, Rácz Laci, mindenik majdnem Garaczi Laci.

Az író a központi figurája a regénynek, nem egyértelműen Garaczi László író, hanem mindenki, aki ír, azok is, akik nem lehettek a kiválasztottak között, akiket nem nevez senki írónak. Ennek a figurának nincs neve, itt van az összes író, költő, aki a regényben jelen van, köztük természetesen Garaczi László is.

„A hasfájós novella óta nem írok prózát, nincs témám, mindent megírtak. Kósza töredékek, villanások, amiket az éjszaka vizéből halászok ki."

A könyv hét fejezetre van hasítva, a fejezetek önálló olvasmányokként is léteznek, sőt a fejezeteken belül is vannak hasítások, és ezek a részek is függetlenedni tudó szövegként működhetnek. A szöveg líraisága a staccatókból fakad leginkább, amelyeket a rövidre zárt mondatok teremtenek. Kevés a jelző ebben a könyvben, kevés a leírás, a narráció töredékes. Kijelentések vannak. Lehetne számozni, mint Wittgenstein *Tractatusát.*

Az írói lét sajátos kérdéseivel találkozunk egy nagyon erős önkritikai kontextusban: érdemes-e írni? Mit kell írni? Hogyan kell írni? Kitől kell elvárni és megkapni az elismerést? Szükség van-e a külső visszajelzésekre? Mindeközben a vívódások között ott van a vágy, hogy egyszer csak menjen a szöveg kapura, legyen gól, legyen, amiért ujjongani. De a vágy sokkal fontosabb, mint a beteljesülés, az alkotás taotekingje a *Hasítás*, mert az írás az írásban teljesedik ki leginkább, nem a fogadtatásban és nem a gólörömben:

„…jön a labda középre a lehető legjobb ütemben, belerúgok, lassított felvétel, a kapus repül, kesztyűje hegyével eléri, csodálkozom, hisz én most gólt rúgok, nehogy ez a barom meg kivédje, de csak belepiszkál. Gól. Megnézem még egyszer, igen. Nincs mese, ez gól. Belőttem, kész-pász. Ennyi. Kongó üresség, közömbös vagyok, lárvaszerű, ólmos, kihalt. Jelen vagyok és távol, valami rémület-féle kezd elhatalmasodni rajtam. Megfordulok, eltorzult arcok repülnek felém."

Legtöbbször olyan a *Hasítás*, mintha forgatókönyvet olvasnék. Csupa kép. Pontosan megfogalmazott képek. Ezért is szeretem olvasni. Megy a film közben, nagyon világosan körvonalazódnak a mozgóképek. Sokszereplős szöveg a *Hasítás*, tele van ismerősökkel. Mindenki fontos: Béla bácsi, Kamilla, Fanni, az Öreg, Liza, Maria Schneider, Miki, Vera néni, Marcus Aurelius, Sartre, Csupor Feri, Kukorelly, Joseph Beuys, Erdély Miklós, Higany, Tüdő és sokan mások. Szereplők mind. És minden szereplőben ott van a szerző. A könyv vége felé olvashatjuk:

„Kivilágított bálterem, zeneszó, színes forgatag, a színpadon előkelő pár. Apa gáláns mosollyal súg valamit, anya felkacag. Béla bá megkérdi, hogy ki a többi vendég. Körülnézek. Mind én vagyok."

Nem tudathasadás, nem is tudathasítás. Az író nem válhat külön mindazoktól, akiket a szövegbe beemel, sőt ellenkezőleg valamiképpen azonosul velük.

„Fannika óvodába jár, én otthon dolgozom, készülök a nagy dobásra, Regényt írok, a címe Hasítás."

Az önreflexivitás nemcsak a szerzőre, hanem a regényre is érvényes, a könyv címe része a könyvnek. Az elemző hangnem sok esetben mások írásaira vagy saját szövegekre utal, így találkozhatunk Hófehérke sajátos értelmezésével vagy a stricis novellával, amelyben Pikasszó és Leonardo egy galériában tevékenykednek,

meglehetősen különös módon. Az ismerős figurák átértelmezése erős dekonstrukciós folyamat, egyszerre bont le és épít fel, előzetes ismereteinkre alapoz és szétfeszíti a hozzárendelt jelentéstartalmakat, ezért lehetnek az új összefüggések egyszerre meglepőek és megrázóak. A jelentés-lebontás, jelentés-áthelyezés az egész szövegen végighalad, a metafora-beszéd természetessége átível a konkrét leíró próza lüktetésén. (*A Zebra hasán a zongorabillentyűk*. *Madárerdő*.)

A *Hasítás* középen van: a valóban megtörtént és a valóban megtörténhetett volna között, miközben a szöveg lesz maga a történet, a szöveg, ami megtörténik az olvasóval is. A valós elemekből sokszor lesz fikció, és sehogyan sem lehet határt vonni a kettő között, mert sehol nincs egy darabka szürrealizmus se, nincs semmi álomszerű ebben a regényben. Józan emlékek, ellenőrizhetetlen valóságtapasztalás uralja a szövegtestet. A *Hasítás* nem emlékezés, hanem a jelenné tett múlt öntörvényű megnyilatkozása.

Fám Erika

Láttatni a láthatatlant

Craig Mazin, Johan Renck: Csernobil

A *Trónok Harca*-rajongók még magukhoz sem tértek az utolsó szezon okozta csalódásból, amikor az HBO minden különösebb előzetes dobpergés nélkül előrukkolt a következő nagy dobással, és így, mint valami Münchhausen báró, saját hajánál fogva rántotta ki magát abból a gödörből, amelybe a csatorna eddigi zászlóshajójának záróepizódjai taszíthatták volna bele. Nyilván egy ötrészes minisorozat nem fogja évekre szinten tartani az előfizetők számát, mint a *Trónok harca*, de Craig Mazin és Johan Renck filmes mesterkurzusnak is beillő alkotása akkorát szólt, hogy az utórengései még sokáig érezhetők lesznek.

A csernobili atomerőmű-katasztrófa története régóta megfilmesítésért kiáltott, már csak azért is, mert – ahogyan ez a filmből is kiderül, de aki megélte, az tudja – a Szovjetunió hatalmi berendezkedése nem támogatta az igazság kiderülését. Emlékezhetünk: azon a hétvégén, 1986 áprilisának végén itt, Kelet-Európában még csak sejtettük, hogy valami baj történt tőlünk nem messze, de biztosabbat csak a titokban hallgatott Szabad Európa Rádióból tudhattunk meg napokkal később. És bár a „nagy képről" már van némi elképzelésünk, és háttér-információkat is olvashattunk, dokumentumfilmeket is láthattunk a történtekről, mindeddig senki nem vállalkozott az események mélyre menő, dramatizált elemzésére, arra, hogy a messziről is látszó, nyilvánvaló dolgok mögött meghúzódó emberi tragédiákra és meghökkentő ok-okozati összefüggésekre rávilágítson.

A *Csernobilra* mindazonáltal nem érdemes dokumentumfilmként tekinteni. Sokkal többet nyerünk, ha túltekintünk a történelmi hűség kérdésén, azon, hogy melyik szereplő valós és melyik nem, vagy mi hangzott el valójában azon a bizonyos tárgyaláson és mi nem. Az összesen csaknem hatórányi játékidejű minisorozat olyan tökéletesen megalkotott momentumok láncolata, amelyekből nehéz csak néhányat kiemelni. Kezdhetjük mindjárt a megrázó nyitójelenettel vagy a katasztrófát megelőző perceket bemutató képsorokkal – hiába tudjuk a történelemkönyvekből, hogy mi fog történni pillanatokon belül, a feszes rendezés és a bivalyerős dialógusok első perctől a székhez szegeznek, és nem is engednek el az utolsó epizód végéig. Folytathatjuk magával a robbanással, amelyet az első részben még csak távolról, a szomszéd város, Pripjaty egyik ablakából látunk. Említhetjük az erőműben tomboló „tűzben" gyönyörködő embereket, akik egy vasúti hídon bámészkodva élvezik, hogy valami nagyon szokatlant látnak, gyerekeikkel együtt derűsen játszanak a szálló radioaktív pernyével, és fogalmuk sincs róla, hogy rövid időn belül mind halottak lesznek. Kiemelhetjük az erőmű irányítószobájában elhangzó kafkai párbeszédeket, amelyek nyomasztóan pontosan festik meg az elnyomó rendszer rémképét – és még mindig csak az első résznél tartunk. Kapkodhatjuk a fejünket, nemcsak azért, mert Jakob Ihre operatőr képein a legapróbb részletek is gondosan a helyükön vannak, hanem azért is, mert a több szálon futó cselekmény nem egyetlen főszereplőre összpontosítva, hanem a nagy kép

egyes részleteit reprezentatív elemek, szereplők kiemelésével, mozaikszerűen láttatja.

A szálakat mintegy összefogja a Valery Legasov (Jared Harris) és Boris Shcherbina (Stellan Skarsgård) alkotta kettős. A két veterán színész közti dinamika önmagában is elvinné a filmet: az aggódó és sötét titkot rejtegető tudós (Harris), akinek nincs más választása, mint a mártírrá válás, és a rendszer részeként, a parancsok végrehajtójaként érkező magas beosztású politikus, aki viszont a minden képzeletet felülmúló igazsággal szembesülve kénytelen revideálni saját nézeteit és helyzetét a propagandagépezetben, együtt próbálják kezelni a soha nem látott mértékű katasztrófa következményeit, és menteni, ami menthető. Az Emily Watson által alakított atomfizikus a minden körülmények között az igazságot kereső tudós reprezentánsa, az Ignatenko házaspár pedig a közelben élő egyszerű emberek, illetve a katasztrófa helyszínére aznap éjjel kiküldött és akaratuk ellenére hőssé vált tűzoltók közelképeit nyújtja. És ott vannak a felkavaróan emlékezetes epizódszereplők: a három munkás, aki halált megvetve merül alá a reaktor alatti termeket és folyosókat elöntő radioaktív vízbe, hogy egy sokkal nagyobb, Európa jelentős részét veszélyeztető szerencsétlenséget megakadályozzon, a sugárfertőzött háziállatok leölésével megbízott katonák és civilek, vagy a szintén a további katasztrófák megakadályozására a helyszínre vezényelt bányászok, akikkel – itt, Romániában is megtanultuk pár évvel később – nemigen lehet kecmecelni.

Az igazság ismerői. Harris és Skarsgård közelről látja a katasztrófa következményeit

És ott van még a sorozat abszolút főszereplője: maga a sugárzás. Mazin és Renck képírói művészetének egyik remeke – sok minden egyéb mellett – az, ahogyan pusztán képi és hangi megoldásokkal megjeleníti a képernyőn a láthatatlan fenyegetést, a szinte földöntúlian titokzatos – hiszen azelőtt ilyen mértékben soha nem tapasztalt – halálosan veszélyes rémet. És bár a dialógusok hibátlanok, minden sallangtól és mellébeszéléstől mentesek, ami önmagában is magasan a mezőny fölé emelné a *Csernobilt,* a sorozat legerősebb jelenetei mégis azok, amelyekben egyetlen szó sem hangzik el. Ilyen – sok másik mellett – az erőművet elöntő vízbe merülő búvárok nehézkes előrehaladása a sötétben, akik az arcukat eltakaró maszkok miatt csak hümmögésekkel képesek kommunikálni egymással, miközben elemlámpáikat csak folyamatos rázogatással tudják életben tartani, a néző pedig a széke karfáját szorongatja, mert úgy érzi, ő is csapdába esett a katakomba- és labirintusszerű, szűk folyosókon, amelyek mélyén a halál vár. Vagy a minisorozat számos felejthetetlen képsora közül a legerőteljesebb, amelyen valós időben, vágás nélkül követjük végig azt a 90 másodpercet, amelyet az erre a feladatra „önként” kijelölt emberek tölthettek egyhuzamban a reaktor leginkább sugárszennyezett tetőzetén, hogy megtisztítsák a felületet a radioaktív grafittól. Senki nem kiabál, hogy vigyázz, sugárzás, senki nem sír, hogy istenem, mindjárt meghalunk, nincs nagyívű zene, a hatásvadászatnak az írmagja sem, a lát-

vány pedig mindössze egy szürke, törmelék borította betonplatform. Ebben a jelenetben a film dramaturgiája, képi és hangi világa csúcsosodik ki és érik be, mint egy radioaktív gyümölcs: tudjuk, mit jelent a hideg, vakító fény, és tudjuk, mit jelöl a sugárzásmérő eszközök egyedüli „zenei kíséretként" használt folyamatos, hol gyorsuló, hol lassuló kerregése. Tudjuk, érezzük, látjuk és halljuk, hogy a tetőn a levegő is halálhozó, és akaratlanul ki fogjuk próbálni, vissza tudjuk-e tartani a lélegzetünket másfél percig.

A képi megoldásokon túl a kelet-európai néző számára különösen emlékezetesek maradnak az igazság megszépítésén munkálkodó államapparátus és a KGB működésére finoman utaló replikák, illetve a tragédiát okozó korrupciót és általános hanyagságot láttató képsorok és párbeszédek. Nem nehéz a múltbeli és jelenlegi hazai helyzetre asszociálni, elég, ha csak a bukaresti Colectiv klubban történt, több mint hetven fiatal életét követelő tűzesetre gondolunk. Nem láttál ott grafitot, mert nem volt ott grafit – és ha ezt a mondatot egy hatalmi helyzetben lévő (általában felkapaszkodott) kis- vagy nagyfőnök mondja az ember szemébe 1986-ban a Szovjetunióban, akkor az ember lehajtja a fejét, és elhallgat.

2019-re már nem lehet kétségünk afelől, hogy a minőségi televízió bármikor felér a minőségi mozi szintjére, és a minisorozat műfaja épp az, amely a mozifilmet meghaladó terjedelmének köszönhetően mélyebbre tud menni a karakterekbe és a kérdésekbe, és van ideje kisfilmnek beillő jeleneteket illeszteni a narratívába, mégsem válik végtelen szappanoperává, arra késztetve alkotóit, hogy kereken, olajozott gépezetként állítsák a néző elé a cselekményt. A *Csernobil* ennek az iskolapéldája, sokáig fogják még emlegetni a filmdramaturgia, a képírás és a hangmunka bámulatos együttállásaként, egyben pedig egy túl kevéssé ismert és mai napig ható történelmi tragédia krónikájaként.

Nagy Orsolya

Csernobil (2019)
Egyesült Királyság, USA
Rendező: Johan Renck
Fényképezte: Jakob Ihre
Forgatókönyvíró: Craig Mazin
Zeneszerző: Hildur Guðnadóttir
Szereplők: Jared Harris, Stellan Skarsgård, Paul Ritter, Jessie Buckley, Adam Nagaitis, Emily Watson

Nagyon nem kellene itt lennie. A tűzoltó felesége (Jessie Buckley) nem fél a sugárzástól

A Fehér Ház fantomja

Adam McKay: Alelnök

Az Egyesült Államok elnöki hivatala nem az, aminek hittük. Ugyanez elmondható a másik nagy értékadó szimbólumról, az Oscar-díjról is. Szépen összeér tehát így az, hogy az *Alelnök* (*Vice*) tarolt az Oscaron. A film persze azoknak, akik a politikai filmekre is ki vannak élezve, meglehet, hogy csemege. Az európai átlagnézőről azért azt feltételezem, hogy nem hozza lázba Dick Cheney neve – habár a híradókból ismerősen csenghet. Dick Cheney személye eddig a filmig szerintem az amerikaiakat sem igazán érdekelte.

A figyelem mindig az elnökökre összpontosul. Az alelnökökre csak akkor, amikor hirtelen elnökké lépnek elő. Kennedy lelövése után beiktatták Johnsont elnöknek. Nixon lemondása után pedig Gerald Ford lépett a helyére. Addig, mondhatni, nem voltak másak a többség szemében, mint hivatali protokollemberek. Érdekes, hogy nem is róluk szólnak azóta sem a korszakokat feldolgozó filmek. Kennedy, Nixon, sőt, Kissinger is inkább tart igényt érdeklődésre.

Persze van, hogy elég a Fehér Ház, és valós személyek nem is kellenek egy nézőket kíváncsivá tevő történethez. Erre jó példák *Az elnök emberei* (*West Wing*) vagy a *Kártyavár* (*House of Cards*) című nagy sikerű sorozatok. De láthatunk bőven igazi fehér házi személyeket, a csatornákat szemügyre véve. Foglalkoznak velük filmhíradók, riportok, dokumentum- és játékfilmek. Sokakat érdekel egy kiválasztott történelmi személy élete és előmenetele.

Rooseveltről már készültek felvételek. A Kennedy–Nixon tévévita megváltoztatta a televíziózás történetét. Reagan eleve filmszínészként kezdte karrierjét. Nixon nagy pillanatai is (mai értelemben) mémekké váltak a képernyők által, mint ahogy Clinton botrányos hazugságát is a monitorok szórták szerteszét. De távolabb merészkedve, a Sivatagi vihar hadművelet is élőben ment, ahogy a World Trade Center elleni támadást is megörökítette egypár mobilos felvétel, s azok aztán az interneten villámsebesen terjedtek.

Lehet, hogy mindig is a Kártyavárban láthatóhoz hasonló módon működött egy hatalmi gépezet, csak nem volt bekamerázva a világ, és egy véletlenül kiszivárgott botrányos hír nem terjedt ilyen ütemben? A dráma/vígjáték műfaji besorolást kapott Alelnök ezt igyekszik bizonyítani. Legalábbis úgy mutatja be a Fehér Ház környezetét, és benne

Dick Cheneyt is, mint rátarti barmok gyülekezetét. Cheneyt például trágár suttyónak láttatja, akinél a vedelést és a bunyó szeretetét nem változtathatja meg senki, csak egy belevaló, tűzrőlpattant feleség.

Cheney másik nagy előnye a film szerint, hogy akkora bumburnyák, hogy csak bambul addig, míg a többi fehér házi keselyű egymást tépi szét. Ezt a tulajdonságát persze úgy vezetik be, mint politikusi erényt. Eszerint míg a többiek hangoskodnak, ő csendben van, és ez már a gondolkodói jelenlét. A gond csak az, hogy Cheneyt nem igazán mutatják okosnak, sokkal inkább elfojtottnak. Így rogyik össze szívinfarktusokban furtonfurt a Christian Bale által alakított politikus. Jellembeli változás csak egyszer tapasztalható meg a figurán, akkor, amikor gatyába rázza a feleség.

Bale egyébiránt egyenletes színvonalon hozza ezt az unalmas figurát. Bár teljesítményének nagyságát talán itt az bizonyítja leginkább, hogy türelmesen várt, míg a sminkmesterek rászerkesztették Cheney fejét. Mondjuk, egy ilyenért Gary Oldmannek kijárt egy évvel ezelőtt az elismerés – *A legsötétebb óra* című filmben az ő arcára éppen Churchill bulldogképét erősítették. Jött is az Oscar. Fogalmam sincs azóta sem, hogy miért.

Cheney felesége Amy Adams alakításában meglehetősen élvezetes karakter. Neki például van élettörténete. Cheneyé igazából egyik leágazása ennek. A film jól mutatja be a háttérben tevékenykedő feleséget, ahogy saját ambícióját plántálja bele a férjébe. Mellette Cheney igazából puha. Lynne Cheney pedig nehéz sorsú figura, aki okos, magabiztos, és képes

felmérni a helyzeteket. A történet azt bizonygatja, hogy Cheneyből senki nem lett volna, ha Lynne nem állt volna a sarkára.

Persze a film eligazít bennünket az Egyesült Államok politikai térképén valamelyest, de nem ábrázolja különösebben az elnököket. Kivéve a Sam Rockwell alakította ifjabb Busht. Akinek a tévéből és dokumentumfilmekből már jól ismert alakját nem láttam visszaköszönni Rockwellben. Sem Bush együgyűséget sugalló kifejezéstelen tekintetét, sem hibás helyzetfelismeréseiből következő teszetoszaságát nem igazán láttuk viszont a vásznon. A maximum, amiben ez a valós figura megmutatkozott a színészi játék során, az egy közeliből is megmutatott lábremegés.

A film struktúráját illetően: a történet többször is eljátszik azzal, hogy véget ér. Ezt egyébiránt viccesen jelenítik meg, és egy szokatlan betét elnyerheti a közönség tetszését. Mint ahogy lehet, hogy a Donald Rumsfeldet alakító Steve Carell is segít a figyelem éberen tartásában. Bár Carell a vígjátékokból már jól ismert színészi játékmódjától most sem távolodott el igazán.

Ez nem feltétlenül tesz jót a filmnek. Mint ahogy Tyler Perry Colin Powelle sem javít, inkább ront rajta. Talán a Lisa Gay Hamilton által alakított Condoleezza Rice nyújt néha emlékezetes élményt. De nem úgy, hogy a háttérből erősebbre fonná a filmbeli leszbikus szálat. Ez annyira kényes téma lehet még mindig, hogy a Cheney lányát játszó Alison Pillnek sem hagynak ebből sokat.

Adam McKay rendező nem alkotott korszakalkotót. Filmje inkább csak didaktikusan megmutatja, mi lesz, ha egy háttérember elszabadul, és a felelősség terhe nélkül átlépi alkalmatlannak mutatkozó főnökét. Ahogy a háborús túlkapásokról, ugyanúgy csak említés szintjén beszél a film ezen korszak jogellenes adatmegsemmisítéseiről is. Azt pedig, hogy egy elcsépelt szimbólummal jelezzék a megöregedett, vérengzően kegyetlen Cheney titkolt tulajdonságát, a megkérgesedett szívet, szinte hihetetlen kliséként éltem meg. Nem vagyok biztos abban, hogy sokaknak megér ez a film 2 óra 12 percet.

Beretvás Gábor

Rendező: Adam McKay
Író: Adam McKay
Operatőr: Greig Fraser
Szereplők: Amy Adams, Alison Pill, Christian Bale, Steve Carell, Sam Rockwell, Lily Rabe, Lisa Gay Hamilton, Tyler Perry

Visky András

Törzsasztal

író, drámaíró, dramaturg, egyetemi tanár

Visky András (1957, Marosvásárhely) József Attila-díjas író, drámaíró, dramaturg, egyetemi tanár, színházi teoretikus, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Színház és Televízió Karának docense, az Interferenciák Nemzetközi Színházi Fesztivál művészeti tanácsadója, a Kolozsvári Állami Magyar Színház dramaturgja, művészeti aligazgatója. 1976-ban érettségizett, majd Temesváron 1982-ben szerzett mérnöki diplomát. 1999-től 2009-ig a Koinónia Könyvkiadó igazgatója és főszerkesztője. 2002-ben Budapesten szerzett DLA címet, a Színház- és Filmművészeti Egyetemen.
Óraadó tanár, vendégelőadó: Moholy-Nagy Egyetem (Budapest), Northern Illinois University (DeKalb IL), Calvin College (Grand Rapids MI), University of Michigan (Kalamazoo MI), University of California (San Diego CA), Yale School of Drama (New Haven CT), Károli Gáspár Egyetem (Budapest), Josai International University (Tokió, Japán), Osaka University (Oszaka, Japán).

Legutóbbi kötete:
Nevezd csak szeretetnek *(versek), Jelenkor, Budapest, 2017.*

A diktatúrára mindig a szabad emberek a legveszélyesebbek

Visky András íróval, dramaturggal, a Kolozsvári Állami Magyar Színház művészeti vezetőjével Kőrössi P. József beszélgetett a Várad folyóirat és a Szépírók Társasága évadzáró Törzsasztal estjén.

Kőrössi P. József (■): *Van néhány dolog, amit egyszerűen nem lehet megkerülni, akkor sem, ha beszéltünk már róla, és akkor sem, hogyha téged erről nagyon sokat faggatnak, hiszen édesapád, Visky Ferenc köztiszteletben álló református lelkész volt. Szomorú vagy tragikus sors is jutott neki, olyan sors, amit a család is megsínylett. Beszélj arról a gyerekkorról! Számomra az is megrendítő volt, amikor olvastam rólad, hogy nyolcéves korodban kaptál egy apát, egy édesapát. Nyolcéves voltál, amikor először láttad. Beszélj róla és azokról a szörnyű körülményekről, amelyekben akkor éltetek. A családot kitelepítik, sok szörnyűség történik veletek.*

Visky András (▼): Meglehetősen nehéz számomra szembesülni ezzel a kérdéssel, mert ezt valóban mindig fölteszik, bárhol megjelenek. És minthogy éppen az apám hatására óriási erőfeszítéseket fejtek ki, hogy ne ismételjem önmagamat, ezért a válaszok erre a kérdésre mindig nehezek. Most úgy válaszolnám meg, hogy nem tragikus sorsként éltem meg, és ezt fontos hangsúlyozni, mert bármilyen helyzetben számos lehetősége van az embernek, hogy olyan oldalra kerüljön, amelyet aztán néhány év elteltével szégyell vagy magyarázkodásokba bocsátkozik, és az egész élete magyarázkodásokkal telik el. Nekem nem kell ilyen magyarázkodásokba futnom, mert a dolgok úgy alakultak, hogy a jó oldalon kötöttünk ki. De ez a jó oldal akkor, amikor mi ott kikötöttünk, zsákutcának tűnt. Hogy nincs tovább, itt vége mindennek. Például azt a szót, hogy karrier, a családomban nem hallottam. De hát jól jártam, hogy nem volt esélyem karrierre. Az apámat egész pontosan hét és fél éves koromban ismertem meg, egy forró augusztusi hónap legvégén. Ő akkor szabadult a börtönből.

■: *Mondjuk el, hogy miért került börtönbe.*

▼: Itt, a közelben, a Teleki utca elején ítélték el.

Szilágyi Aladár (●): A városházának a földszintjén. Ott voltam.

▼: Igen, mikor ő kijött a börtönből, megismertem a börtöntöltelék barátait, köztük Szilágyi Aladár édesapját is. Róla írtam is, mert ő egy ilyen Szent Ferenc-i értelemben vett misztikusként maradt meg az emlékezetemben, aki a világnak egy egészen másfajta arcát és arculatát látta és tudta felmutatni és bemutatni számunkra, amit mi nem tapasztalunk meg hétköznapi emberekként. Apámat 1958-ban ítélték el. Az ítélet szerint egy földalatt szerveződő összeesküvés feje volt. Ennek az összeesküvésnek leginkább református lelkészek voltak a tagjai, továbbá presbiterek és mindennapi refor-

mátus hívek, köztük nők is. Erre különösképpen büszke vagyok. Azért vagyok erre nagyon büszke, mert a hitnek meg a kegyességi életnek egy olyan formáját művelték, amely igenis veszélyesnek mutatkozott a diktatúrára nézve. A diktatúrára mindig a szabad emberek a legveszélyesebbek, és ők valóban szabad emberek voltak. Miután kijöttek a börtönből, akkor is szabad emberekként mutatkoztak meg előttem. Én megismertem ezt az egész társaságot, ők tettek azzá, aki vagyok, de most ezen a személyiségemnek csak a pozitív dolgait kell érteni, a többit azt magam hoztam. Az hozott anyag. Apámat huszonkét évre ítélték, és csaknem hét év után szabadult.

■: *Hányan voltatok testvérek?*

▼: Heten. Mind a heten megvagyunk most is, én vagyok a legkisebb, a legfiatalabb a hétből. Édesanyámat a hét gyerekkel kitelepítették Feteşti közelébe, a Bărăgánba, közel ahhoz a Duna-csatornához, amely emblematikus helye lett Románia földrajzának és szellemtörténetének, a történelméről nem is beszélve. És tekintettel arra, hogy én most naponta ezen az anya-

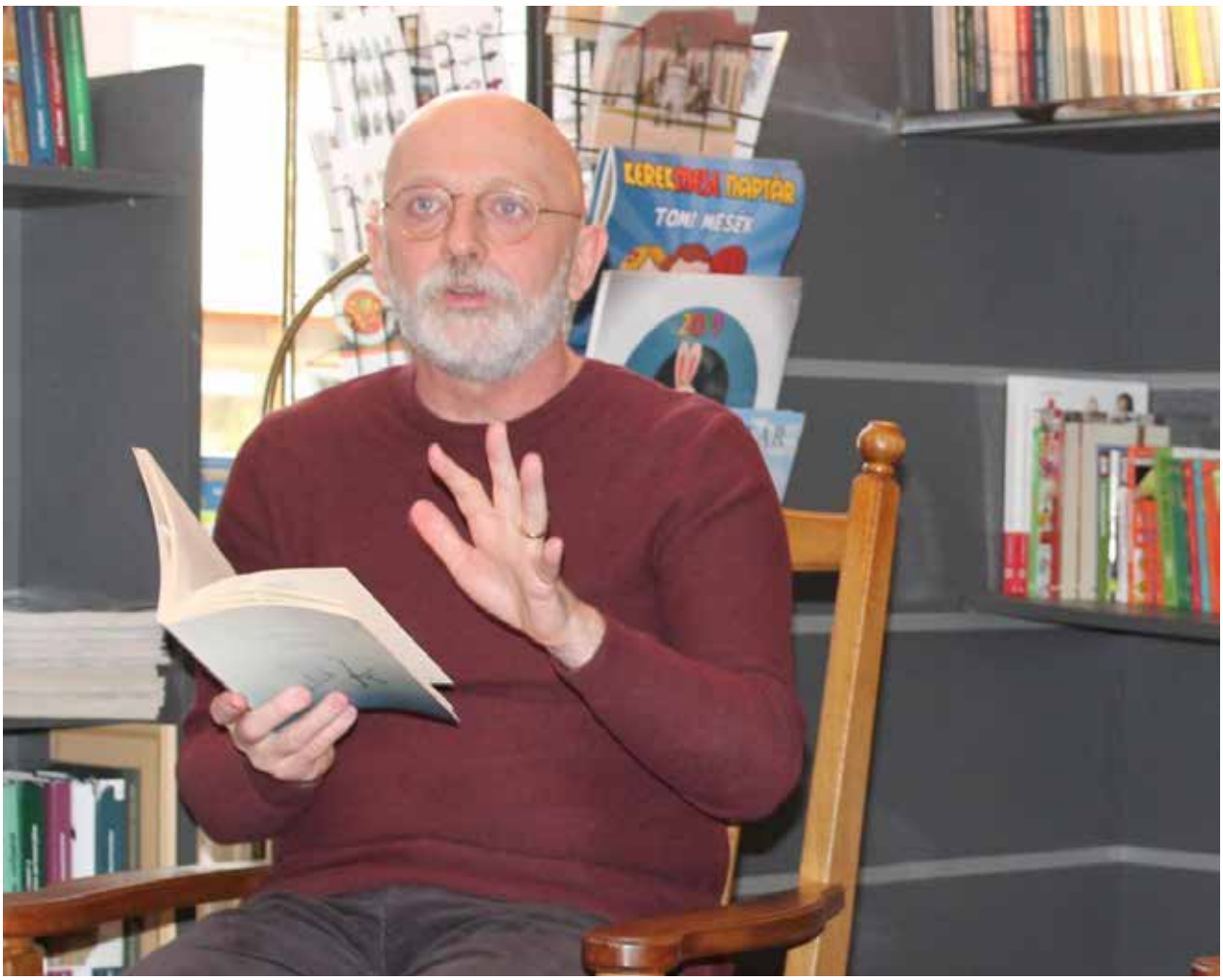

gon dolgozom, naponta találok olyan történetet vagy történettöredéket, amely számomra is új. Emberek nyomába is mentem, akik velünk együtt voltak abban a lágerfaluban. Azért nevezem lágerfalunak, mert nem létezett korábban. Elsőnemzedékes kitelepített sváb foglyok építették a második világháború után, mikor a svábokat és a szászokat a náci Németországgal való kollaborálás jogcímén kitelepítettek a Duna-deltába, Duna-csatornába vagy a Bărăgánba, illetőleg Szibériába is. Herta Müller szüleit is és őt magát Szibériába deportálták. Tehát ezt a falut két kezükkel építették ezek a családok – sárból, nagyon kevés fából, mert fa, kő, ugye, a Bărăgánban nincsen, hanem fűzfavesszőkből. Ezek egyenbarakkok voltak, fennmaradtak fényképek róluk, és ezek a képek nagyon fontosakká váltak nekem az utóbbi években.

■: *Valamilyen konkrét történetre emlékszel?*

▼: Nagyon sok konkrét történetre emlékszem. Az éhségre mint alapvető egzisztenciális és metafizikai élményre emlékszem most is. A testem emlékszik erre. Nagyon emlékszem a hidegre. A hidegre most is érzékeny vagyok, és félek tőle, de mostanában belülről szoktam megfázni, nem lehet megmagyarázni azt, hogy milyen helyzetekben fázok meg. Az, hogy ráfázok dolgokra, az megmagyarázható és érthető, és ez rendben is van. Engemet most a mélyen a tudatomban szunnyadó töredékek kezdtek el érdekelni. Például az egyik kötetemben van egy vers egy pilótáról. Ezt a pilótát úgy írom le, hogy ő is ott volt velünk a lágerfaluban. Ezt a lágerfalut Lăteşti-nek hívták, ma már nem létezik, beszántották a ’70-es évek elején sajnos. Legutóbb akkor láttam, amikor Esterházy Péter megkért, hogy menjünk el és nézzük meg a szegény Duna vidékét. És lementünk. Ő akkor a *Hahn-Hahn grófnő pillantása* című regényén dolgozott, és az utolsó fejezetét ebből írta meg, ebből az utazásból. Lementünk, megnéztük, és láttuk a beszántott helyszínt, és két fejfát. Én nem tudom elválasztani a fikciót a valóságtól azóta sem. Sok mindent fikcionizáltan érzékelek a mindennapi életemben vagy a politikai életben, ami, ugye, létrehozta az abszurd műfaját a színházban. És elkezdtem olvasgatni Paul Gomának a Lăteşti című visszaemlékezését. És ott rátaláltam egy pilótára. Ez nem egy férfi volt, hanem egy nő, egy román arisztokratának a felesége, egy Russo nevű román arisztokratának a felesége. Őt Nadiának hívták, Nadia Russo néven vonult be a történelembe. Azért, mert az első román pilótanők között tartják számon, a hét-nyolc között, akik létrehozták a Fehér Rajt, repülőrajt (Escadrila Albă). Nagyon izgalmas története van. Ő több nemzetközi versenyt is megnyert. Saját repülője volt, ő fizette ki a felét, a másik felére gyűjtött. És képzeljék el, hogy össze tudta gyűjteni ezt a pénzt. Ez egy nyilvános gyűjtés volt Romániában. Egészen kispénzű emberek is adtak.

■: *Hogy lehetett akkor magánrepülője valakinek Romániában?*

▼: Ez még a második világháború előtti idő. Akkor, amikor például a négyezer méternek a meghaladása a levegőben nagy ügynek számított. Nadia ezt megtette.

■: *Ez a vers nincs véletlenül nálad?*

▼: Nincs nálam. Annak a versnek minden sora igaz, és minden sora hazugság. Igaz, amennyiben a képzeletem töredékéből raktam össze, és hazugság, amennyiben, ugye, egy macsó gesztus van benne, hiszen férfira gondoltam mint pilótára. Fel sem merült számomra az, hogy nő. És később azért bukkantam rá, mert az idősebb testvéreimet néha meg szoktam kérdezni tényekről. Mindenki mást mond egyébként. De ez nagyon jó, mert mindenkinek igaza van. Lídia nővérem egyébként a legharcosabb. Azt mondja,

így van, ő így emlékszik rá. Gyönyörű, hogy hogyan működik az emlékezet. Hogy életté nyekké válnak dolgok. És én hiszem azt, hogy azok az élettények fontosabbakká tudnak válni, mint a valóság, mert a személyiségünk ebből épül fel. Ezek az emlékezetünk mélyrétegében lebegő dolgok igenis felül tudják írni a valóságot. Én úgy indultam el Nadia irányába, úgy találtam rá Nadiára, hogy ott van a fiókomban, sokszor előveszem, anyámnak a végrendelete. Anyám átmegy egy halálélményen, s azt találja ki, hogy bennünket, tehát a hét gyermeket, egy hivatalos végrendelettel ráhagy Márika nénire, a legendás Nényukára, aki velünk jött a Bărăgánba. Ő nem volt elítélve, mégis velünk tartott. És emberileg szólva mi miatta maradtunk együtt és életben. Mert ráhagyott bennünket az édesanyám. Ez a hivatalos irat ott van előttem. A kézírás nem az anyámé. Ő azt akkor már nem tudta volna megírni. Már csak azért se tudta volna megírni, mert anyám osztrák lévén nem is tudott románul; olyan szinten semmiképpen sem, hogy ezt az egyébként nagyon szép román nyelven és gyönyörű kézírással megírt végrendeletet meg tudta volna szerkeszteni. Az aláírás az ő kézjegye, neki is nagyon szép minden betűje, mintha a tojás formájára emlékezne, minden betűje mintha egy fogantatásesemény volna. És elkezdtem kutatni, vajon ki írhatta meg ezt a végrendeletet. Nőies az írás, és két ember jöhet szóba: Tereza asszony, míg a másik, aki szóba jött, az Nadia Russo lehet. A kézírás alapján értelmiségiek voltak, ez nem kérdés. Nem volt túl sok nő ott, úgyhogy az van hátra, hogy Bukarestbe elmenjek, és a levéltárban megnézzem Nadia Russo perét, mert ő egy halálos ítéletet úszott meg. Ugyanis az ő Piața Romanán lévő apartmanjában találkozott két román magas rangú katonatiszt, a nevüket is ismerjük, az egyiket Sturzának hívták, arisztokraták is voltak, akik a háborúból való kiugrás tárgyalását kezdték el angol, fedett katonatisztekkel és diplomatákkal. Ezt a két román katonatisztet kivégezték. Nadiát nem végezték ki. Mire ő Lăteşti-re került, tíz évet ült már börtönben. Gyönyörű nő volt, számomra már belépett a fikció örökkévaló terébe, mert most alkotom meg az anyám és a közötte fűződött barátságot.

■: *Szép történet. Köszönjük. Amit én édesanyádról tudok – nemcsak a* Júlia *című darabból, hanem sok mindent lehet róla olvasni, nyilván rajtad keresztül kerülnek ezek a dolgok a nyilvánosság elé –, hogy végig nagyon erős asszony volt. Ez közhelynek hangzik, de azt hiszem, ebben az esetben ez a legtökéletesebb jellemzés. És ez nagyon erősen átjön a róla írt darabodban is. Úgy tudom, sok nyelvre lefordították, és sok helyen játszották, mindig újra és újra előveszi egy színésznő, többnyire szintén erős karakterű emberek.*

▼: Anyám egy törékeny erős ember volt. Egy erős ember, aki egyszerre törékeny is. Az erőnek azt a formáját lehetett a közelében megismerni, ami a törékenységből épült fel. Ha valami erős volt benne, a hite volt nagyon erős. Feri testvérem anyámnak a hitét nagyjából így írta le, és anyám nem tiltakozott ez ellen, hogy amikor a Vörös-tengert kettészelte az Úr, hogy átjöjjön a választott nép, mert a hátukban ott volt az egyiptomi hadsereg, és ők gyerekekkel meg mindenestül át kellett jussanak a túloldalra, az elsőszülött testvérem azt mondta, hogy ha akkor egy hal kidugta volna a fejét ebből a vízfalból, akkor anyám azt mondta volna neki, menj vissza, most nem ennek az ideje van, most át kell jussanak. Valahogy mindig a gyerekeken keresztül közelítette meg a világ univerzumát, és úgy gondolta, s én azt hiszem, helyesen gondolta, hogy a gyerekeknek az állapota írja le a legpontosabban a világnak az állapotát. És a gyerekekből értette meg a világnak a nehézségeit. Számára ebben az egész kitelepítés, minek is nevezzem ezt, lelkigyakorlat-folyamatban a gyermekei veszélyeztetettsége lett egyszer csak feldolgozhatatlan. És én így írtam meg a darabot, hogy az anyám

magához engedi a halált. El akar menekülni az elől, hogy lássa a gyermekeinek az eltűnését. Péter testvérem többször volt a halálán egészen konkrétan. Egy olyan női Jóbként írtam őt meg – ez egy feminista olvasata a Jób könyvének –, hogy mindent elvesznek tőle, ráadásul egy olyan világba kerül, amelyiknek nem ismeri a törvényszerűségeit. Ő Budapesten nőtt fel. Nővérképző főiskolát végzett. Ő semmit nem érzékelt ott abból, hogy hogyan működik ez a világ. És arra jut – ő nem beszélt nekem erről –, hogy ha Jób meghal a gyermekei előtt, akkor a gyermekeinek nem kellett volna meghalniuk. És ő elé megy ennek a jóbi próbatételnek. Jób, éppen e miatt a könyv miatt, amit most írok, nagyon közel jött hozzám az utóbbi időben. Elé megy ennek a végkifejletnek. És amikor szívrohama van, ő átadja magát ennek a szívrohamnak. Az emlékirataiban leírja a halálélményét. Átmegy a klinikai halálon, és ezt úgy írja le, mint hosszas párbeszédet közte és az Úristen között. És az Úristen úgy dönt, hogy nem engedi, gyávának nyilvánítja, legalábbis az én darabomban, és azt mondja neki, menj vissza. És visszatér közénk, és megerősödik. Fölerősödik olyannyira, hogy 83 évet élt.

■: *Találkozott a darabbal?*

▼: Jaj, találkozott a darabbal. Mindannyian majdnem halálra rémültünk, mikor megjelent az apámmal azon az előadáson, alig bírtuk ki a végét.

■: *Mit jelent a többes szám?*

▼: Akkor Szilágyi Enikő játszotta, és én próbáltam titkolni Szilágyi Enikő előtt, hogy itt van Júlia. A darabnak a címe *Júlia,* mert az anyámat Júliának hívták, és szerelmi háromszögként írtam meg a darabot Júlia, a férje és az Úristen között. Hármójuk közül az Úristen a legféltékenyebb, a leghisztériásabb. Nagyon akarja mind a kettőt, az egyiket börtönbe zárja azért, hogy közelebb jöjjön hozzá, a másikat kitelepíti azért, hogy még közelebb kerüljön hozzá. És nem nagyon lehet ebben a szerelemben eligazodni, ebben a dologban. Igen, látta a darabot. Én nem mondtam meg Szilágyi Enikőnek, hogy itt van az anyám, de megsúgták neki. Alig mert fölmenni a színpadra és végigcsinálni ezt az egész előadást. Azóta nagyon sok nyelven játszották, valóban, a legtöbbet játszották.

■: *Édesanyád hogy viszonyult az előadáshoz?*

▼: Azt mondta utána, hogy megértette belőle az írói mivoltot, meg azt, amivel mi tulajdonképpen foglalkozunk. Ezt a nyilvánosság előtt mondta, mert lett egy kicsi fogadás a tiszteletükre, és ők is megszólaltak, az anyám is, az apám is. Az anyám akkor az Alzheimer előszobájában volt enyhén szólva, de már belépett. És azt mondta ott, hogy a darabnak minden szava hazugság és minden szava igazság. Ezt én a bölcsesség olyan mély formájának érzékelem, ami éppen azt mondja el, hogy a legenda nem egy kisebb valóság, hanem maga a valóság. Ő megértette azt, hogy Júlia tulajdonképpen én vagyok a darabban, én írtam bele magamat ebbe a szövegbe, és hogy a saját szabadságom és az önmagam tetemre hívása vagy a hit kérdésével való szembesítés ez a szöveg, ami engem nagyon mélyen megérintett, és nagyon boldoggá tett, hogy ezt ő kimondta mindenki füle hallatára. A valóság érzékelése ebből következően neki is sokkal gazdagabb, mint amit az ember föl tud fogni.

■: *'82. március 23-án településtem át Magyarországra, és teljes váratlansággal, meglepetésemre, valamikor március 20. környékén, egy-két nappal azelőtt, hogy kiutaztam volna, édesapád meglátogatott a lakótelepi panelházban. Teljesen megrémültem, ugyanis akkor nemcsak lebeszélni akartak arról, hogy elmenjek, de azt is ecsetelték, hogy milyen borzalmas, hogy ha bárki elmegy, utána marad egy*

hiány. Érdekes módon ő nem erről beszélt, hanem arról, hogyan maradjak, maradhassak ember egy olyan világban, ami teljesen idegen lesz nekem. Inkább erőt adott. Nem azt mondom, hogy ösztönzött, de ő volt az egyetlen, aki nem azt emlegette, hogy miért kell nekem elmennem. Na, mindegy. Ez csak egy személyes élmény édesapádról, akiből tényleg akkor is a jóság sugárzott, legalábbis bennem ilyen emlék él. Azt sem tudom, honnan tudta, hogy én ki fogok menni.

▼: Tőlem tudta. Mikor elvittem Balassa Péterhez, akinek már kevés volt sajnos hátra, és akit én nagyon-nagyon szerettem.

■: *Akkor beszéljünk róla. A doktoridat nála írtad.*

▼: Igen, az egyik legjelentősebb esztétája a '80-as évek második felének. Érdekes, hogy apám nem arról beszélt neki, hogy Péter, de hát ez még nem biztos, és még beavatkozás is történhet…

■: *Nem a reményt…*

▼: Nem, hanem felkészítette, hogy: Péter, jó helyre mégy el, gyere, beszéljük ezt meg. Olyan gyönyörű volt az a beszélgetés, hogy mind a ketten áttetszővé váltak számomra. Balassa Pétert olyan boldognak láttam. Könyvhét volt egyébként, ő akkor már nem tudott kijönni a Könyvhétre. Ezek a beszélgetések nagyon mélyen bennem vannak, hogy egészen más irányból közelített meg mindig egy szituációt.

■: *Balassa Péter neve gyakran elhangzik itt a Törzsasztal mellett. Nagyon fiatalon halt meg, de fantasztikus életművet hagyott. Neked milyen volt a személyes élményed vele? Rengeteg konfliktust is idézett elő, meg konfliktus elszenvedője volt a magyarországi irodalmi életben, hogy így fogalmazzak, és tegyem idézőjelbe az irodalmi életet. De ezzel együtt belőle sugárzott valami jóság, valami emberség. A diákjaitól tudom, akik nagyon szerették.*

▼: Én a '80-as években találkoztam vele először, nem személyesen, hanem az írásai révén. Mélyen megérintett az egyik könyve. Ennek a könyvének az egyik esszéje, amelyiknek az a címe, hogy *A színeváltozás, vagy engedj el és láncolj magadhoz,* ami az alkotói magatartásnak ezt a csak szabadságban megélhető rabságát írta le. Merthogy az alkotói magatartás speciális életforma. Azt szoktam mondani a diákjaimnak is, hogyha írni akarsz, akkor gondolj arra, hogy az a legféltékenyebb szerelem, ez nem engedi azt, hogy mást csinálj. Minden erről kell szóljon az életedben. Állandó lelkigyakorlatban élsz. És amikor elolvastam Balassa Péternek ezt az esszéjét, amely formailag is ez a franciás esszéforma, átlép állandóan a szépirodalomba, és a szépirodalomból visszajön a filozófiába, egyszerre jellemzi a fogalmaknak a pontos használata, de közben a költészet lebeg állandóan az írásban és az írás felett. Amikor '90-ben nekem újra kellett definiálnom magamat, és jelentkeztem az esztétika szakra Pesten, az ELTE-re, illetőleg a doktori képzésre, akkor elkezdtem beszélgetni vele, és azt mondtam: azt szeretném, ha ő lenne a doktori témámnak a vezetője. Kérte, hogy indokoljam ezt…

■: *Ő már ismert téged?*

▼: Nem, nem ismert személyesen, a doktori révén ismert meg. És elindult egy beszélgetésfolyam közöttünk, ami barátsággá fajult. Mikor a mestered nagyon közel enged magához, az nagyon érdekes, fontos élmény. Azt hiszem, mindent elolvastam tőle. Szóval elkezdtem ezt a doktori folyamatot, de nem tudtam befejezni nála – éppen a betegsége miatt. Később a színház- és filmművészeti egyetemen fejeztem be a doktorimat, de úgy, hogy már váltanom is kellett témát. Ő járt is hozzánk Kolozsvárra, vittem színházba, és pontosan értette, hogy mi foglalkoztat engem: az a fajta színházi forma, ami nem egy előadás, és nem előadásra és nézőre tagolja a teret,

hanem létrehozza egy közös terét a játszóknak és a befogadóknak, ami az istentiszteleteknek ahhoz a momentumához van közel, amikor eltörlődnek a hierarchikus viszonyok egy szent térben. És minthogy ezzel nem nagyon foglalkozott senki, ez mélyen érintette őt. Végül az adaptációk kérdéséből írtam a doktori disszertációmat, Kertész Imre lehetséges színházi adaptációi volt a témám. Igazából egy regény, a *Kaddis a meg nem született gyermekért* című regény, ezt lehet, hogy kívülről tudom.

■: *A váradi Ady kör nagyon régen, vagy negyven éve, kiírt egy verspályázatot, és azt te nyerted meg. Nálunk, a Rogériusz negyedbeli Aluminei utcai kis lakásban zsűriztünk hárman-négyen, talán Zudor és Hunyadi is ott volt, és akkor téged választottak legjobbnak. Akkor ismertelek meg. Megismerkedtél te is a váradiakkal, amikor ezt a díjat átadtuk neked az Ady körben.*

▼: Így van. '77 tavaszán lehetett. Az évekre egyáltalán nem szoktam emlékezni. Erre azért emlékszem mégis, mert katona voltam. Akkor a katonaságnak köszönhetően voltam kopasz.

■: *Most meg magadnak köszönheted, hogy kopasz vagy.*

▼: Most teljesen szabadságból. Ez a szabadság a génjeimből fakad.

■: *Pár évvel később, '82-ben mérnöki diplomát szerzel Temesváron.*

▼: Igen.

■: *És a nyolcvanas évek második felében színházzal kezdesz el foglalkozni. Dramaturg leszel. Jól tudom, hogy a kolozsvári színháznál kezdted?*

▼: Igen, 1987-ben hívtak meg a kolozsvári színházhoz.

■: *Mi lehetett ennek az oka? Hiszen te azelőtt színházzal nem foglalkoztál.*

▼: Kritikákat írtam. Tompa Gábor figyelt fel ezekre az írásokra. Mi akkor nem ismertük személyesen egymást, amikor én elkezdtem a színházról írni. Engem nagyon megérintett a színházban az, hogy hogyan jön létre a jelentés, tehát a jelentésképződés, ami valóban egy titokzatos folyamat, mert megnézünk kétszer egy előadást, egyszer létrejön, és egyszer meg nem jön létre. A pontosság nem elegendő ahhoz, hogy létrejöjjön, valami egyébnek is kell történnie, hogy a tér telítetté váljon.

■: *És azt lehet irányítani?*

▼: Nem, azt hiszem, nem lehet irányítani, hogy létrejöjjön, de a pontosságra kell törekedni.

■: *A csapatból senki nem tudja irányítani, amikor az előadás zajlik?*

▼: Szerencsére nem. Amint elkezdik irányítani, nagyon nagy esélye mutatkozik arra, hogy ne jöjjön létre, vagy megakadályoztassék.

■: *Tegyük fel, hogy van egy igen jelentős művész, mondok most egy nevet, Latinovits. Egy ilyen markáns, erős egyéniség sem tudja színpadon vagy abban a térben, amiről te beszéltél, ezt az irányítást magához ragadni?*

▼: Én azt állítom, hogy a jelentés megszületése túl van a nyelvi határokon. Lehet, hogy a büfében Latinovits utána azt mondja, hogy ezt megcsináltam, zsebre raktam őket, de őt is zsebre rakta valami. Ha már Latinovitsot említed.

■: *Csak példaként hoztam.*

▼: Latinovits az Egyetemi Színpadon kezdett előadni verseket, beszéltem jelenlévőkkel, telje-

sen transzban adta elő ezeket a nagy József Attila-szövegeket, amelyek valóban nagyon nagy szövegek. Transzon nem misztikus dolgot értek, hanem egy átlépést. Az ember belép egy másik térbe, és talán annak a térnek a jelentését kezdi közvetíteni.

■: *Talán állapotba is, nem?*

▼: Állapotba. Ez valóban egy állapotnak a... Az állapotot egy színész, azt mondanám, nem tudom, vannak-e itt színészek, nem szeretnék belekaszálni...

■: *Vannak.*

▼: ...a színészek vetésébe, nem szeretnék konkolyt szórni a búzába. Inkább azt mondanám, hogy rendkívül sok olyan előadásban volt részem, amikor a színészek lejönnek a színpadról, és azt mondják, valami nem ment. Egyébként én ezt kutatom a színházban, hogy hogyan történik meg ez, de nem fogom pontos részletességgel elmondani, mert ez egy féléves anyag. Szerintem a színháznak az időről van tudása. Egészen pontosan a jelen időről van tudása. Arról, amiről az embernek nincsen tudása. A jelen időről nekünk nincsen tudásunk, mert ahhoz, hogy tudásunk legyen a jelen időről, ahhoz nem szabadna reflektálnunk az időre. Amint reflektálunk az időre, már múlt időként jelenik meg nekünk, vagy jövő időként. De a jelen időt nem ismerjük, és ezt, ugye, Augustinusnak a zseniális idődefiníciójából tudjuk. A színháznak meg az istentiszteletnek erről a jelen időről van tudása. Ezért is konfliktuális olykor a viszony a színház és az egyház között, mert hasonló tudással bírnak. És néha olyannyira konfliktuális, hogy a restauráció korában az egyház bezáratja a londoni színházakat. Ötvenvalahány színházat záratott be, teljesen bezáratta a színházakat. Azért, mert ugyanazt a nagyon mélyen hömpölygő tudásanyagot próbálják közös tapasztalattá tenni. Mi is ez? Ha az istentiszteletekre gondolok, nekem vannak olyan konkrét istentisztelet-élményeim, amiket most is pontosan fel tudok idézni, hogy nem értettem azt, ami történik, de megtörtént velem az, ami történik. Ezt is leírom színházi írásaimban, hogy miért mindig más az a szöveg, ami ugyanaz. Ugye, az istentiszteletnek vannak kötött szövegei. De miért tud más lenni? Miért metszi át a teret az a más? Szaktudományosan ezt jelentésképződésként írhatnánk le. Vagy valami olyasminek, hogy közös jelentésekben lesz részünk egyszer csak. Ez a jelentés nem feltétlenül diszkurzív, tehát nem tudjuk elmondani, hanem tapasztalati tud lenni. Ez engem hamar elkezdett érdekelni. Mindenért, ezért aztán végképp, az apám a hibás. Elhárítom annak a felelősségét, hogy én volnék a hibás azért, hogy a színházban kötöttem ki. Ezért az apám a hibás. Mert benne volt egy ilyen visszafogott teatralitás mindig is. És mert mindig a jelen időkre, tehát mindig nagy tétekkel játszott. 19-nél mindig kártyát húzott. Ez teljesen biztos. Mert mindig azt mondta, hogy jobb bukni, mint langymeleg módon nyerni. Jobb bukni, mert akkor még mindig jól jársz, mert ha beleesel a pofáddal a sárba, azzal jól tudsz járni, mert ott van a helyed, az egy jó hely tud lenni. Onnan már lehet visszajönni. Van honnan visszajönni. Egy langymeleg helyzetben nincs honnan visszajönni, meg nincs hova menni sem. Ezt a fajta radikalitást, azt hiszem, hogy tőle lehetett megtanulni. ’87-ben, a titkosszolgálati irataimban is látszik ez, azóta, amit kiállítottam most már három helyen is, Budapesten, Szatmáron és Kolozsváron, az összes 1400 oldalnyit.

■: *Csak?*

▼: Nekem ennyi jutott. Az apámat nem tudtam behozni. Engem nem engedtek a ’85-ös konfliktusom miatt a kultúrában dolgozni. Nem dolgoz-

hattam a kultúrában. Ez le van írva. Holott versenyvizsgán bejutottam, a kolozsvári színház irodalmi titkára lettem volna, de soha nem jött vissza a megyétől a jóváhagyás. Így aztán '89-ben, miután belekeveredtem dolgokba, a politikai változásokba, megyei alelnök is lettem, elég nevetséges volt, mert nem nagyon tudtam mit kezdeni vele. Hamar rájöttem, hogy a politikai pálya nem nekem való, pedig már fölvetődött annak a kérdése, hogy a parlamentben kellene részt vennem. Én voltam a legismertebb ellenálló Szatmáron. Nem nagyon voltak ellenállók, ezt lássuk be. A konyhaasztalnál voltak az emberek ellenállók. Egy deci pálinka után végképp. A Szabad Európának meg a BBC-nek köszönhetően én voltam az ismert ellenálló Szatmáron, de nem az én dolgom a politikum, mert én egy integratív személyiség vagyok. Nem tudok ellenséget képezni, pedig aki a politikában nem tud ellenséget képezni, nehezen érvényesül.

■: *Manapság mit tanítasz?*

▼: Elméleti tárgyakat. Színházelméletet, dramaturgiát és újabban színházi írást is. Ez azt jelenti, hogy drámaírást is tanítok, mert a diákok nagyon igényelik a praxis felőli megközelítését a színházi jelenségnek. Ja, igen, és a drámadefiníció. Az egyik drámadefinícióm az, hogy drámát egészséges ember csak súlyos kényszerek alatt olvas. Ugye? Emlékezzünk vissza magunkra. Aki olvas drámát, az deviáns egy kicsit, és ezt vállalni kell. Ez egy kedves deviancia. A másik definíciója a drámának meg az, hogy a dráma az az olvashatatlan szöveg. Miért? Mert a drámának nincsen önmagában jelentése, az mindig egy nyitott képződmény. Ugye ha megcsinálunk egy színházi előadást, és két külön szereposztásban ugyanazt az előadást játsszuk, két külön előadást látunk. Ami azt jelenti, hogy a dráma a megcselekedhető szöveg. Ugyanez a Szentírásnak is a definíciója. A hermeneutika, ugye, a szent szöveg értelmezéséből lett az irodalomelméletnek a diszciplínája. A szent szöveget az érti meg, aki megcselekszi. A drámát is az érti meg, aki megcselekszi. Akiben az mintegy cselekvéssé, valósággá válik. Nagyon közel van egymáshoz a világnak ez a két megismerési módja. A színház nem kínál megváltást. A vallási attitűd megváltást kínál. Csak ennyi a különbség a kettő között. Persze, ez a csak nagyon nagy csak. Óriási ez a csak, de ez egy kicsike, csattanó, szép magyar szó.

■: *Példátlannak gondolom a ti több évtizedes együttműködéseteket Tompa Gáborral. Milyen a ti kapcsolatotok, egyáltalán hogyan működtök?*

▼: Ez egy most már nagyon hosszú ideje tartó „házasság". És azért nevezem házasságnak, mert le is írja az összes problémáját.

■: *Vannak viták, összemenések?*

▼: Hát vannak, legyenek. Vannak viták is, vannak konfliktusok is, de a konfliktusok kezelésének a módjában érdemes felnőtt embernek lenni, mert bizonyos konfliktusokat nem lehet elkerülni. Ráadásul a színház egy nagyon-nagyon zárt tér. Én meg nagyon tudok olykor hinni az értelmezéseimben.

■: *Ragaszkodsz valamihez a végsőkig, így érted?*

▼: Az utóbbi években, azt hiszem, radikalizálódtam. Ami azt jelenti számomra, hogy nem érdekel a siker. Kertész Imre mondja azt, hogy a siker egy öregkori elferdülése a személyiségnek. És ez gyönyörű. Nehezemre esik olyan előadásokat megcsinálni, amelyeket úgy fél kézből, tehát a szakmából megcsinálsz. Persze rendeztem én is előadásokat, keveset egyébként, de nem érdekel, és nem is akarok, miközben voltak is megkísértettségeim, például egyszer Chicagóba hívtak meg rendezni, és azt mondtam, hogy no way,

lazítsatok. És akkor azt mondták, Beckettnek az *Ó, azok a szép napok!*-at. *A játszma vége* volt először, ami egyszerűen a lelkemnek meg a személyiségemnek a centrumában áll. Beckett: *A játszma vége.* Leginkább *A játszma vége.* De a *Godot…* ezeket is, lehet, kívülről tudom. És akkor persze lépre csaltak, csináljak egy Beckettet.

■: *Valaki súgott nekik.*

▼: És megcsináltam a Beckettet. Borzasztó nagy, érdekes élmény volt. Vagy Dragománnak az egyik darabját rendeztem meg. Előtte Dragomán Gyurival voltunk egy felolvasókörúton, meg Annával, a feleségével és Láng Zsolttal. Nagyon szép felolvasókörúton voltunk, és kérdeztem Gyurit, hogy: hát darabot nem írsz, semmi fertőzés, semmi? Azt mondja: dehogynem. Írtam két darabot. Mondom: mi van ezekkel a darabokkal? Hát azt mondja, hogy: Pesten mindenünnen elhajtottak. Ezt a kifejezést használta: elhajtottak. Mondtam neki: Gyuri, küldd el nekem. Nagyon szeretném látni. Hát a könyveit ismerem, nagyon jó viszonyban vagyunk, megjelenik valahogy a szeretet közöttünk, nagyon szeretem Annának a költészetét, meg az egész családot. És elküldte a darabot Gyuri. Elolvastam, és nem értettem, miért hajtották el. Visszaírtam neki: Gyuri, nem értem. Elolvasva a darabodat nem értem, hogy téged miért hajtottak el. Színházakat is mondott, a Katonát meg a Víget. Azt mondtam neki, hogy megcsináljuk a *Kalucsni* című darabot, amely egy ’80-as évekbeli Iphigénia-történet. Kérdeztem tőle, hogy az *Iphigénia* hatása alatt írtad? Azt mondja: én nem olvastam az *Iphigéniát.* Mi is az az *Iphigénia?* Ezeket nagyon bírom, mert közben nagyon művelt. Csak nagyon bírom azt, ahogyan az ösztöneiből megy. Tulajdonképpen *A fehér királynak* és *Máglyának,* ha van metszéspontja, akkor ez a darab az; most, azt hiszem, Nyíregyházán is megcsinálták.

■: *Te hol csináltad meg?*

▼: Kolozsváron. Éppen a tegnap este is volt, befutottam megnézni, mert régebb óta nem láttam. Több éve játsszuk, most kiközvetítettem egy londoni színházba is, mert írtak egy levelet, hogy ajánljak valamit. Tehát azt kell mondanom a színházról, hogy én a színházat, különösen ebben a médiakorban, amiben élünk, a kultúra olyan képződményének tartom, amely még személyes eseményeket tud létrehozni. A konfliktusaim a színházban amiatt vannak, de nem Gáborral, Gáborral ilyen dolgokban legkevésbé vannak, hogy nem szeretem a színházat mint szakmát. Nagyon sok olyan előadást látok, amit kisujjból megcsinálok, pedig nem vagyok rendező, mert nagyon hamar látszik, mit kell föltenni stb.

■: *Ezek sablonok, amikről beszélsz?*

▼: Abszolút sablonok. Nagyon könnyű sikeresnek lenni. A színházban az a legkönnyebb, amit el lehet érni, hogy a közönség kacagjon, vagy a közönség sírjon. Azt nehéz elérni a színházban, hogy a közönség visszajöjjön: Mi történik itt? És aztán megint visszajöjjön: Mi történik itt? Ezt nagyon nehéz elérni. És minthogy az éveim száma az örökkévalóság felé közelít, ezért inkább radikalizálódtam. Közben ezer dolgot megnézek, és mindig azt mondom, hogy az európai színházi kultúrának a legjobb nézője vagyok, mert nem jövök ki sohasem előadásról. Ha nagyon rossz az előadás, akkor szenvedek együtt a színésszel. Ott maradok, velük megyek, és végigcsinálom. Igen, soha nem jövök ki előadásról, de ebből ne legyen az a következtetés, hogy Visky nem jött ki, tehát mégis jó az előadás.

(Elhangzott 2019. május 10-én a nagyváradi Illyés Gyula könyvesboltban. A szöveget ***Tóth Hajnal*** *átirata alapján* ***Szűcs László*** *gondozta.)*

A vers mint egész szólít meg bennünket

Visky Andrással Szilágyi Aladár beszélgetett

Szilágyi Aladár (■): *Engedelmeddel, egy rám vonatkozó személyes utalással kezdeném a beszélgetésünket. Bocsánatos vétek, hiszen a témafelvetésem hozzád, a verskötetedhez (is) kapcsolódik. Jóapám rám hagyta örökül a legutolsó Bibliáját. Ez is – akár az előzőek – a „Szilágyi Sándor-féle bővített kiadás" volt. Rengeteg oldaljegyzet, piros vagy fekete tintával ejtett aláhúzás, kiemelés, utalás található benne, s a Könyvek könyvének elejére-hátuljára bekötött lapok, tele „bolhavesényi" betűkkel rótt reflexiókkal, elmélkedésekkel. Gondolom, részedről nem idegen ez a viszonyulás, hiszen amellett, hogy azt vallod, számodra „egyetlen könyv a Biblia", azt a verseidben továbbgondolod, továbbértelmezed…*

Visky András (▼): Én emlékszem ezekre a Bibliákra, az édesapádéra is, az apám általunk tisztelettel és szeretettel őrzött Bibliáira is. Éppen azért is fontos ez nekem, mert ők voltak azok, akik továbbírták ezt a könyvet, és azok a kommentárok, amelyek lapszélen megjelentek, vagy a belehelyezett lapokon föllelhetők, egy végtelen könyvnek a továbbírásai. Számomra nagyon inspiratív ez az úgynevezett „borgesi végtelen könyv" terminus, ami azt jelenti, hogy soha nem nyitható ki ugyanott egy könyv, mert a könyv megnyitja az olvasóját is, s ebből következően a könyv mindig mást mutat fel önmagáról. Azt hiszem, ez különösképpen érvényes a Szentírásra, mely akkora hagyományt mozgat, hogy bármelyik megnyitásánál elkezd visszhangozni. Számomra ehhez a hagyományhoz hozzátartoznak ezek az emberek, akik közvetítették felém a Bibliát mint Isten cselekvésének a történetét.

■: *Apropó, a borgesi végtelen könyvtár emlegetése telitalálat részedről, ugyanis minapi olvasmányaimból jegyeztem ki – és most fényesen látom beigazolódni – egy John Barrow nevű angol asztrofizikus és matematikus idevágó gondolatait: „A végtelen és a könyvek bizonyos értelemben összetartoznak. Gondolok itt a végtelen történetekre, az összes lehetséges történetet tartalmazó könyvtárakra, a valaha megtörtént és soha meg nem történt eseményeket maradéktalanul leíró könyvekre, az önmagukat író és az önmagukról szóló könyvekre." Stimmel, ugye?*

▼: Igen… Mert az univerzumnak az érzékelése van benne, a végtelenségnek az érzékelése, és ez egy nyelvi esemény egy könyvben. Ugye, egy nyelv végtelen lehetőségeket rejt magában, és az írás – különösen a vers – nem egyéb, mint a nyelvet elvinni a maga határáig, és olyan jelentéseket föltárni benne, amelyek korábban nem mutatkoztak meg sem az író, sem az olvasó számára. A végtelen lehetőség számomra még azt is jelenti, hogy végtelen lehetősége van annak, hogy dolgozzam önmagamban. A könyvírás nem egyéb, mint egy befelé elvégzett munka. Éppen a részecskefizika meg az asztrofizika ott találkozik, hogy a végtelen befelé is végtelen, nem csak kifelé, és ha befelé tartunk, a lelkünk irányába, ott is a végtelennel találkozunk. És a nyelv emlékszik erre a végtelenre. Mindkét irányba.

■: *Az tapasztalható, ahogy a verseid – nem csak a verseid – átitatódnak akár paratextuális, intertextuális formában a Szentírás szövegeivel. Ha jól érzékelem, inkább a Károli-féle szövegeket preferálod, mint az újabb fordításokat. Elárulom, annak idején, megboldogult főgondnok koromban volt egy javaslatom az Egyetemes Magyar Zsinat színe előtt, mely szerint üdvös volna, ha lelkipásztoraink elsőrendűen a Károli-féle Bibliára alapoznák az igehirdetést, a többi fordítást egyfajta segédkönyvként hasznosítanák. Nagyon sokan a főtiszteletű zsinati atyák közül nem osztották a véleményemet…*

▼: Érdekes, amit mondasz, és meg is lep. Nem tudtam erről a javaslatodról. Én sem kötném meg ezt zsinati határozattal, ha rajtam állna, de érdekesnek tartom azt – minthogy folyamatosan többféle fordítást olvasok én is –, hogy vannak fordításváltozatok, amelyek beépülnek mint kanonikus esemény, mint nyelvtörténeti esemény, és állandóan arra szólítanak meg, olykor arra kényszerítenek, hogy az ember visszatérjen hozzájuk. Számunkra ilyen a Károli-féle fordítás vagy a németeknek a Luther-féle fordítás, az angoloknak a King James- (Jakab király-)féle fordítás. Mert megalkották az irodalmi nyelvet. Sőt, a nemzeti nyelvnek egy integratív eseményévé vált a Biblia. Én a Károli fordítást ma is a legerősebbnek gondolom, és ennek az az oka, hogy a pontosságra mint költői tettre törekszik, viszont nem hisz abban, hogy létezik pontos fordítás, hiszen a Bibliában sokféle műfaj megtalálható, versformában, elbeszélő költemény formájában stb.

■: *Arról nem is szólva, hogy a párhuzamos szövegekben izgalmasak az egymástól való eltérések is…*

▼: Nagyon izgalmasak. Az evangéliumokon belüli eltérések is nagyon izgalmasak egymáshoz képest. Az új fordítások, amelyeket olvasok és használok, számomra gyakran laposak nyelvileg. A nyelvnek ezt a sprődségét feloldják olyan közvetlenül érthető megoldásokkal, amelyek a szövegnek ezt a szent hagyományát irtják ki, hiszen a fordításnak azt is ki kell mutatnia, hogy lehetetlen maga a fordítás aktusa.

■: *Új köteted, a* Nevezd csak szeretetnek *tegnap került csak a kezembe, bár sok benne lévő verssel már találkoztam különböző lapokban. Az eddig olvasatlan szövegeid kapcsán, adott pillanatban éreztem egyfajta belső kényszert, talán egy pragmatikus késztetést a versek gyorsabb, jobb megértése végett, hogy kezdjem el hangosan olvasni őket. Erről mi a véleményed?*

▼: A vers megértése a hangos olvasáshoz kapcsolódik. Ez benne van a versnek a génjeiben, hogy hallott szövegként válik elkülönböző élménnyé az olvasó számára.

■: *Emlékezetem szerint, egyszer azt nyilatkoztad, hogy „minden, amit csinálok, hangból van…”*

▼: Igen, és örülök egyébként, hogy hangosan kezdted el olvasni, mert én is hangosan olvasok olyan könyveket, amelyek nagyon fontosak számomra. Például Kertész Imre *Kaddis a meg nem született gyermekért* című regényét hangosan fölolvastam magamnak, és a könyv akkor vált számomra teljessé, mert tulajdonképpen az ima hagyományához kötődik, ami egy hangos liturgikus tett. A versek fölolvasása vagy hallása és meghallása még mindig fontosabb számomra, mint az olvasása. Én naponta olvasok kortárs szövegeket, verseket, fontosnak tartom, hogy felfedezzek fiatal költőket a magam számára, hogy a magam kánonját megalkossam. Így szoktam versekre vadászni, és rá-rábukkanok egy-egy költőre, egy-egy elinduló életműre. És ezek a felfedezések a saját hangommal is összefüggésben vannak valahogy, a hangom révén fedezem fel magamnak ezeket a verseket.

■: *A kötet darabjainak szinte mindegyike szabadvers, nemrég nyilatkoztad, hogy meggyőződé-*

ses modernista vagy, bár az is felróható vétkedül, hogy a klasszikus formákat, például a szonettet is műveled. Miért véled úgy, hogy a forma és a ritmus mindennél fontosabb egy versben?

▼: Azért, mert hiszek abban, hogy a vers a testi megértés révén, és nem mentális megértés által válik a magunkévá, hiszek abban, hogy a vers mint egész szólít meg bennünket, mint valamiféle egészben létező lényekként szól hozzánk. És elsőre, amikor a vers megszólít, nem baj, ha nem ismerem fel minden stílusjegyének a finomságát, a licentia poeticának ezeket a furmányos játékait, elég, hogyha megszerez magának.

■: *In integrum…*

▼: Így van: mint személyt szólít meg engem. Utána föltehetem azt a kérdést, miért is van az, hogy az a vers ennyire meg tudott szólítani. Én egyébként azt szoktam mondani a diákjaimnak – ugye drámákat olvasunk közösen –, hogy a drámát egy ültödben kell elolvasnod elsőre. Nem arra kell törekedni, hogy minden elemét rögtön megértsük, hanem arra, hogy belekerüljünk a dráma világába. Ugye, az a világ, amelyben mi élünk, nem érthető, mégis a mi világunk, és minthogy a mi világunk, és benne vagyunk ebben a világban, a megértéshez elengedhetetlenek ezek a folyamatos testi tapasztalatok és megérintettségek. A dráma valóban egy univerzumot, egy organikus életképződményt tár elénk, jobb, ha előbb belekerülünk, és belülről tesszük fel a kérdéseket arra vonatkozóan, hogyan is épül fel strukturálisan ez a szöveg. Ez vonatkozik a versre is. Ha a vers egyszer megszerzett engem magának, ha megtörtént bennem, akkor már nem is biztos, hogy szükséges szikével közelítenem hozzá.

■: *Amúgy nem véletlen, hogy a dráma és a vers elég közel állnak egymáshoz.*

▼: Történetileg is közel állnak egymáshoz, hiszen a nyugati kultúrában ezer éveken át versben írták a drámákat, de gondoljunk a távol-keleti kultúrákra, a japán nó drámában sokféle tradicionális japán versformát találunk. Mert nem elolvasásra, hanem nyilvános előadásra szánták ezeket a műveket, így csak hangzásként lehetett őket fölfogni. A görög drámákban sokféle versformát látunk, a középkori szövegekben is. Az, hogy prózában írunk drámát, az egy „modernista" fordulat, nagyon fiatal fejlemény.

■: *Van még egy gondom, Visky András: abban abszolút egyetértünk – én magam is gyakorlom –, hogy első olvasásra csak egészében próbálom felfogni és elfogni a verset, de minden valamirevaló versnek vannak mélyebb rétegei, illetve megértési szintjei. Ha az ember fiának sikerül elérnie, kibányásznia ezeket a mélyebb-magasabb megértési szinteket, gyakran szembesül egyfajta befogadás-szociológiai, avagy kultúrantropológiai problémával. Tudniillik a verseid át vannak itatódva bibliai motívumokkal és elemekkel, és nagyon sok a személyes utalás, de sok más név, fogalom is kerül a szövegeidbe. Ahhoz, hogy az ember ezeket is megértse, ismernie illene a Bibliát, másrészt ajánlatos ismernie a Te, a Ti élettörténeteteket, illetve azokat a személyeket, akik név szerint is megjelennek. Tehát nagyon sok „mellékes" kulturális ismeret szükséges ahhoz, hogy ezeket megértse az ember. Hát nem hiszem, hogy ma olyan sokan tülekednének, hogy mindezt próbálják egészében fölfogni. De mi lesz, teszem azt, ötven év múlva? Ki fogja tudni, ki az a Röhrig Géza vagy Balassa Péter satöbbi, satöbbi? Van egyáltalán jövője ilyen szempontból a versnek?*

▼: Amennyiben jelene van… A kérdés az, van-e jelene a versnek. Én nem szoktam siránkozni emiatt. Ugyanis azt látom, a vers lehet, hogy olvasott szövegként az irodalom perifériájára szorult, de felolvasott szövegként nem. Azt tapasztalom, hogy amikor az ember megjelenik

egy felolvasóesten, és a saját verseit kezdi olvasni, akkor ezek a szövegek meglepetéseket tudnak okozni olyanok számára, akik egyébként engem könnyen bekategorizálnak – nem feltétlenül helytelenül – az intellektuális költők dobozába. Ebben van igazság, nekem ez az alkatom, érdekel a filozófiai gondolkodás, a teológiai gondolkodás, folyamatosan olvasok bölcseletet. Talán ilyen bölcsész alkatú vagyok, akit viszont érdekel a performativitás kérdése, hogy hogyan tud megtörténni és közösségi élménnyé válni egy szöveg. Az, hogy hogyan tűnnek el nevek, hogyan tűnnek el beszédmódok, ami azt jelenti, hogy megértési szintek és lehetőségek egy kultúrában, ezek kikutathatatlan mozgásai – azt hiszem – a kultúrának. Nem hiszem, hogy ezt kontrollálhatjuk, vagy az volna a feladatunk, hogy kontrolláljuk. Az rendkívül fontos, hogy a saját életünknek és a saját korunknak krónikásai legyünk, tehát hogy olyan anyaggal bírjunk, ami meg tudja ragadni ezt a kort, és olyan lenyomatokat enged meg magának, mint ahogy a kőzetekben látjuk a korábbi koroknak a fosszíliáit, amelyeket sokszor, amikor megtaláljuk, nem ismerjük őket, de meghívnak bennünket a kutatásra, hogy elhelyezzük a leletet egy időfolyamatban. Mondjuk, a vers arra hívna meg bennünket, hogy elhelyezzük a vers történetében, és átélhetővé váljon a számunkra, akik nem vagyunk kortársai sem a szerzőnek, sem a nyelvnek, amelyen a vers született. Legutóbbi, izgalmas eseménye a magyar irodalomnak Petőfiné Szendrey Júlia verseinek a publikálása. Meglepően erős szövegek vannak közöttük. Az irodalom önmozgása tele van meglepetésekkel, felejtésekkel és felbukkanásokkal, eltűnésekkel és fölfedezésekkel.

■: *De így érdekesebb is, mintha egy az egyben mindenről tudnánk, mindent elfogadnánk. Amíg ezeket mondtad, egy ókori példa jutott eszembe: Arisztophanész vígjátékai. Az ő ókomédiáiban rengeteg olyan utalás van, amely ma már érthetetlen, sok olyan név, amelynek a viselőjéről halvány gőzünk sincs, hogy kicsoda. De akkor a jelenben a jelenről csinálta, és sokszor ott ült a nézőtéren az, akit kifigurázott.*

▼: Minthogy dramaturgként dolgozom, tudom azt, hogy amikor előveszünk egy ilyen szöveget, akár az antikok, vagy akár Shakespeare drámáit, akkor azokat hozzá kell igazítani a mai megértési szinthez. A színház ráadásul egy egészen speciális tudással bír. Tudjuk azt, hogy az a szó, az a mondat, amely elhangzik a színpadon, és nem jut el a közönségig, nem érinti meg a közönséget, az a szó már elszáll, senki nem fog felállni a nézőtéren, hogy mit is mondtál? Nem tudunk ahhoz a mondathoz visszatérni, ezért Shakespeare szövegéből is ki kell emelni azokat az ő korára jellemző műveltségelemeket, amelyek a szöveget ma inkább megakasztják, nem engedik, hogy azonnali legyen. De mi a színpadon valamiféle azonnaliságra törekszünk, arra a jelen időre, amit meg tud csinálni az előadás. Minden költőre, Ady publicisztikusabb verseire is vonatkozik, hogy nem érthető belőlük minden, mert máris meg kéne feleltetni valamiféle pillanatnyisággal, vagy általában a datált versek arra intenek bennünket, hogy valami történt, valami visszhangoztatja a versnek ezt a világát. De egy költő esetében vagy egy író esetében az életmű visszhangoztatja az egyes szövegeket, és erre is vonatkozik az, hogy a szöveg önmagát értelmezi, mint ahogy a Szentszöveg is ezt teszi. Ezek a belső visszhangok értelemmel tudnak felruházni olyan szövegeket is, amelyek elvontabbnak mutatkoznak. Akár most is, ebben a könyvben is, a könyvnek az egésze, a szerkesztettségnek a módja – ami önmagában egy gesztus egyébként – segíthet abban, hogy a megértés felé indítsa el az olvasót.

■: *Fel is jegyeztem néhány nevet a könyvedből, azokat, akiknek verset ajánlasz, mint a már említett*

Röhrig Géza, illetve Ascher Tamás, Gyimesi Éva, Kertész Imre, meg vannak azok a személyiségek: Balassa Péter, Borbély Szilárd, akiket a szüleiddel együtt egyfajta gyászmunka során emeltél fel és ki. Róluk mondanál néhány szót?

▼: Ezeknek a verseknek némelyike „alkalmi", de az alkalmiságon nem azt értem, hogy megrendelt szövegek volnának, hanem valami erős megszólítottságban volt részem, például amikor Ascher Tamásnak és Gáspár Ildikónak a *József és testvérei* című előadását láttam – amit nagyon szeretek és sokra tartok –, akkor fölmerült bennem a *József és testvérei* című versem, amely már megvolt akkor, pontosan ezt az attitűdöt tükrözi, és utólag dedikáltam Ascher Tamásnak, akivel a versen kívül is beszélgetek.

■: *Tehát egyfajta véletlen együttrezgés, szinkronizmus esete forog fenn?*

▼: Így van, nem tudtam letagadni magam előtt ezeket a belső visszhangokat, amelyeket egymáshoz képest keltettek ezek a művek, egy színházi előadás és egy versszöveg. Röhrig Géza esete más, vele a '90-es évek elejétől baráti viszonyban vagyunk. Ő sokszor részt vett a táborainkban, vittük magunkkal a Lesi tóhoz vagy Illyefalvára. Ő már akkor verseket írt, én az első könyvét, a *Hamvasztókönyvet* nagyon nagy dobásnak gondolom, jól emlékszem a megjelenésére, a *Múlt és jövő* adta ki, ráadásul könyvtárgyként is meglepően különleges. Cs. Gyimesi Éva nagyon közel állt hozzám. Ez a vers úgy született, hogy emlékkönyvet adott ki az egyetem az ő tiszteletére, és abba írtam. Ez valóban egy „alkalmi szöveg", a szónak ebben a szoros értelmében. Balassa Péter halála, noha fel lehetett készülni rá, mert tudtuk, hogy el kell távoznia közülünk, mégis nehezen feldolgozható élmény volt számomra, és a kilencvenedik zsoltár átírásával próbálkoztam. Elsiratása Balassa Péternek ez a vers.

■: *Ami nagyon megérintett, az a Borbély Szilárd halálakor írt,* A 64. Shakespeare-szonett kezdősorára *című versed, „Látván az idő, zord kéz, hogy töröl". Én is jól ismertem Szilárdot, jóval önkéntes távozása előtt járt nálunk a Törzsasztal meghívottjaként. Meglepő mértékben megnyílt előttem a beszélgetésünk alkalmával, sok mindent elárult magáról…*

▼: Számomra tragikus az a mód, ahogyan ez a szöveg megszületett, hiszen leköteleztem magam a *Látónak,* hogy a Shakespeare-számukba egy szonettjének első sorából kiindulva írok egy szonettet. Miközben ezzel a feladattal bolyongtam az Egyesült Államokban, és New Yorkból repültem Indianapolisba, odaérkeztemkor ért utol a Szilárd halálát bejelentő sms. Ez mélyen érintett engem, hiszen utolsó beszélgetésünk alkalmával megegyeztünk abban, hogy a következő nyáron eljön hozzánk, a mi táborunkba, ahol volt már egyszer a családjával, és nagyon jól érezte magát. Közben megjelent a *Nincstelenek* kötete, a drámái, a színházi oeuvre-je is nagyon szépen kibontakozott. Neki nagyon erős volt a dramaturgiai javaslata, azok közé az írók közé tartozott, akik színházban gondolkoznak, nem csak szövegben, azon kevés szerzők közé tartozik, akik számára a színházi forma vizsgálata izgalmas egy drámaszövegen belül. És szembesülnöm kellett azzal a ténnyel, hogy ez a mi egyhetesre tervezett együttlétünk már nem bír létrejönni. Úgy éreztem, hogy a Shakespeare-szonett első sora és minden erről a hiányról beszél nekem, ott, éjfél után, a szinte teljesen üres indianapolisi repülőtéren. A lebegésről, az égben lenni, leszállni a nagy térségbe, a repülőtér betonoszlopai, üvegborításai, amelyeket a 2001. szeptember 11-i tragédia után építettek, és amelyek speciális építészeti lenyomatai a félelemnek. Ezzel a halállal, ezzel az emberi törékenységgel nagyon rímelt számomra, a szonettbe azért írtam bele Szilárd nevét…

■: *Több helyütt utalsz rá, ki is mondod, hogy a Szentírás és az életed történései mellett nagy hatással volt rád Samuel Beckett és Kertész Imre. Beckett befolyása rád, a színházi emberre, „érthető", nincs is szándékomban erről faggatózni. Ami Kertészt illeti, ott van a kötetben az egyik nagy, döbbenetes poémád,* A fogadás. *Ez a szöveg mennyire született Kertész Imréből, ha jól tudom, egyfajta drámai applikáció is történt?*

▼: Én Kertész Imrét a *Gályanapló* szövegeinek a publikációja idején és *A kudarc* című regénye miatt ismertem meg, és úgy tértem vissza a *Sorstalansághoz.* A *Gályanapló* szíven ütött, *A kudarcot* én sokkal nagyobb műnek tartom, mint ahogyan a köztudatban benne van. Pedig maga Kertész is többször beszél erről a naplóiban, hogy „Oslo tornyai" *(a Nobel-díj – szerk. megj.)* elfedik az ő életművét ahelyett, hogy megvilágítanák, mert egykönyvű szerzőként tartják számon. Ez a belső egyensúlya és tudatosan megépített gondolatarchitektúrája ennek az életműnek nem mutatkozik meg az olvasók előtt. Számomra *A kudarc* az egyik legértékesebb teológiai regénynek minősül, amit a 20. században írtak. Azután született meg a *Kaddis a meg nem született gyermekért*, majd a *Gályanapló.* A *Magyar Napló* megkért, hogy az utóbbiról írjak recenziót. Budai Katalin rovatvezető kért fel arra, hogy írjak a *Gályanaplóról.* Ennek a recenziónak érdekes története van: felmerült ugyanis a szerkesztőség részéről, hogy nem publikálják a szöveget, mert olyan dolgokat mondok a kötetről, hogy Kertész Imre meg fog haragudni. Én azt állítom a *Gályanaplóról,* hogy ez egy vallásos irat, egy lelkigyakorlatos könyv. És én igazolom szövegileg, hogy miért van így. Azóta persze, ez evidencia. Végül csak leadták az írást, megjelent, és csörgött a telefon a szerkesztőségben, Kertész Imre kérdezte, ki ez az ember, aki ezt a recenziót írta.

■: *Addig nem ismertétek egymást?*

▼: Nem. E recenzió miatt ismerkedtünk össze. Akkor írt nekem egy nagyon szép levelet, megköszönte a szöveget, és azt írta, hogy az egyetlen értő írás erről a könyvéről, de nem csodálkozik azon, hogy ez az írás éppen Kolozsváron született meg, mert kiderült számára, hogy a saját fogságtapasztalatom nézőpontjából olvasom le ezt az egészen fantasztikus konstrukciót. Ez is egy „konstrukció", mert se nem napló, se nem regény, hanem egy tudatregény ez a könyv. Számomra mindmáig olvasható. Az is fontos élmény, hogy kezdtem odaadni az apámnak a Kertész Imre szövegeit, mondván, nemigen ismerem ezt az embert, de ezek a gályanapló-töredékek, melyek különböző lapokban jelentek meg, és az, hogy *A kudarcban* hogyan bontja ki „az ember mindenképpen hibás egy kicsit" camus-i sort, és hogy az embernek miért kell mindenképpen a kudarcra törekednie, azért érdekes, mert Kertész Imre Thomas Bernhardtól veszi át és formálja újra ezt a gondolatot. A *Kaddisban* meg is jegyzi ezt, és ugyanezt a gondolatot megtaláljuk Samuel Beckettnél is, hogy a kudarcra törekedni kell. Tehát egy olyan írónemzedékkel van dolgunk, amelynek a tagjai azt gondolják, hogy a nyugati kultúra nem tudta megélni teljes kudarcként azokat a szörnyűségeket, amiket produkált ez a civilizáció. Amit ez a civilizáció hozott létre, azokat a szörnyűségeket nem tudta valódi kudarcként megérteni és a maga mély sötétségében átélni, hanem akcidenciaként, balesetként élte meg. Emiatt állítja Kertész egyébként, hogy a nyugati kultúrának nem sikerült egy valódi katarzison átmennie. Engem kezdett izgatni, beszéltem vele személyesen is ezekről a kérdésekről, a nyilvánosság előtt is beszéltem vele erről, hogy mit gondol ő a katarzisról, mit jelent számára a megtisztulásnak ez a módja, hiszen ez végső soron vallási terminus. Tradicionális értelemben egy vallási terminussal van dolgunk…

■: *És mellesleg a színházhoz is van köze…*

▼: Igen, úgy, hogy maga a színház is oda vezeti vissza ezt az igényünket, hogy középre állítsuk magunkat, és a Gonoszt mintegy összesűrítve kiűzzük önmagunkból.

■: *Hadd zárjuk a beszélgetésünket azzal, hogy nagy érdeklődéssel olvastam a* Litera.hu *oldalain egy esztendeig tartó* Bibliaóra-*sorozatodat. Már akkor felmerült bennem a gyanú, hogy ez nem fog ennyivel befejeződni, és azóta nyilatkoztad, hogy könyv lesz belőle, egyfajta családregény. Jelenleg hogyan állsz ezzel a szöveggel?*

▼: Mindenekelőtt egy kiadói határidővel van dolgom... De én szeretem a határidőket, mert jó, ha nyomnak engem, mert így naponta ezen a könyvön dolgozom. A könyv formailag, mint konstrukció, már kialakult.

■: *Ilyen rövid, töredékes szövegtestekből épül, amilyenek a Literán olvashatók?*

▼: Még rövidebbek és hosszabbak is lesznek benne. Kétfajta hagyományhoz szeretnék visszamenni. Az egyik a homília, a beszéd, a másik hagyomány a tanítás. És ebbe a két hagyományba szeretném beleírni ezt a könyvet, hogy hogyan viszonyul egymáshoz egy személyes nézőpont. Egy családnak a története és a bibliai szöveg által kínált nézőpont. Tehát hogy az időnek a kitágítása volna ez a Szentírás kontextusába elhelyezett családtörténet, ami egyszerre kiemeli a történelemből egy családnak a történetét, így nem az én családom története lesz, hanem *egy* családé, ahol van hét gyerek, ahol hiányzik egy apa, aki aztán megjön a börtönből, és elkezd hátborzongató dolgokat tanítani a szószékről, ahol én felfedezem magamnak őt, és mesteremmé válik. Ez a könyv – amelyben a te édesapád is benne lesz, az ő történeteit is összegyűjtöttem – most íródik naponta, és egy sajátos formájú regény lesz. Van, aki azt mondja, hogy ez nem próza, hanem egy nagy prózavers, szabadvers-utánzat. A töredékek egymás mellé helyezése volna a játék benne, ami azt jelenti, hogy azt szeretném, ha egy töredék önmagában értelemmel bírna, és az elbeszélésen belül is értelmet nyerne. Most még ott tartok, hogy levéltári anyagokat is nézek, dokumentálódom, hátravan egy bukaresti utam is, további kiegészítések végett. Ez egy sajátos Gulag-regény, legalábbis efelé megy.

■: *A könyv valósága és a „valóságos valóság" között milyen a viszony?*

▼: Én a könyv közvetlen valóságosságával nem nagyon törődtem, hiszen fikció, miközben azok a személyek, akik szerepelnek benne, például az a bizonyos Livezeanu őrnagy, aki a lágerünket felügyelte, valóságos személy. De próbálom valahogy rekonstruálni ezt a figurát benne, avagy Paul Gomát vagy Nicolae Balotăt vagy Adrian Marinót, akik ott voltak a lágerfaluban, és ismert személyiségeivé váltak a román és az európai kultúrának. Ezek mind-mind valóságos személyek!

■: *Döbbenetes a román kultúrának ez a lágerbeli „kínálata".*

▼: És nagyon érdekesek az élettörténetek is, hogy mi lett velük azután, ez fontos és érdekes számomra. De ebben a könyvben a láger utáni életük talán nem lesz benne, az, meglehet, egy következő könyv tárgya.

■: *Bele se férne...*

▼: Pedig érdekes dolgok vannak. Például az, hogy Nicolae Balotă, akit én Nicu bácsinak szólítottam, és aki olyan volt nekünk, mint egy jóságos, szelíd, finom nagybáty, aki anyanyelvi szinten beszélt magyarul, nos, hogy miért vált ő a román értelmiség egyik fő besúgójává. Ezek elképesztően nehéz kérdések. És hogy mi ez a vita

Adrian Marino körül – akit személyesen ismertem, én akkor még kisgyerek voltam persze, ő meg felnőtt ember, aki a börtönből jött a lágerfaluba –, akivel Kolozsváron a kapcsolatunk ’89 után szépen visszaépült. Mivel egyre több levéltári anyagra bukkantam, a következő könyv talán arra is tudna válaszolni, hogy a saját 1300 oldalas titkosszolgálati dossziémat hogyan tudnám feldolgozni, megírni és rekonstruálni. Mert az 1300 oldalból közel 700 csak lehallgatási jegyzőkönyv. Lehallgatták azt az albérletet, ahol a feleségemmel laktam, ahol a különböző beszélgetések folytak. Ezeket a szövegeket most románul olvasom, egy elképesztő fanyelven románra fordították. És már önmagában létrejön a jelentéseknek egy nagyon izgalmas tere, hogy miről is beszélhettünk mi akkor, hogy a hatalom számára mi érthető ebből, milyen kivonatok, félrehallások kerekedtek mindebből, milyen humoruk tud lenni ezeknek a helyzeteknek, hiszen a hatalom nem értette se a filozófiát, se a teológiát, meg a kortárs magyar irodalmat sem.